

ΔΙΔΡΥΜΑΤΙΚΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ
ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ

“ΔΗΜΙΟΥΡΓΙΚΗ ΓΡΑΦΗ”

 ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ
ΔΥΤΙΚΗΣ ΜΑΚΕΔΟΝΙΑΣ
ΠΑΙΔΑΓΩΓΙΚΟ ΤΜΗΜΑ ΝΗΠΙΑΓΩΓΩΝ

 ΑΡΙΣΤΟΤΕΛΕΙΟ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΣ
ΤΜΗΜΑ ΚΙΝΗΜΑΤΟΓΡΑΦΟΥ

ΤΙΤΛΟΣ:
**«ΠΡΟΣΕΓΓΙΖΟΝΤΑΣ ΤΗ ΔΗΜΙΟΥΡΓΙΚΗ ΓΡΑΦΗ ΜΕΣΑ
ΑΠΟ ΤΟ ΠΡΙΣΜΑ ΤΗΣ ΡΗΤΟΡΙΚΗΣ»**

ΕΠΟΠΤΡΙΑ: **ΤΡΙΑΝΤΑΡΗ ΣΩΤΗΡΙΑ**

ΦΟΙΤΗΤΡΙΑ: **ΠΑΥΛΙΔΟΥ ΧΡΙΣΤΙΝΑ**

Α.Ε.Μ.: 7825

ΦΛΩΡΙΝΑ, 2024

ΤΙΤΛΟΣ:
**«ΠΡΟΣΕΓΓΙΖΟΝΤΑΣ ΤΗ ΔΗΜΙΟΥΡΓΙΚΗ ΓΡΑΦΗ ΜΕΣΑ
ΑΠΟ ΤΟ ΠΡΙΣΜΑ ΤΗΣ ΡΗΤΟΡΙΚΗΣ»**

ΕΠΟΠΤΡΙΑ: ΤΡΙΑΝΤΑΡΗ ΣΩΤΗΡΙΑ

ΦΟΙΤΗΤΡΙΑ: ΠΑΥΛΙΔΟΥ ΧΡΙΣΤΙΝΑ

Α.Ε.Μ.: 7825

**ΤΡΙΜΕΛΗΣ ΕΠΙΤΡΟΠΗ:
ΚΩΤΟΠΟΥΛΟΣ ΤΡΙΑΝΤΑΦΥΛΛΟΣ
ΒΑΚΑΛΗ ANNA**

ΦΛΩΡΙΝΑ, 2024

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ	4
ΠΡΟΛΟΓΟΣ - ΕΥΧΑΡΙΣΤΙΕΣ	6
ΕΙΣΑΓΩΓΗ	8
ABSTRACT	9
ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΠΡΩΤΟ - ΡΗΤΟΡΙΚΗ	10
Ιστορική αναδρομή	10
Εισαγωγή στη ρητορική	13
Κανόνες της ρητορικής.....	17
Η σχέση της ρητορικής με τη διαλεκτική και τη φιλοσοφία	20
Θεωρία της ρητορικής.....	21
Η σύγχρονη εκδοχή της ρητορικής, η επικοινωνία	22
Η ρητορική στη σύγχρονη εποχή.....	26
Οπτική ρητορική.....	26
Ρητορική της ανάγνωσης	28
Ψυχολογική ρητορική.....	30
Γλώσσα	33
ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΔΕΥΤΕΡΟ: ΔΗΜΙΟΥΡΓΙΚΗ ΓΡΑΦΗ.....	38
Ορισμός.....	38
Ιστορική εξέλιξη της δημιουργικής γραφής.....	39
Η Δημιουργική γραφή σήμερα.....	40
Δημιουργικότητα και συγγραφή	43
Μορφές της δημιουργικής γραφής.....	46
Τεχνικές της δημιουργικής γραφής	48
Διδάσκεται η δημιουργική γραφή;	50
Η γραφή στο χώρο της φιλολογίας ως λογοτεχνική γραφή	53
Η δημιουργική γραφή στο χώρο της παιδαγωγικής	56
Η δημιουργική γραφή στην πρωτοβάθμια εκπαίδευση.....	59
Η δημιουργική γραφή στο Νηπιαγωγείο	61
Η δημιουργική γραφή στη δευτεροβάθμια εκπαίδευση	63
Ψηφιακή αφήγηση	71
Η δημιουργική γραφή στο χώρο της ψυχολογίας.....	72
Η δημιουργική γραφή στην αυτογνωσία, την αυτοπαρατήρηση, την αυτοβελτίωση και προσωπική ανάπτυξη.....	73
Η δημιουργική γραφή στον επαγγελματικό χώρο	75
ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΤΡΙΤΟ Η ΣΧΕΣΗ ΤΗΣ ΔΗΜΙΟΥΡΓΙΚΗΣ ΓΡΑΦΗΣ ΜΕ ΤΗ ΡΗΤΟΡΙΚΗ.....	76

Η ρητορική στην ποίηση	84
Η ρητορική στα οπτικά μέσα	86
ΔΗΜΙΟΥΡΓΙΚΟ ΜΕΡΟΣ.....	88
ΑΝΤΙ ΕΠΙΛΟΓΟΥ	95
ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ	97

ΠΡΟΛΟΓΟΣ - ΕΥΧΑΡΙΣΤΙΕΣ

Η δημιουργική γραφή και η ρητορική είναι δύο τομείς της τέχνης της γλώσσας, που δεν πρέπει να αντιμετωπίζονται ξεχωριστά όπως συμβαίνει συχνά. Η δημιουργική γραφή σχετίζεται με την αρχαία ρητορική όχι μόνο ως προς την καταγωγή της, αλλά είναι και συστατική του αντικειμένου της, αφού η δημιουργική γραφή ακολουθεί όλα όσα θέτει η ρητορική.

Υπάρχει μια βαθιά σχέση μεταξύ της δημιουργικής γραφής και της ρητορικής γιατί και οι δύο αποσκοπούν στην επικοινωνία, την έκφραση και την πειθώ. Από την αρχαιότητα η ρητορική αποσκοπούσε να διαμορφώσει τον λόγο, ώστε να επηρεάσει και να πείσει το ακροατήριο, ενώ η δημιουργική γραφή αποσκοπεί να εμπνεύσει, να προσελκύσει, να προκαλέσει συναισθήματα και να μεταφέρει ιδέες. Η δημιουργική γραφή μέσα από το πρίσμα της ρητορικής ενισχύει την ικανότητα του δημιουργού να επικοινωνεί με ακρίβεια, καλλιτεχνική ευαισθησία, ακολουθώντας τις τεχνικές της πειθούς και του ύφους.

Η ρητορική για την Αριστοτέλη έχει τρεις βασικές αρχές το «ήθος» δηλαδή την αξιοπιστία του ομιλητή, το «πάθος» δηλαδή τη δημιουργία συναισθημάτων και το «λόγος» δηλαδή τα λογικά επιχειρήματα. Αυτές τις αρχές ακολουθεί κάποιος στον λόγο του που στοχεύει να πείσει σε διάφορες πολιτικές ή κοινωνικές υποθέσεις. Αυτές τις αρχές ακολουθεί και ο συγγραφέας στη δημιουργική γραφή που στοχεύει να εντυπωσιάσει και να επηρεάσει τον αναγνώστη έμμεσα και αποτελεσματικά. Οι τεχνικές της ρητορικής μπορούν να εφαρμοστούν σε κάθε μορφή επικοινωνίας, είτε γραπτής είτε προφορικής, γιατί αυτές οι τεχνικές δεν περιέχουν μόνο την απλή διατύπωση επιχειρημάτων αλλά είναι τεχνικές οργάνωσης και αφήγησης. Έτσι, ο συγγραφέας χρησιμοποιώντας ενσυνείδητα τις τεχνικές της ρητορικής, δεν περιορίζεται απλώς στη συγγραφή ενός καλλιτεχνικού κειμένου αλλά ενός κειμένου με περισσότερο βάθος, καλύτερο αποτέλεσμα και μεγαλύτερη επιρροή.

Για τη διδασκαλία της δημιουργικής γραφής χρησιμοποιούνται οι τεχνικές της ρητορικής ως εργαλεία στην πείθω και την αφήγηση. Έτσι οι μαθητές ενισχύουν την ικανότητα τους να οργανώνουν τις σκέψεις τους, να εκφράζονται με σαφήνεια, να βελτιώνουν το ύφος τους, τη δεξιότητα τους στην αφήγηση και τη διαμόρφωση χαρακτήρων και εν τέλει τη σχέση τους με το ακροατήριο ή τους αναγνώστες, γιατί μπορούν να δημιουργούν έργα που μπορεί να διασκεδάζουν, να προβληματίζουν ή να πείθουν για τις αλήθειες της αφήγησης. Η ρητορική και οι τεχνικές της δεν εφαρμόζονται μόνο στην παραδοσιακή λογοτεχνία αλλά έχουν εφαρμογή και σε όλες τις μορφές επικοινωνίας. Στην εποχή μας που ο ψηφιακός

μετασχηματισμός έχει επηρεάσει κάθε πτυχή της επικοινωνίας μας στην οικογένεια, στο σχολείο, στην κοινωνία, οι οργανωμένες δράσεις ρητορικής με βιωματικό και παιγνιώδη τρόπο ενισχύουν την επικοινωνιακή ικανότητα και ενεργοποιούν την κριτική σκέψη, το συναίσθημα και το ήθος. Η αξία της επιτυχημένης έκφρασης των σκέψεων, των απόψεων και των συναισθημάτων μας μέσα από τις λέξεις είναι αδιαμφισβήτητη για την πρόοδο και την εξέλιξη όλων των έλλογων όντων. Η προσέγγιση της δημιουργικής γραφής μέσα από το πρίσμα της ρητορικής βοηθά τους συγγραφείς να κατανοήσουν βαθύτερα και τελικά να εφαρμόσουν αποτελεσματικότερα τις τεχνικές της αφήγησης, της πειθούς και της συναισθηματικής απήχησης.

Στην παρούσα εργασία θα εξετάσουμε πώς οι θεωρίες και οι πρακτικές της ρητορικής μπορούν να εφαρμοστούν στη δημιουργική γραφή, τόσο στην παραδοσιακή λογοτεχνία όσο και στη νέα ψηφιακή αφήγηση.

Στο σημείο αυτό πρέπει να ομολογήσω ότι η εκπόνηση της παρούσας εργασίας γέννησε μέσα μου ποικίλα και έντονα συναισθήματα. Κούραση, ξενύχτια, απογοήτευση, δυσνόητες και πρωτόγνωρες έννοιες, βαθιά νοήματα, απελπισία. Τώρα που έφτασα στο τέλος, τα συναισθήματά μου άλλαξαν. Νιώθω ηρεμότερη, πλουσιότερη, σοφότερη και πιο συνειδητοποιημένη. Αυτό λέγεται «ευ ζειν», και έχει ονοματεπώνυμο. Κύριε Κωτόπουλε, κυρία Τριαντάρη, συμμετέχοντες καθηγητές του προγράμματος, σας ευχαριστώ από καρδιάς για αυτό.

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Η ρητορική και η δημιουργική γραφή είναι δύο πεδία που, αν και φαινομενικά διαφορετικά, μοιράζονται κοινές αρχές και τεχνικές. Η ρητορική, η τέχνη της πειθούς και της αποτελεσματικής επικοινωνίας, αποτελεί βασικό εργαλείο στην έκφραση ιδεών και συναισθημάτων. Από την αρχαιότητα, οι ρήτορες χρησιμοποιούσαν τη δύναμη του λόγου για να διαμορφώσουν αντιλήψεις και να επηρεάσουν κοινό και κοινωνίες.

Από την άλλη πλευρά, η δημιουργική γραφή συνδυάζει φαντασία και γλώσσα για να δημιουργήσει πρωτότυπα κείμενα, προσφέροντας ελευθερία έκφρασης και τη δυνατότητα να μεταμορφώνονται ιδέες σε λογοτεχνικές μορφές. Η σχέση ανάμεσα στη ρητορική και τη δημιουργική γραφή είναι σύνθετη και αλληλεπιδραστική. Καθώς και τα δύο πεδία επιδιώκουν να επικοινωνήσουν με αποτελεσματικότητα και επινοητικότητα.

Αυτή η εργασία επιδιώκει να διερευνήσει πώς οι αρχές της ρητορικής μπορούν να ενσωματωθούν στη δημιουργική γραφή και πώς η δημιουργικότητα μπορεί να ενισχυθεί από την εφαρμογή της ρητορικής. Μέσα από την ανάλυση της ιστορικής εξέλιξης των δύο αυτών πεδίων, την επιρροή τους στη φιλολογία, στην παιδαγωγική, στην ψυχολογία και στον επαγγελματικό χώρο και τον ρόλο τους στην καλλιέργεια της σκέψης και της έκφρασης, επιχειρείται να φωτιστεί η σύνδεσή τους και η αλληλοσυμπλήρωσή τους στον σύγχρονο κόσμο.

Λέξεις – κλειδιά: ρητορική, δημιουργική γραφή, σχέση ρητορικής με τη δημιουργική γραφή

ABSTRACT

Rhetory and creative writing are two fields that look different but they have common principles and technics. Rhetory is the art of persuading and successful communicating. It's the basic tool of expressing ideas and emotions. From the ancient times the rhetories were using the power of words to affect perceptions of societies.

Creative writing, on the other hand, combines fantasy and language to create original texts in literacy. Their relation is complicated and interactive. They both seek to communicate in a resourcefulness and successful way.

This paper's purpose is to investigate the way those principles of rhetory are incorporated in creative writing and how creativity can be reinforced from rhetory. Through both the cronical development of the two fields, their influence in philology, pedagogy, psychology and business field and their role in cultivation of thinking and expressing, we are attempting to show their deep connection and complementarity in contemporary societies.

Key words: rhetory, creative writing, relation between rhetory and creative writing

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΠΡΩΤΟ - ΡΗΤΟΡΙΚΗ

Ιστορική αναδρομή

Η Γρουσουζάκου (2023) σε άρθρο της αναφέρει σχετικά με τη ρητορική πως «η γέννηση της ρητορικής είναι επίτευγμα του ελληνικού πνεύματος, γιατί χάρη στην αθηναϊκή δημοκρατία αναπτύχθηκε στο έπακρο και αναδείχτηκε σε τέχνη, η οποία ενισχύει τη φυσική ευγλωττία με σκοπό τη διαμόρφωση της γνώμης του λαού. Η ρητορική όχι μόνο γεννήθηκε στον ελληνικό χώρο με πρώτο φορέα της την ελληνική γλώσσα, αλλά η γλώσσα αυτή σε διάφορες μορφές της (αρχαία, βυζαντινή, νεοελληνική) είναι η μόνη, η οποία υπήρξε διαρκές όχημα της ρητορικής μέσα στους αιώνες, από τη γέννηση της μέχρι σήμερα» (Γρουσουζάκου, 2023). Η χρήση του έντεχνου προφορικού λόγου στα ομηρικά κείμενα ως μέσο για την επιβολή των προσωπικών απόψεων του ομιλητή αποτέλεσαν την αιτία της γέννησης της ρητορικής τέχνης.

Οι σοφιστές υπήρξαν οι πρώτοι δάσκαλοι της ρητορικής. Ως περιπλανώμενοι δάσκαλοι παρέδιδαν μαθήματα επιχειρηματολογίας σε εύπορους και φιλόδοξους νέους της εποχής. Η τέχνη της ρητορικής γεννήθηκε και εξελίχθηκε από σπουδαίους δασκάλους όπως τον Ισοκράτη, τον Πλάτωνα, τον Σωκράτη και τον Αριστοτέλη, οι οποίοι με συγκεκριμένες τεχνικές και μεθόδους δίδαξαν τον πιστικό και αποτελεσματικό λόγο. Οι σοφιστές ήταν οι πρώτοι που συστηματοποίησαν την τέχνη της πειθούς υποστηρίζοντας ότι η αλήθεια είναι υποκειμενική και η επιτυχία στην επικοινωνία είναι ο ομιλητής να μπορεί να προσαρμόζει το μήνυμα στο κοινό.

Η ρητορική όμως για να αναπτυχθεί προϋποθέτει απόλυτη ελευθερία λόγου και διακίνησης ιδεών, απόλυτη δημοκρατία χωρίς περιορισμούς από το κράτος, τη θρησκεία και τις παραδόσεις. Τέτοιες συνθήκες επικρατούσαν στις αρχαίες δημοκρατίες και κυρίως στην αθηναϊκή. Ο Ισοκράτης (436 – 338 π.Χ.) είναι ο πρώτος που θεώρησε τη ρητορική ως δύναμη. Ήταν φανατικός του πεζού λόγου και στράφηκε με ενδιαφέρον στην εκπαιδευτική μέθοδο. Θεωρούσε ότι ο σπουδαστής πρέπει να διαθέτει κάποια φυσική ικανότητα, η οποία όμως μπορεί να βελτιωθεί με τη μάθηση και την άσκηση. Θεωρείται ο πατέρας της φιλελεύθερης μάθησης γιατί υπερασπιζόταν σπουδές όχι με την προοπτική της σταδιοδρομίας αλλά με σκοπό την εκπαίδευση του νου, που την ονόμαζε φιλοσοφία και θεωρούσε ότι είναι αντίστοιχη με τη γυμναστική και την άσκηση του σώματος. Θεωρούσε ότι δεν ανήκε στους σοφιστές γιατί αυτό που δίδασκε ήταν σοφία και γνώση (για τον Αριστοτέλη αργότερα φρόνηση). Ο Πλάτωνας (427 - 347 π.Χ.), υπήρξε μαθητής του Σωκράτη και δάσκαλος του Αριστοτέλη, διέκρινε τη ρητορική σε καλή και κακή διότι θεωρούσε ότι υπάρχουν δύο είδη πειθούς, εκείνη που

δημιουργεί πεποιθήσεις και εκείνη που παράγει γνώση. Η πρώτη είναι σοφιστική ρητορική, που σκοπό έχει να κολακεύει το κοινό, άρα είναι ένα μέσο αδικίας και ασκεί βλαπτική επίδραση στην ψυχή. Για τον Πλάτωνα η ρητορική οφείλει να υιοθετεί τη φιλοσοφική μέθοδο της διαλεκτικής με σκοπό το κοινό καλό. Αναπτύσσει τον όρο «επικοινωνώ» που σημαίνει «διαλέγομαι» που είναι η βάση και η αφετηρία της επικοινωνίας. Ο διάλογος πραγματώνεται και στον προφορικό και στο γραπτό λόγο και τονίζει τη σχέση του διαλόγου με τη διαλεκτική. Για τον Πλάτωνα η τέχνη του «ομιλείν» προϋποθέτει μόρφωση και καλλιέργεια. Ο Αριστοτέλης (384 – 322 π.Χ.) θεωρεί ότι η γενεσιουργός παράγοντας για τον ρητορικό λόγο είναι έκρυθμη κατάσταση στις Συρακούσες το 467 π.Χ. μετά την πτώση της Τυραννίας προκειμένου να αποφευχθούν οι αντιμαχίες και η βία. Υποστηρίζει ότι η ρητορική είναι μια τέχνη που όχι απλώς διαμορφώνει επιχειρήματα αλλά περιλαμβάνει και τη δυνατότητα κατανόησης του κοινού και της συναισθηματικής του κατάστασης. Περιγράφει τρεις βασικές αρχές της πειθούς : το ήθος, το πάθος και τον λόγο. Αυτές τις αρχές εφαρμόζει και η δημιουργική γραφή, καθώς οι συγγραφείς χρησιμοποιούν την αφήγηση για να πείσουν ή να προκαλέσουν τις συναισθηματικές αντιδράσεις.

Κατά την ελληνιστική περίοδο (323 π.Χ. – 30 μ.Χ.) η ρητορική εισηγείται ένα τεχνητό ύφος και απλότητα. Ο πιο γνωστός δάσκαλος της ρητορικής είναι ο Ερμαγόρας (μέσα του 2^{ου} π.Χ. αιώνα). Η φιλοσοφική εκπαίδευση περιλαμβάνει τη «γραμματική», τη «λογική» και τη «ρητορική». Την διδασκαλία του Ερμαγόρα διέσωσε ο Ρωμαίος Κικέρωνας (106 π.Χ. – 43 μ.Χ.) και επηρέασε καθοριστικά τη ρωμαϊκή ρητορεία που ήταν ανύπαρκτη μέχρι τότε. Στο Βυζάντιο κατά την αυτοκρατορική εποχή συνδέουν τη ρητορική με τη φιλοσοφία. Η ρητορική παίζει σημαντικό ρόλο στην εκπαίδευση αλλά η χρήση της περιορίζεται σε θρησκευτικά κυρίως κείμενα και ομιλίες στην εκκλησία. Και η δημιουργική γραφή αυτή την περίοδο είναι στενά συνδεδεμένη με τη θρησκεία και την ηθική με στόχο να μεταδώσει ηθικά και θρησκευτικά διδάγματα. Τη ρητορική τέχνη υιοθετούν και οι χριστιανοί. Οι μεγάλοι πατέρες Γρηγόριος Ναζιανζηνός (329 – 390 μ.Χ.), ο Μέγας Βασίλειος (330 – 379 μ.Χ.) και ο Ιωάννης Χρυσόστομος (344/354 – 407 μ.Χ.) χρησιμοποίησαν τα εργαλεία της ρητορικής και κυρίως την πειθώ που ήταν καθοριστική για τη μετάδοση της πίστης.

Κατά τη διάρκεια της τουρκοκρατίας, στη Μεγάλη του Γένους Σχολή στην Κωνσταντινούπολη και σε άλλες περιοχές όπου ζούσαν Έλληνες διδάσκεται η ρητορική σε συνδυασμό με τη λόγια βυζαντινή. Τον 19^ο αιώνα η ρητορική αρχίζει να αποκτά μεγαλύτερη σχέση με τη δημιουργική γραφή παρά με τη δημόσια ομιλία. Τον 20^ο αιώνα επανέρχεται στο προσκήνιο γιατί αναπτύσσονται νέες θεωρίες για την επικοινωνία και την αφήγηση.

Η Τριαντάρη (2016) στο βιβλίο της αναφέρει πως σήμερα δυστυχώς παρατηρείται μια παρακμή της ρητορικής και μια άγνοια της τέχνης του λόγου και στους θρησκευτικούς, πολιτικούς και κοινωνικούς ομιλητές. Αυτό οφείλεται, κατά ένα μεγάλο βαθμό και στο διαφορετικό τρόπο γνώσης, επικοινωνίας και ψυχαγωγίας του σημερινού ανθρώπου, ο οποίος έχει εμφανώς κατακλυστεί από την πολυγνωσία και τη γλωσσική αναρχία, από την τηλεόραση, τον τύπο, το ραδιόφωνο και όλα τα σύγχρονα μέσα μαζικής ενημέρωσης σε συνδυασμό και με τη λεγόμενη πληροφοριακή επανάσταση (κομπιούτερ και νέες τεχνολογίες). Όλοι αυτοί οι παράγοντες στερούν ως ένα σημείο την ελευθερία του ατόμου να εκφραστεί, να συλλογιστεί, να κρίνει και πολύ περισσότερο να επικοινωνήσει άμεσα με τους γύρω του (Τριαντάρη, 2016).

Παρόλα αυτά, η ανάπτυξη ψηφιακών μέσων και της δημιουργικής γραφής σε διαδικτυακές πλατφόρμες απαιτούν επιτακτικά νέα προσέγγιση στη ρητορική. Το κοινό έχει άμεση αλληλεπίδραση με το κείμενο και οι συγγραφείς πρέπει να προσαρμόζονται χρησιμοποιώντας παραδοσιακές αλλά και νέες τεχνικές πειθούς. Φαίνεται πως η δημιουργική γραφή ενυπήρχε από τα αρχαία ακόμη χρόνια. Ας εξετάσουμε όμως το θέμα από την αρχή.

Εισαγωγή στη ρητορική

Οι αρχαίοι Έλληνες παρακολουθούσαν τις αρχαίες τραγωδίες και κωμωδίες με φιλοσοφικό και ανώτερο πνευματικά περιεχόμενο, τους λόγους των σοφιστών και των ρητόρων στους δρόμους και τις πλατείες, ώστε να διδάσκονται και να ψυχαγωγούνται. Συμμετείχαν σε συμπόσια, όπου ανέπτυσαν διάφορα φιλοσοφικά και πολιτικά θέματα. Είχαν όμως απαιτήσεις από τον ομιλητή - ρήτορα. Έτσι στρέφονταν στη μάθηση και τη διδασκαλία της ρητορικής, την τέχνη δηλαδή της δημόσιας ομιλίας, την τέχνη του λόγου. Αξιοποιώντας τις δυνατότητες της γλώσσας, χρησιμοποιώντας τη δύναμη των λέξεων να αγορεύουν σε επίσημες περιπτώσεις και να μιλούν ώστε να πείθουν το συνομιλητή ή τον ακροατή και να επηρεάζουν τις πράξεις των άλλων προς το συμφέρον το προσωπικό ή της ομάδας. Ο Καρακίτσιος σε άρθρο του για το πανεπιστήμιο Θεσσαλίας αναφέρει «στην αρχαία Ελλάδα η ρητορική εννοείται ως μέθοδος που ασχολείται με τη σύνθεση του προφορικού και του γραπτού λόγου προκειμένου να καταστεί αυτός ένα ουσιαστικό μέσον πειστικότητας και αποτελεσματικότητας επί κάποιου αιτίου» (Καρακίτσιος, 2012).

Ρητορική είναι η τέχνη και η επιστήμη της πειθούς μέσω της γλώσσας και του λόγου. Από την αρχαιότητα μέχρι σήμερα αποτελεί βασικό εργαλείο στη φιλοσοφία, την πολιτική, την νομική επιστήμη, την εκπαίδευση, τη διαφήμιση, τα μέσα μαζικής ενημέρωσης και σε άλλους τομείς της ανθρώπινης δραστηριότητας. Η ρητορική είναι μια μορφή επικοινωνίας που χρησιμοποιεί τη γλώσσα με στόχο την πειθώ. Περιλαμβάνει λεκτικά στοιχεία αλλά και μη λεκτικά όπως τα οπτικά μηνύματα, τη γλώσσα του σώματος, την τονικότητα της φωνής και άλλα. Επιλέγει και χρησιμοποιεί επιχειρήματα, συναισθήματα και ιδέες και στοχεύει σε μια αποτελεσματική αντίδραση και συμπεριφορά του ακροατηρίου. Είναι ένα δυνατό εργαλείο για να επηρεάσει τη σκέψεις και τις απόψεις των ανθρώπων. Είναι μια τέχνη που απαιτεί δεξιότητες, τεχνικές και βαθιά κατανόηση του ανθρώπινου ψυχισμού. Η ρητορική για να είναι αποτελεσματική προϋποθέτει και βασίζεται στην ικανότητα του ρήτορα να κατανοεί το κοινό του, να διαμορφώνει το μήνυμα του στις προσδοκίες του ακροατηρίου και να χρησιμοποιεί τις κατάλληλες τεχνικές πειθούς. Εξασφαλίζεται έτσι η υπεροχή του ρήτορα έναντι του ακροατηρίου ή του συνομιλητή του.

Όπως αναφέρει η Τριαντάρη (2016), στην αρχαιότητα πολλοί ήταν οι ρήτορες που έθεσαν τις βάσεις της ρητορικής αλλά ο Αριστοτέλης είναι αυτός που συστηματοποίησε τις γνώσεις της ρητορικής, καθότι το έργο της ρητορικής δεν είναι απλά να πείσει, αλλά να διακρίνει και να κατακτήσει εκείνα τα μέσα της πειθούς που είναι αναγκαία σε κάθε περίπτωση. Το ιδιαίτερα σημαντικό στην αντίληψη του Αριστοτέλη για τη δύναμη της πειθούς,

είναι ότι η πειθώ δεν είναι μόνο δύναμη του λόγου αλλά είναι μαζί δύναμη του λόγου και ήθους (Τριαντάρη, 2016).

Την πειθώ τη δημιουργεί και την εμπνέει ο ρήτορας με τα επιχειρήματα του, το ήθος του και τα συναισθήματα που προκαλεί στις ψυχές των ακροατών προκειμένου να τους ενθουσιάσει και να τους παροτρύνει. Με την πειθώ ο ρήτορας προσπαθεί να εδραιώσει πίστεις και γνώσεις με συλλογισμούς και αποδείξεις. Για το ρήτορα η πειθώ είναι δύναμη εφόσον μπορεί να προκαλέσει και να δημιουργήσει συναισθήματα και συγκινήσεις. Τρία είναι τα στοιχεία της πειθούς : ήθος, λόγος και πάθος. Τα τρία αυτά στοιχεία είναι τα βασικά εργαλεία που χρησιμοποιούνται και καθορίζουν την αποτελεσματικότητα της.

Ήθος

Το ήθος αναφέρεται στην αξιοπιστία και τον χαρακτήρα του ομιλητή ή του συγγραφέα. Οι βασικές ικανότητες του ρήτορα που θα συγκινήσουν το ακροατήριο του είναι η ευαισθησία, η φαντασία, η κρίση και η εντιμότητα. Η ηθική αξιοπιστία είναι καθοριστική για τη ρητορική επιτυχία, γιατί ο ακροατής είναι πιο πιθανό να πειστεί από κάποιον που θεωρεί αξιόπιστο και έμπιστο. Η εξωτερίκευση, η παρουσίαση του ηθικού χαρακτήρα του ρήτορα, τον κάνει αρεστό στο ακροατήριο του που, με τη σειρά του, δείχνει στο ρήτορα σεβασμό, αγάπη, υπόληψη και ενθουσιασμό. Κερδίζει με το ήθος του την εμπιστοσύνη του ακροατηρίου και αυτό ενισχύει την αποδοχή των επιχειρημάτων του και τον απόψεών του.

Στο ρητορικό ήθος διακρίνουμε το ήθος του ρήτορα και το ήθος των ακροατών. Το ήθος του ρήτορα περιλαμβάνει κυρίως τη φρόνηση, την αρετή, την ευνοϊκή διάθεση και τη μετριότητα. Με τη φρόνηση δείχνει ο ρήτορας ότι γνωρίζει καλά την υπόθεση για την οποία κάνει λόγο και έχει μελετήσει σε βάθος όλες τις λεπτομέρειες της. Ιδιαίτερα η φρόνηση, για τον Αριστοτέλη, δεν είναι απλά επιστημονική γνώση αλλά προϋποθέτει εμπειρία, που σημαίνει ότι ο ρήτορας δεν αρκεί να έχει γνώση αλλά θα πρέπει να γνωρίζει και το πώς εφαρμόζει αυτή τη γνώση, η οποία είναι ηθική αρετή. Είναι μια ψυχική και συλλογιστική ηθική διεργασία που κάνει ο άνθρωπος και διακρίνει τις ηθικές και αρνητικές συνέπειες των πραγμάτων. Αντιλαμβανόμενος το ηθικό τέλος, εξετάζει εναλλακτικούς τρόπους και μέσα για την επίτευξή του. Μόνο με τη φρόνηση οδηγείται ο άνθρωπος στην επίλυση των προβλημάτων της καθημερινότητας του. Με την αρετή δείχνει ότι υπερασπίζεται με ειλικρίνεια την αλήθεια με λόγια και πράξεις που συμφωνούν μεταξύ τους και δεν εξάπατά με τα λόγια του το ακροατήριο. Με την ευνοϊκή διάθεση δείχνει ότι ενδιαφέρεται για τα συμφέροντα του ακροατών, τους εκτιμά και τους υπολογίζει. Με τη μετριότητα που τον χαρακτηρίζει, είναι συγκρατημένος και

προσεκτικός στις κινήσεις και τις εκφράσεις χωρίς να δείχνει αλαζονεία, εγωισμό αλλά ούτε και δουλικότητα ή κολακεία.

Ο Αριστοτέλης τονίζει ότι για να έχει ο ρήτορας τις πιο πάνω αρετές πρέπει να διακρίνεται από δικαιοσύνη, ανδρεία, εγκράτεια, μεγαλοψυχία, πραότητα και σοφία. Με τη δικαιοσύνη και όχι με την αδικία προασπίζει τα έννομα αγαθά των πολιτών. Με την ανδρεία και όχι με τη δειλία εφαρμόζει αποφάσεις σε επικίνδυνες περιστάσεις. Με την εγκράτεια και όχι με την ακολασία εναρμονίζει τις επιθυμίες του. Με την μεγαλοψυχία και όχι με μικροψυχία κάνει ευεργεσίες.

Λόγος

Ο λόγος είναι το δεύτερο στοιχείο της πειθούς που σχετίζεται με τη λογική και τη δομή των επιχειρημάτων που παρουσιάζονται. Τα λογικά επιχειρήματα βασίζονται σε αποδείξεις, δεδομένα και λογική αλληλουχία και οδηγούν σε ένα συμπέρασμα. Η χρήση τους μπορεί να πείσει το ακροατήριο γιατί είναι εύκολη η κατανόηση και η αποδοχή τους. Ο ορθός λόγος, σε συνδυασμό με σαφή και λογικά επιχειρήματα που βασίζονται σε στοιχεία και γεγονότα καθιστούν την πειθώ ένα ισχυρό εργαλείο γιατί κερδίζουν το ακροατήριο, ειδικά σε περιπτώσεις όπου απαιτείται αντικειμενική και τεκμηριωμένη ανάλυση.

Ο δεινός ρήτορας χειραγωγεί και σαγηνεύει το ακροατήριο του προξενώντας συναισθήματα οίκτου, φόβου, οργής, θαυμασμού, ευσέβειας και άλλα. Χρησιμοποιεί σωστά λέξεις, με σωστή άρθρωση, ομιλεί ούτε αργά ούτε γρήγορα και τα συνδυάζει αυτά με κατάλληλες χειρονομίες και κινήσεις του σώματος.

Πάθος

Το πάθος αφορά την επίκληση στα συναισθήματα του ακροατηρίου. Ο ομιλητής ή ο συγγραφέας προσπαθεί να διεγείρει συναισθήματα όπως συμπόνια, συμπάθεια, φόβο, χαρά, ελπίδα, θυμό, λύπη, ενθουσιασμό για να επιτύχει την πειθώ. Επειδή οι άνθρωποι δεν λαμβάνουν αποφάσεις μόνο με τη λογική αλλά και με βάση τα συναισθήματά τους, η συναισθηματική προσέγγιση είναι συχνά πολύ αποτελεσματική. Ο ρήτορας που θα καταφέρει να προκαλέσει τα συναισθήματα του ακροατηρίου έχει μεγαλύτερες πιθανότητες να το πείσει να δεχθεί την απόφαση του, ή να αντιδράσει με τον αναμενόμενο τρόπο.

Ο Αριστοτέλης χαρακτηρίζει ως πάθος τα συναισθήματα που μπορούν να μεταβάλουν την ψυχική κατάσταση των ανθρώπων και που μπορούν να διαφοροποιούν τις κρίσεις και τις αποφάσεις τους. Προϋπόθεση για να προκαλέσει ο ρήτορας συναισθήματα στο ακροατήριο είναι πρώτα ο ίδιος να έχει τα ίδια συναισθήματα και να τα αφομοιώνει. Έχοντας λοιπόν την

ευαισθησία, δηλαδή έχοντας δοκιμάσει τα συναισθήματα που θέλει να μεταδώσει, τη φαντασία και τη δυνατότητα να παραστήσει με ζωνηρότητα και φυσικότητα στους ακροατές αυτά που αισθάνεται, έχει τη διακριτικότητα και την κρίση δηλαδή τη δυνατότητα να αρπάζει τις ευκαιρίες που του δίνονται, ώστε να προξενήσει τα ίδια συναισθήματα και στο ακροατήριο.

Η πρόκληση των συναισθημάτων αλλά και ο βαθμός έντασης αυτών, εξαρτάται από τη φρόνηση του ρήτορα ο οποίος θα καθορίσει το πότε, το πώς και με ποιον τρόπο θα εκφράσει το λόγο του. Η Τριαντάρη (2016) σε έρευνά της διαπιστώνει ότι η επίτευξη της αλλαγής της απόφασης των ακροατών από το ρήτορα συνεπάγεται την πρόκληση των παθών. Το συσχετισμό της αλλαγής της απόφασης με την εμφάνιση των παθών, προφανώς ο Αριστοτέλης τον κατενόησε χωρίς διάκριση, μέσα από μια μορφή αλληλουχίας στην οποία αλλαγή της απόφασης είναι η συνέπεια της διέγερσης των παθών του ακροατηρίου και αποτελεί συστατικό των παθών, εφόσον συνδέεται άρρηκτα με αυτά. Η σύνδεση αυτή ανάμεσα στην απόφαση και στα πάθη δημιουργεί τον εξής συγκερασμό: α. τη συνοχή ανάμεσα στις αποφάσεις και στα πάθη των ακροατών, β. τη μετατροπή της απόφασης ως αποτέλεσμα της εύνοιας ή της δυσμένειας του ακροατηρίου, γ. τη μετατροπή της απόφασης εξαιτίας του διαφορετικού τρόπου σκέψης και δ. την αλλαγή της απόφασης εξαιτίας της ευχαρίστησης ή της δυσαρέσκειας του ακροατηρίου (Τριαντάρη, 2016). Για να προκαλέσει ο ομιλητής συγκεκριμένα συναισθήματα στο ακροατήριό του θα πρέπει αφενός μεν να ξέρει ποια συναισθήματα θέλει να προκαλέσει και αφετέρου να χρησιμοποιήσει τις κατάλληλες τεχνικές, την κατάλληλη δομή, τους κατάλληλους κανόνες, στον λόγο του, προκειμένου να το πετύχει. Αυτό εξετάζουμε στο επόμενο κεφάλαιο.

Κανόνες της ρητορικής

Οι αρχές μιας καλής αγόρευσης, η προετοιμασία και η παρουσίαση ενός επιτυχημένου ρητορικού λόγου ακολουθούν τους εξής τέσσερις κανόνες: εύρεση ή σύλληψη, τάξη ή διάταξη, λεκτικό ή ερμηνεία, μνήμη ή υπόκριση.

1) Εύρεση ή σύλληψη

Ο ομιλητής ή ο συγγραφέας πρέπει να βρει τα βασικά και αναγκαία στοιχεία για να συντάξει το λόγο και να βρει τα κατάλληλα επιχειρήματα που θα πείσουν το ακροατήριο. Στο στάδιο αυτό εξετάζεται ο πυρήνας του θέματος, διάφορες απόψεις, αποδεικτικά στοιχεία και επιχειρήματα που μπορούν να υποστηρίξουν την κεντρική ιδέα του λόγου. Στον πυρήνα του θέματος, στην κεντρική ιδέα του λόγου εξετάζεται αν είναι κάτι εμφανές, που συντελέστηκε, που προσδιορίζεται και αν είναι νόμιμο και διαδικαστικά άμεμπτο. Εξετάζονται επίσης τα διαθέσιμα μέσα πειθούς του ακροατηρίου που ονομάζονται επιχειρήματα ή πίστεις (από το ρήμα πιστεύω σε κάποιον), ώστε να γίνει αποδεκτή η άποψη του ομιλητή. Συλλογισμοί δηλαδή που χρησιμοποιεί ο ρήτορας προκειμένου να αποδείξει και να υπερασπίσει την αλήθεια, το δίκαιο και το συμφέρον του συγκεκριμένου ζητήματος. Υπάρχουν δύο μορφές πίστεις: οι άτεχνες και οι έντεχνες. Οι άτεχνες πίστεις είναι αυτές που δεν έχουν την αρχή τους σε μας αλλά υπήρχαν πριν από μας όπως είναι οι νόμοι, οι μάρτυρες οι συμβάσεις και οι ομολογίες που αποσπώνται ή με βασανιστήρια ή με όρκους, και σχετίζονται ιδιαίτερα με τους δικανικούς λόγους. Οι έντεχνες πίστεις είναι αυτές που πρέπει να ανακαλύψει και να κατασκευάσει ο ρήτορας για να αποδείξει ότι η άποψή του, η ιδέα του είναι καλή για την ευδαιμονία του ατόμου και του συνόλου. Τα επιχειρήματα διακρίνονται σε δύο κατηγορίες «κατά είδος» και «κατά ύλη». Τα «κατά είδος» επιχειρήματα ανάλογα με τη συλλογιστική διαδικασία που ακολουθεί χωρίζονται σε πέντε μέρη (Τριαντάρη, 2016):

Την επαγωγή

Είναι το επιχείρημα που ξεκινάει από τα γνωστά και μερικά και φτάνει σε ένα συμπέρασμα για το άγνωστο και γενικό.

Το συλλογισμό

Είναι το επιχείρημα που αναπτύσσεται με τέχνη και εκτεταμένα ή προχωρεί περιορισμένα, και αντίθετα από την επαγωγή, από το γενικό στο μερικό.

Το ενθύμημα

Είναι το επιχείρημα που είναι εν γένει αληθινό και αποδεκτό κυρίως σε περιπτώσεις που το ακροατήριο δεν διαθέτει την απαιτούμενη μόρφωση ώστε να μπορεί να παρακολουθήσει αναλυτικότερες συλλογιστικές. Είναι ουσιαστικά μια ευέλικτη αποτελεσματική επιχειρηματολογία γρήγορη, άμεση, λιτή, απλή και πειστική. Είναι ένας ατελής συλλογισμός που βασίζεται σε πιθανότητες και ενδείξεις προκειμένου ο ρήτορας να φτάσει στην αλήθεια.

Ο σωρείτης

Η Τριαντάρη αναφέρει χαρακτηριστικά πως είναι ο συλλογισμός που συγκροτείται από πολλές απανωτές προτάσεις, οι οποίες συνδέονται με τέτοιο τρόπο, ώστε ο κατηγορούμενος όρος της πρώτης πρότασης γίνεται υποκείμενος της δεύτερης, ο κατηγορούμενος της δεύτερης υποκείμενος της τρίτης και ούτω καθεξής μέχρι να καταλήξει στο συμπέρασμα, όπου ο υποκείμενος της πρώτης ενώνεται με τον κατηγορούμενο της τελευταίας και εκεί τελειώνει ο σωρείτης (Τριαντάρη, 2016).

Το δίλημμα

Είναι ένας σύνθετος συλλογισμός όπου ο ρήτορας χρησιμοποιεί διαζευκτικές προτάσεις, που όμως οδηγούν στο ίδιο συμπέρασμα.

Τα «κατά ύλη» επιχειρήματα διακρίνονται σε α)εσωτερικά η τεχνικά και β)τα εξωτερικά ή άτεχνα.

α) Τα εσωτερικά η τεχνικά λαμβάνονται από την ίδια την υπόθεση. Είναι ιδέες και σκέψεις που επινοεί ο ρήτορας ανάλογα με την πείρα και την ικανότητά του. Αφορούν τον ορισμό, την ετυμολογία, την απαρίθμηση των μερών, αιτία και αποτέλεσμα, διάφορα περιστατικά και άλλα.

β) Τα εξωτερικά η άτεχνα επιχειρήματα λαμβάνονται έξω από την υπόθεση. Βασίζονται στο κύρος και την αυθεντία. Απαιτούν ευρυμάθεια και εξυπνάδα από τον ρήτορα. Τέτοια επιχειρήματα μπορεί να είναι η ομολογία, ο όρκος, οι μάρτυρες, τα έγγραφα, η φήμη και άλλα.

2. Τάξη ή διάταξη

Το στάδιο αυτό περιλαμβάνει την οργάνωση των επιχειρημάτων με λογικό και αποτελεσματικό τρόπο. Ο ρήτορας πρέπει να δομήσει το λόγο του με τέτοιο τρόπο ώστε να παρουσιάσει τα επιχειρήματα με συνοχή και σαφήνεια. Αυτό συνήθως περιλαμβάνει α)τον πρόλογο ή προοίμιο, β)τη διήγηση και γ)τον επίλογο.

α) Πρόλογος ή προοίμιο

Είναι η αρχή του λόγου και ο ρήτορας αποσκοπεί να προετοιμάσει τον ακροατή, να ελκύσει το ενδιαφέρον και την προσοχή του και να προλάβει μια τυχόν αδιαφορία ή αρνητική στάση ενώ συγχρόνως να προσελκύσει το ενδιαφέρον για το ζήτημα που θα αναλύσει.

β) Η διήγηση

Είναι το κυρίως μέρος όπου αναπτύσσονται τα επιχειρήματα με λεπτομέρεια, με σαφήνεια, με συντομία, με ακρίβεια και απλότητα. Ο ρήτορας αναπτύσσει σταδιακά και με τη σειρά το ζήτημα που πραγματεύεται. Αναπτύσσει τα επιχειρήματα για να αποδείξει τις απόψεις του, τα οποία πρέπει να είναι πειστικά, και να μη χωρούν αμφισβήτηση. Για αυτό το λόγο πρέπει να δίνει και τις απαραίτητες αποδείξεις.

γ) Επίλογος

Ο επίλογος αποτελεί την ανακεφαλαίωση όλου του λόγου και αποσκοπεί στον να διαθέσει τον ακροατή ευνοϊκά προς τον ομιλητή, να αυξήσει ή να μειώσει τη σημασία των πραγμάτων, να διεγείρει στην ψυχή του ακροατή τα επιθυμητά πάθη και να υπενθυμίσει τα κύρια σημεία του λόγου.

3. Το λεκτικό

Το στάδιο αυτό αφορά την επιλογή της γλώσσας και του ύφους του λόγου. Ο ομιλητής σαυτό το στάδιο έχει να επιλέξει τις κατάλληλες λέξεις και φράσεις για να επικοινωνήσει τις σκέψεις, τα νοήματα, τα επιχειρήματα, τα συναισθήματα, τα ήθη και τα πάθη με καθαρότητα, με σαφήνεια, με γλαφυρότητα. Σε αυτό το στάδιο ο ομιλητής μπορεί να χρησιμοποιήσει συγκεκριμένες τεχνικές και σχήματα για να ενισχύσει τη δύναμη του λόγου του, όπως είναι: α) η μεταφορά, όπου συγκρίνει δύο διαφορετικά πράγματα χωρίς να χρησιμοποιεί τις λέξεις «σαν» ή «όπως». Η μεταφορά βοηθά να αποδοθεί ένα νόημα με ποιο παραστατικό τρόπο και να δημιουργεί συναισθηματική επίδραση στο ακροατήριο, β) η αναφορά δηλαδή η χρήση ενός γνωστού γεγονότος ή προσώπου ή έργου από την ιστορία ή από την λογοτεχνία ή την πολιτική. Το ακροατήριο μέσω της αναγνωρίσιμης αναφοράς κατανοεί καλύτερα το μήνυμα του ομιλητή, γ) η αντίθεση δηλαδή η τοποθέτηση δύο αντίθετων ιδεών η μία δίπλα στην άλλη ώστε να τονιστεί η διαφορά ή η πολυπλοκότητα μιας κατάστασης, δ) η επαναφορά δηλαδή η επανάληψη μιας λέξης ή μιας φράσης στην αρχή διαδοχικών προτάσεων ή φράσεων για να δοθεί έμφαση σε ένα νόημα, ε) η προσωποποίηση, η αλληγορία, ειρωνεία, η μελωδία, ο ρυθμός και άλλα είναι σχήματα που ενισχύουν τον λόγο. Ο ομιλητής μπορεί ακόμα να χρησιμοποιήσει και «αστεία» ώστε ο λόγος του να γίνει ευχάριστος στους ακροατές αλλά με

προσοχή και κατάλληλο τρόπο. Το «αστείο» δημιουργεί ευχάριστη διάθεση στο ακροατήριο, προσελκύει την προσοχή του και κείται ευνοϊκά προς τον ομιλητή.

4. Η υπόκριση

Σε αυτό το στάδιο ο ομιλητής πρέπει καταρχάς να απομνημονεύσει το λόγο του και να είναι σε θέση να εκφωνήσει το λόγο χωρίς την βοήθεια του γραπτού κειμένου. Αυτό είναι ένα κρίσιμο στοιχείο κυρίως στις προφορικές παρουσιάσεις. Στο στάδιο αυτό ο ομιλητής πρέπει να χρησιμοποιήσεις σωστά την μη λεκτική επικοινωνία, τη γλώσσα του σώματος και τη φωνητική έκφραση ώστε να έχει το καλύτερο αποτέλεσμα. Η απαγγελία με το χρωματισμό της φωνής, τη στάση του σώματος, τις κατάλληλες κινήσεις, την έκφραση του προσώπου πρέπει να είναι σε αρμονία ώστε να τονιστούν οι ιδέες και τα συναισθήματα του ρήτορα.

Ο λόγος του ρήτορα πρέπει να είναι φυσικός και πειστικός με επιτηδευμένο ύφος το οποίο όμως να μη γίνεται αντιληπτό γιατί είσαι αντίθετη περίπτωση ο ακροατής θεωρεί ότι προσπαθεί να τον ξεγελάσει. Η ρητορική, θα μπορούσαμε να πούμε, πως είναι άρρηκτα συνδεδεμένη με την ψυχολογία – αφού εκείνα στοχεύει να διεγείρει – αλλά και με τη φιλοσοφία, αφού ο λόγος του πρέπει να έχει ποιότητα και βάθος. Ας το δούμε πιο αναλυτικά.

Η σχέση της ρητορικής με τη διαλεκτική και τη φιλοσοφία

Η ρητορική συνδέεται άμεσα με τη διαλεκτική και τη φιλοσοφία. Κατά τον Πλάτωνα, ο ρήτορας που χρησιμοποιεί τα μέσα της πειθούς έχει σκοπό να μεταδώσει τη γνώση και την επιστήμη και όχι να εξαπατήσει. Γι' αυτό ο αληθινός ρήτορας, για να έχει λόγο πειστικό, πρέπει να γνωρίζει την αλήθεια. Πρέπει να γνωρίζει τι είδους άνθρωποι είναι οι ακροατές του και τι λόγους θα χρησιμοποιήσει για να πειστούν. Έτσι ο Πλάτωνας συνδέει την ρητορική με τη διαλεκτική και τη φιλοσοφία. Ο καλός ρήτορας πρέπει να γνωρίζει τη διαλεκτική για να τελειοποιεί τον λόγο του με βάση την αλήθεια γιατί το αληθινό γίνεται και αποδεκτό. Ο καλός ρήτορας πρέπει να γνωρίζει και την ψυχολογία του ακροατηρίου, να γνωρίζει τις δυνατότητες και της αδυναμίες της ψυχής του ώστε να πείθει. Ο Πλάτωνας, λοιπόν, συνειδητοποιεί πως η αποτελεσματική χρήση του λόγου και άρα το να πείσει ο ομιλητής το κοινό του είναι ο συνδυασμός αλήθειας και καλής γνώσης της ψυχολογίας του ακροατηρίου.

Για τον Αριστοτέλη και τον Πλάτωνα, στη φιλοσοφία η αλήθεια είναι αντικειμενική και προσιτή στον άνθρωπο. Επίσης ο κάθε άνθρωπος έχει την διανοητική ικανότητα να διακρίνει το αληθινό από το αληθοφανές. Μάλιστα ο Αριστοτέλης ανέδειξε τα κοινά σημεία της ρητορικής με τη διαλεκτική, όσον αφορά την πειθώ, που είναι τα εξής: α) η ρητορική για να

πέισει, να αποδείξει δηλαδή, χρησιμοποιεί το ενθύμημα, το οποίο είναι είδος συλλογισμού και είναι έργο της διαλεκτικής, β) τόσο η ρητορική όσο και η διαλεκτική χωρίς να διαφεύγουν από την ουσία του ζητήματος επιχειρηματολογούν απέναντι σε εκείνους που είναι αντίθετοι προς το δίκαιο και το σωστό, γ) η ρητορική και η διαλεκτική ασχολούνται με ποικίλα θέματα και όχι με μία συγκεκριμένη ομάδα θεμάτων, δ) και η ρητορική και η διαλεκτική προσπαθούν να βρίσκουν και να διακρίνουν εκείνα τα μέσα της πειθούς, τα οποία είναι απαραίτητα για κάθε περίπτωση, ε) η ρητορική διακρίνει το πραγματικό αλλά και το φαινομενικά πειστικό. Η διαλεκτική διακρίνει τον πραγματικό αλλά και τον φαινομενικό συλλογισμό.

Η ρητορική και η διαλεκτική καθώς ασχολούνται με τα ειδικά χαρακτηριστικά ενός ζητήματος προϋποθέτουν ότι έχουν ικανότητες για την παραγωγή συλλογισμών. Με την παραγωγή συλλογισμών εξασκείται ο νους στο να επιλέγει και να χρησιμοποιεί εκείνα τα επιχειρήματα που θα πείσουν αποτελεσματικότερα το ακροατήριο. Η διαλεκτική δεν είναι γνώση, αλλά διαδικασία που, με μια σειρά συλλογισμών, επιχειρηματολογεί και εκφράζει γνώμες και δοξασίες. Η ρητορική ακολουθεί αποδεικτικούς συλλογισμούς που βασίζονται σε αντικειμενικές αλήθειες. Πολλές είναι οι θεωρίες περί Ρητορικής που έχουν γραφτεί. Λόγω χωρικού περιορισμού θα αναφερθούμε σε μια ξένη και μια ελληνική.

Θεωρία της ρητορικής

Δεν είναι μόνο οι αρχαίοι Έλληνες που ασχολήθηκαν με τη ρητορική. Ένας από αυτούς είναι και ο φιλόσοφος Thomas Hobbes (2016) που μελέτησε τη ρητορική του Αριστοτέλη και έκανε κάποιες προσαρμογές στη ρητορική για ταραγμένους καιρούς, για πολιτείες και κοινότητες σαν αυτές που έζησε ο Hobbes και οι μαθητές του και που ζούμε ακόμα και σήμερα (Hobbes, 2016). Γράφει στο βιβλίο του «τα ήθη (των πολιτευμάτων) μπορούν να γίνουν γνωστά από τις προθέσεις τους και οι προθέσεις τους από τους σκοπούς τους και οι σκοποί τους από ότι βλέπουμε να τους δίνει ηδονή» (Hobbes, 2016). Ο Hobbes θεωρεί ότι ο «μοντέρνος» ρήτορας ακόμη και ένα «μοντέρνο» πολίτευμα προτάσσει και διαμορφώνει το χαρακτήρα του με τελικό γνώμονα τα πράγματα εκείνα που του αποφέρουν ηδονή. Αυτό μας ενδιαφέρει στη ρητορική τα υπόλοιπα είναι πολιτική, αναφέρει, ξεφεύγοντας ολότελα από το γράμμα και το πνεύμα του Αριστοτέλη ο οποίος επιλέγει να αφήσει έξω την ιδιοτέλεια του ομιλητή γιατί δεν είναι μέρος του έργου της ρητορικής (Hobbes, 2016). Σκοπός της ρητορικής για τον Hobbes είναι να νικήσεις και αυτό συνίσταται στο να κερδίσεις τη συγκατάθεση. Έτσι ο ρήτορας πρέπει να ξέρει τι είναι επωφελές και επιζήμιο, δίκαιο και άδικο, τιμητικό και ατιμωτικό να γνωρίζει τι έχει γίνει και τι δεν έχει γίνει, τι είναι εφικτό και τι ανέφικτο, να γνωρίζει ιστορία κλπ.

Οι θεωρίες και οι τεχνικές της ρητορικής προσφέρουν ισχυρά εργαλεία επικοινωνίας. Από την Αριστοτελική ανάλυση της ρητορικής μέχρι τις σύγχρονες θεωρίες της νέας ρητορικής και της ψυχολογικής ρητορικής, η τέχνη της πειθούς παραμένει αναπόσπαστο κομμάτι της κοινωνικής, πολιτικής και ακαδημαϊκής ζωής. Η κατανόηση και η εφαρμογή αυτών των τεχνικών βοηθά τους ρήτορες να επικοινωνούν πιο αποτελεσματικά και ηθικά.

Η σύγχρονη εκδοχή της ρητορικής, η επικοινωνία

Ο Πλάτωνας αναπτύσσει τον όρο «επικοινωνώ» που σημαίνει διαλέγομαι, που είναι η βάση και η αφετηρία της επικοινωνίας. Ο διάλογος πραγματώνεται στον προφορικό και τον γραπτό λόγο. Προσδιορίζει τη συνάφεια του διαλόγου με τη διαλεκτική. Έχοντας υπόψιν την ρητορική και την επικοινωνία στο πλαίσιο της διαλεκτικής και της γλώσσας μπορούμε να θεωρήσουμε τη ρητορική ως προθάλαμο της επικοινωνίας και την επικοινωνία ως τη σύγχρονη εξελικτική μορφή της ρητορικής. Τα κοινά σημεία της ρητορικής με την επικοινωνία κατά τον Αριστοτέλη είναι:

1. Η μετάδοση πληροφοριών, μηνυμάτων, απόψεων και ιδεών εξαιτίας της ανάγκης του ομιλητή να προσεγγίσει και να επικοινωνήσει με το κοινό του και να αλληλοεπιδράσει με τον άλλον
2. Η πειθώ είναι το βασικό μέσο αλληλεπίδρασης
3. Η εξωτερίκευση συναισθημάτων και η διέγερση των παθών με τη χρήση λεκτικών σχημάτων
4. Τα λεκτικά σχήματα και η πειστική δυνατότητα του ομιλητή οδηγούν σε μία σχέση συνάντησης και επιρροής
5. Η επιτυχία της αποστολής του πομπού και η αποδοχή του δέκτη εξαρτώνται από την συλλογιστική επιχειρηματολογία, την πειθώ, την βούληση και τη νόηση με την οποία ο πομπός επιλέγει και συγκροτεί τα επιχειρήματα του με λογικές αποδείξεις, σε συνδυασμό με την ψυχολογική πειθώ.
6. Ο ομιλητής με το λόγο του ξεδιπλώνει τον χαρακτήρα, τα κίνητρα και τον ψυχικό του κόσμο αφενός και αφετέρου χρησιμοποιώντας αρχές και τεχνικές της Ρητορικής δημιουργεί το κατάλληλο κλίμα για μια καλή και μη βίαιη επικοινωνία
7. Τόσο στη ρητορική όσο και στην επικοινωνία διακρίνουμε διάφορες μορφές έκφρασης για την εξωτερίκευση των συναισθημάτων

7.1 Έκφραση παρατηρήσεων, σκέψεων. Διατυπώνουμε σκέψεις και συμπεράσματα με σαφή και αντικειμενικό τρόπο για ένα γεγονός.

7.2 Έκφραση συναισθημάτων

7.3 Αποδεχόμαστε τα συναισθήματα του δέκτη και προτρέπουμε ή αποτρέπουμε τον συνομιλητή, αναλαμβάνοντας ρόλο συμβουλευτικό

7.4 Έκφραση αναγκών. Οι δύο συνομιλητές εκφράζουν ειλικρινά και με σαφήνεια τα συναισθήματα τους και έτσι με την κατανόηση επιτυγχάνεται η ενσυναίσθηση

8. Η ενσυναίσθηση, η συναισθηματική νοημοσύνη είναι κοινό σημείο και στη ρητορική και στην επικοινωνία γιατί οι άνθρωποι θέλουν να μοιραστούν συναισθήματα και εμπειρίες δικές τους και των άλλων να μοιραστούν κοινές αξίες.

9. Η έκφραση συναισθημάτων και η ενσυναίσθηση συνδέεται άμεσα με την ένταση και το ρυθμό της φωνής, το ύφος, την κίνηση, τη γλώσσα του σώματος, τις εκφράσεις του προσώπου και αποτελούν ένα μη λεκτικό τρόπο επικοινωνίας που εκπέμπουν όμως δυνατά σκέψεις και συναισθήματα.

Η ρητορική στην αρχαιότητα θεωρούνταν ως μία τεχνική και πρακτική αναγκαιότητα στην καθημερινή τους ζωή. Ο Σωκράτης την χαρακτήριζε ως μία δραστηριότητα που αποσκοπούσε στην εκπλήρωση υψηλών στόχων και διακρινόταν από την τόλμη και την ικανότητα να προσεγγίσει τους ανθρώπους και να προσελκύσει την προσήλωσή τους. Η ρητορική με τη δυνατότητα που έχει να πείθει με επιχειρήματα, είτε αληθή είτε αληθοφανή, προκαλεί την εξωτερίκευση και την αλλαγή στάσεων και συμπεριφορών. Είναι λοιπόν ένα εργαλείο που ξεκλειδώνει τον χαρακτήρα του ομιλητή αφενός και αφετέρου τις συμπεριφορές και τα πάθη του ακροατηρίου.

Όπως αναφέρει και η Τριαντάρη (2016) στο βιβλίο της, «ο Αριστοτέλης θέτει τη ρητορική στο πεδίο της διαλεκτικής αφού έχει τη δυνατότητα να παράγει συλλογισμούς, να συγκροτεί, να διαμορφώνει και να μεταδίδει επιχειρήματα από τον πομπό - ρήτορα στον δέκτη - ακροατήριο με στόχο το επιθυμητό αποτέλεσμα που κατευθύνεται από τον εαυτό προς τον άλλον. Με βάση αυτή τη σχέση, του εαυτού του προς τον άλλον, ο Πλάτωνας και ο Σωκράτης θεωρούν ότι η αληθινή ρητορική καλλιεργεί και παιδεύει τις ψυχές των πολιτών» (Τριαντάρη, 2016:184). Ως ψυχοσυναισθηματικό εργαλείο η ρητορική, μπορούμε να θεωρήσουμε ότι στη σύγχρονη εκδοχή της είναι η επικοινωνία, η οποία ως διαδικασία μεταδίδει μηνύματα και επιχειρήματα γεννώντας ιδέες και επηρεάζοντας συναισθήματα (Τριαντάρη, 2016: 185).

Και οι δύο τέχνες έχουν ως αφετηρία τους γενικούς προβληματισμούς και τα ζητήματα που αφορούν τα κοινά και την καθημερινότητα των ατόμων, λαμβάνοντας υπόψιν τις κοινά αποδεκτές απόψεις. Η ρητορική και η επικοινωνία αφορούν ανθρώπινες σχέσεις και ανάγονται στη σφαίρα της διαλεκτικής. Η διαλεκτική γίνεται το πεδίο όπου η ρητορική και η επικοινωνία συναντούν αφενός στην ανταλλαγή μηνυμάτων και πληροφοριών και αφετέρου την ανάγκη για αποδοχή και αναγνώριση από τους άλλους, η οποία με τη σειρά της αναφαιίνεται από την ψυχολογική και συναισθηματική πρόκληση του δέκτη ή ακροατηρίου. Αυτό ωθεί κάθε άνθρωπο να βελτιώσει τις διαπροσωπικές του σχέσεις με τη βοήθεια της γλώσσας και τη χρήση διαφόρων λεκτικών σχημάτων. Η Σ. Τριαντάρη (2006) αναφέρει στο βιβλίο της πως «ο Αριστοτέλης κατέληξε στο ότι η διαλεκτική δεν οδηγεί σε αληθή συμπεράσματα, αλλά μόνο σε πιθανά, διότι η διαλεκτική δεν αναφέρεται στα ίδια τα πράγματα, αλλά στις απόψεις των προσώπων που διαλέγονται για τα πράγματα. Επομένως η διαλεκτική μέθοδος δεν αφορά στην έρευνα της αλήθειας και σε αυτήν θα πρέπει να βασίζεται μόνο η ρητορική» (Σ. Τριαντάρη, 2006:17).

Και οι δύο αφορούν στη σχέση του εαυτού με τον άλλον, κάτι που προϋποθέτει ανταλλαγή μηνυμάτων, πληροφοριών, απόψεων και ιδεών. Ο ρήτορας προσεγγίζει, επικοινωνεί όπως θα λέγαμε σήμερα με το κοινό του μεταφέροντας τις απόψεις του, προκαλώντας συναισθήματα και πάθη στην ψυχή του άλλου. Ο επικοινωνητής - ρήτορας με τα λεκτικά σχήματα που θα χρησιμοποιήσει θα καθορίσει και την ποιότητα της λεκτικής επικοινωνίας δηλαδή τον βαθμό της συγκινησιακής και συναισθηματικής φόρτισης του δέκτη. Η ρητορική και η επικοινωνία έχουν ταυτόσημες διεργασίες. Η ρητορική δείχνει τους τρόπους που διασφαλίζουν την πειθώ, είναι η τεχνική πειθούς και προσφέρει στην επικοινωνία τις τεχνικές της κοινωνικής αλληλεπίδρασης. Η επικοινωνία είναι η διαδικασία μετάδοσης πληροφοριών, μηνυμάτων, επαφής και αλληλοεπηρεασμού μεταξύ ατόμων και ομάδων. Έτσι, φαίνεται ότι η επικοινωνία αναπτύσσεται με τη βοήθεια των τεχνικών της ρητορικής. Η επικοινωνία και η ρητορική είναι η πιο μεγάλη και μοναδική ικανότητα του ανθρώπου, βασίζονται στην αξιοποίηση της γλώσσας και έχουν ως υπόβαθρο και επίκεντρο την πειθώ. Ο πομπός - ρήτορας μεταφέρει μηνύματα, πληροφορίες και γνώσεις διατυπώνοντας επιχειρήματα με βάση μια συλλογιστική επεξεργασία με σκοπό την προσέλκυση της προσοχής του δέκτη - ακροατή, η οποία εξαρτάται από την πειθώ, την νόηση και τη βούληση. Ο δέκτης - ακροατής αποδέχεται τα επιχειρήματα του πομπού, γιατί τα θεωρεί λογικά. Πομπός μπορεί να είναι ένας εκπαιδευτικός που μεταδίδει στους μαθητές γνώσεις ή τους παροτρύνει σε κάτι καλό. Επίσης ένας πωλητής που παρουσιάζει ένα προϊόν, ακόμα και ένα άτομο που κατανοεί

το πρόβλημα του άλλου και θέλει να τον συμβουλευσει. Το πόσο πειστικός μπορεί να γίνει ο καθένας εξαρτάται από τη συλλογιστική διαδικασία που ακολουθεί, τα λεκτικά σχήματα, την καθαρότητα του λόγου, τη σαφήνεια και την ευφράδεια του. Επίσης η έκφραση των συναισθημάτων του πομπού προκαλεί και την εξωτερική των συναισθημάτων του άλλου τόσο στη γραπτή όσο και στην προφορική επικοινωνία. Με την επικοινωνία εξωτερικούμε τα συναισθήματα μας εκφράζοντας παρατηρήσεις ή παραθέτοντας τι υπέπεσε στην αντίληψή μας, διατυπώνουμε σκέψεις και συμπεράσματα ή ακόμα εκφράζουμε ανάγκες ή μεταδίδουμε στο συνομιλητή μας κάποιες ανάγκες που έχουν σχέση με συναισθήματα ή με θέματα προσωπικής, επαγγελματικής και κοινωνικής ζωής. Η επικοινωνία γίνεται πιο εύκολη ανάμεσα στον ομιλητή και το ακροατήριο ή τον πομπό και δέκτη όταν ο πρώτος, δηλαδή ο ομιλητής η ο πομπός, μεταφέρει σαφή και ξεκάθαρα μηνύματα, δεν μεταπηδά από το ένα θέμα στο άλλο, αποφεύγει τις αντιτιθέμενες απόψεις στο μήνυμα που μεταδίδει και επιλέγει εκείνη τη γλώσσα και εκείνο το γλωσσικό ύφος με το οποίο θα προσελκύσει περισσότερο το ακροατήριο ή τον δέκτη.

Κατά τον Hobbes (2016), «στο ρητορικό λόγο, είναι καλύτερο να δείχνει κανείς τα συναισθήματα του παρά την κρίση του. Παραδείγματος χάριν είναι προτιμότερο να λέμε «μου αρέσει αυτό» παρά «είναι καλύτερο αυτό» γιατί με το πρώτο μοιάζει κανείς καλός με το δεύτερο σοφός. Όμως η εύνοια ακολουθεί την καλοσύνη, ενώ η σοφία εξάπτει τον φθόνο» (Hobbes, 2016: 106). Κατά την Τριαντάρη (2020) «ο Αριστοτέλης στα Ηθικά Νικομάχεια Β' αναφέρει πως «μπορεί κανείς να φοβηθεί ή να δείξει θάρρος, να επιθυμήσει, να οργιστεί ή να σπλαχνιστεί, γενικά να νιώσει ευχαρίστηση ή δυσαρέσκεια, σε μεγαλύτερο ή σε μικρότερο βαθμό, και ούτε το ένα ούτε το άλλο από τα δύο αυτά είναι καλό, να τα αισθανθεί όμως όλα αυτά τη στιγμή που πρέπει, σε σχέση με τα πράγματα που πρέπει και με τον τρόπο που πρέπει, αυτό είναι, κατά κάποιον τρόπο, το μέσον και το άριστο. Αυτό το δεύτερο, έχει βέβαια άμεση σχέση με την αρετή» (Τριαντάρη, 2020:31). Όπως θα λέγαμε σήμερα, έχει σχέση με την συναισθηματική νοημοσύνη και την κοινωνική ενσυναίσθηση. Κατά την Τριαντάρη (2020) «η επικοινωνία είναι η διαδικασία κατά την οποία οι συμμετέχοντες μοιράζονται πληροφορίες μεταξύ τους έχοντας σκοπό τους την αμοιβαία κατανόηση (Τριαντάρη, 2020: 93). Όπως αναφέρει η Τριαντάρη στην ίδια έρευνα (2020), ο Αριστοτέλης υπήρξε διαμορφωτής του πρώτου επικοινωνιακού μοντέλου και επηρέασε σημαντικά τις θεωρίες για τα νεότερα και σύγχρονα μοντέλα επικοινωνίας. Η διαδικασία της επικοινωνίας εδράζεται στην αλληλόδραση των επικοινωνούντων, πομπού και δέκτη. Η πορεία για την αλληλόδραση, η οποία έγκειται στη μεταξύ τους ανάδραση ή ανατροφοδότηση, κάνει φανερή την ηθική και την κοινωνική

αξία της διαχείρισης της συμπεριφοράς των μελών. Η αξία αυτή έχει το υπόβαθρό της στις απόψεις του Αριστοτέλη σχετικά με τη συγκρότηση λογικών να επιχειρημάτων, τη λογική και την ψυχολογική πειθώ, την έκφραση συναισθημάτων, την προσέγγιση των παθών, την ενσυναίσθηση και όλες εκείνες τις βασικές θέσεις, όπως αναφαίνονται μέσα από το πλέγμα αντιληπτικότητας και συναισθηματικότητας (Τριαντάρη, 2020). Η άποψη του Σταγειρίτη φιλόσοφου έχει διαχρονική ισχύ. Ακόμη και σήμερα στην επικοινωνία μας χρησιμοποιούμε τις μεθόδους του.

Η ρητορική στη σύγχρονη εποχή

Στη σύγχρονη εποχή, η ρητορική έχει διευρυνθεί και εφαρμόζεται σε πολλούς τομείς όπως: α) την πολιτική. Οι ηγέτες χρησιμοποιούν τη ρητορική για να προωθήσουν τις θέσεις τους, να κερδίσουν την εμπιστοσύνη των πολιτών και να επηρεάσουν την κοινή γνώμη, β) τη διαφήμιση. Η διαφήμιση χρησιμοποιεί τη ρητορική για να δημιουργήσει επιθυμίες και να ωθήσει τους καταναλωτές να αγοράσουν προϊόντα ή υπηρεσίες, γ) τα μέσα μαζικής ενημέρωσης. Σήμερα η ανθρώπινη σκέψη και συμπεριφορά, επηρεάζονται τόσο από τη λεκτική επικοινωνία όσο και από την οπτική ρητορική.

Οπτική ρητορική

Η οπτική ρητορική μελετά το πώς οι εικόνες και τα οπτικά μέσα επικοινωνούν μηνύματα για να πείσουν ή να επηρεάσουν το κοινό, γνωρίζοντας ότι η εικόνες, όπως και οι λέξεις, είναι δυνατόν να λειτουργήσουν ρητορικά, προσφέροντας επιχειρήματα, προκαλώντας συναισθήματα και διαμορφώνοντας κοινωνικές αντιλήψεις. Η παραδοσιακή ρητορική χρησιμοποιεί τη γλώσσα για την πειθώ, η οπτική ρητορική εστιάζει στην ερμηνεία και χρήση οπτικών στοιχείων για τους ίδιους σκοπούς.

Η οπτική ρητορική μελετά:

- Πώς κατασκευάζονται οι εικόνες για να προκαλέσουν συγκεκριμένες αντιδράσεις.
- Πως το κοινό αντιλαμβάνεται και ερμηνεύει αυτές τις εικόνες.
- Ποιες πολιτισμικές και κοινωνικές αξίες εκφράζουν οι εικόνες.

Η σύγχρονη μορφή της οπτικής ρητορικής, που εμπεριέχει και τη σημειωτική επιστήμη, αναδεικνύει τη δυνατή σχέση της ρητορικής με την επικοινωνία. Τα σημεία και οι αποδείξεις που χρησιμοποιούνται επινοήθηκαν από τους ανθρώπους που θέλουν να εκφραστούν και να

επικοινωνήσουν. Η σημειωτική, είναι ο επιστημονικός κλάδος που μελετά και αναλύει τα σημεία και τη σχέση μεταξύ τους. Τα σήματα αυτά αναλύουν ερευνητές και έμπειροι αναλυτές της σημειωτικής. Η ρητορική διαμορφώνει μια ορισμένη επιχειρηματολογία, η σημειωτική μελετά και ερμηνεύει τα σημεία δηλαδή αναλύει τα λεκτικά ή μη λεκτικά σύμβολα. εικόνες και ήχους.

Η οπτική ρητορική είναι ένας επικοινωνιακός τρόπος, η αρχή της οποίας βρίσκεται στα Αριστοτελικά σχήματα: τις εικόνες, τις παρομοιώσεις, τις μεταφορές που μπορούν οι άνθρωποι να ερμηνεύουν καλύτερα σε συνδυασμό με τη χροιά της φωνής και το ρυθμό που πρέπει να έχει ο λόγος. Η οπτική ρητορική είναι μια δυναμικά επικοινωνιακή διαδικασία με την οποία οι άνθρωποι από την αρχαιότητα ακόμη κοινοποιούσαν με εικόνες της εμπειρίας τους όπως οι γραφικές παραστάσεις που βρέθηκαν σε σπήλαια, τα εικονογράμματα, τα Ιδεογράμματα κ.λπ. και που οδήγησαν στην εξέλιξη της γραπτής επικοινωνίας και τον αλφαβητικών συστημάτων. Μια διαφήμιση, ένας πίνακας, ένα έργο τέχνης έχει στόχο την επικοινωνία του δημιουργού με το κοινό μέσα από την οπτική διέγερση των συναισθημάτων επιβεβαιώνοντας το ρητό «μια εικόνα χίλιες λέξεις». Στις σύγχρονες κοινωνίες η διάδοση της εικόνας στην τηλεόραση, τον κινηματογράφο, την αρχιτεκτονική, τη διακόσμηση και αλλού είναι αντίκτυπο στη σύγχρονη κουλτούρα. Η εικόνα αποτελεί επίσης ένα σημαντικό εκπαιδευτικό εργαλείο, αποτελεί βασικό εργαλείο ανάπτυξης μεθόδων διδασκαλίας, οι οποίες συνδυάζουν λόγο και εικόνα. Οι εκπαιδευόμενοι μαθαίνουν και κατανοούν έννοιες προσεγγίζοντας οπτικές εικόνες. Η οπτική ρητορική χρησιμοποιεί την εικόνα ως ρητορική απόδειξη που αποτελεί αδιάσειστη μαρτυρία. Μεγάλη ανάπτυξη σήμερα έχει ηλεκτρονική οπτική ρητορική καθώς η ενδιαφερόμενοι χρησιμοποιούν και μαθαίνουν μέσα από το διαδίκτυο. Δάσκαλος και μαθητής, εκπαιδευτής και εκπαιδευόμενος, δύο ή και περισσότεροι συνομιλούντες, εύκολα επικοινωνούν ακόμη και εξ αποστάσεως. Η επικοινωνία είναι μάθηση και έτσι μπορεί να γίνεται οπουδήποτε και παντού. Ακόμη και οι φυλακισμένοι έχουν τη δυνατότητα να χρησιμοποιούν το διαδίκτυο και να μαθαίνουν. Η οπτική ρητορική συνδυάζει τις σύγχρονες μεθόδους διδασκαλίας με οπτικοακουστικά μέσα όπως το powerpoint, video, μουσική και λοιπά. Έτσι, δάσκαλοι και μαθητές, εκπαιδευτές και εκπαιδευόμενοι επικοινωνούν μέσω της εικόνας αναπτύσσουν τον λόγο, εξωτερικεύουν συναισθήματα. Η καθημερινή μας ζωή είναι γεμάτη από λεκτικές και οπτικές εικόνες που επηρεάζουν τις σκέψεις και τις συμπεριφορές μας μέσα από τη χρήση των συμβόλων.

Η οπτική ρητορική είναι ένα ευρύ πεδίο που εξετάζει το πως η εικόνες, οι συνθέσεις, τα χρώματα και τα σύμβολα λειτουργούν για να πείσουν και να επηρεάσουν το κοινό. Και επειδή

τα οπτικά μηνύματα κατακλύζουν την καθημερινή μας ζωή, από τα μέσα μαζικής ενημέρωσης μέχρι τις διαφημίσεις, η κατανόηση της οπτικής ρητορικής είναι κρίσιμη για να αντιληφθούμε την πραγματικότητα και τον τρόπο που διαμορφώνεται η αντίληψή μας.

Ρητορική της ανάγνωσης

Η «ρητορική της ανάγνωσης» αποτελεί έναν κλάδο της ρητορικής και της λογοτεχνικής θεωρίας, που αναλύει αφενός πως οι αναγνώστες αλληλεπιδρούν με κείμενα και αφετέρου τα ίδια τα κείμενα διαμορφώνουν και καθοδηγούν την εμπειρία της ανάγνωσης. Η ρητορική της ανάγνωσης είναι η διαδικασία με την οποία τα κείμενα επιχειρούν να πείσουν τους αναγνώστες, μέσω της γλώσσας και των επιχειρημάτων που χρησιμοποιούν, μέσω της οργάνωσης και της διάρθρωσης του νοήματος, της σχέσης μεταξύ συγγραφέα και αναγνώστη, και της διαδικασίας της ερμηνευτικής. Η ρητορική της ανάγνωσης μελετά πώς οι συγγραφείς «οδηγούν» τους αναγνώστες στην κατανόηση και την ερμηνεία ενός κειμένου, καθώς και τον τρόπο με τον οποίο οι αναγνώστες αντιδρούν, κατασκευάζουν νόημα και δημιουργούν μία σχέση με το κείμενο. Η ανάγνωση δεν είναι μια παθητική διαδικασία, αλλά μία ενεργή διαδικασία ερμηνείας, όπου αναγνώστης διαμορφώνει τις έννοιες και τα μηνύματα του κειμένου.

Η Σ. Τριαντάρη (2006) σε μελέτη της αναφέρεται στον Ρουσσώ που υποστηρίζει πως ο προφορικός λόγος είναι μια μορφή επικοινωνίας που γεννιέται από την ομιλία, τη συνομιλία μεταξύ των διαλεγομένων, με την οποία δύνανται να εκφράσουν κατά προσέγγιση τις απόψεις τους και τα συναισθήματά τους, αλλά και να εξωτερικεύσουν τα σημάδια της σχέσης τους. Στον προφορικό λόγο υπάρχει η δυνατότητα του πλεονασμού. Σε αντίθεση, στο γραπτό λόγο απουσιάζει ο ομιλητής και κατά συνέπεια ο συνομιλητής του δεν μοιράζεται μαζί του την περίσταση αναφοράς. Στο γραπτό λόγο δεν έχουμε άμεση ανταπόκριση. Εν τούτοις στο γραπτό μήνυμα ο αναγνώστης έχει το χρόνο και την ελευθερία να διατρέξει το μήνυμα από την αρχή, μπορεί να διακόψει ή να μετατοπίσει στο χρόνο την πρόσληψη του. Έτσι, ο αναγνώστης έχει στο γραπτό μήνυμα περισσότερη ελευθερία από εκείνη που επιτρέπει ο προφορικός λόγος στον ακροατή του (Σ. Τριαντάρη, 2006).

Όμως γραπτό σημαίνει και ανάγνωση. Αν ένα γραπτό, ένα βιβλίο, δεν προκαλέσει ανάγνωση, τότε το βιβλίο παραμένει αδρανές. Όπως γράφει και η Σοφία Ιακωβίδου σε άρθρο της, τα στάδια που η αρχαία ρητορική διέκρινε κατά τη διαδικασία παραγωγής του κειμένου αντιστοιχούν και στα στάδια της ρητορικής της ανάγνωσης και είναι πέντε:

1. Η επιλογή του προς ανάγνωση κειμένου. Αυτή αντιστοιχεί από την πλευρά της παραγωγής του κειμένου, στο θέμα και την ύλη που θα επιλέξει ο συγγραφέας.

2. Τον προσανατολισμό της ανάγνωσης. Ο αναγνώστης διαβάζοντας επιδιώκει να μάθει ή να περάσει την ώρα του. Ο συγγραφέας φτιάχνει το σχέδιο και τα σχήματα λόγου ανάλογα με τον επιδιωκόμενο στόχο (τάξη ή διάταξη).

3. Κατανόηση του νοήματος στις λεπτομέρειες του. Ο αναγνώστης πιθανόν να βάλει δικά του σημεία στίξης, να κάνει δικές του παραγράφους προσπαθώντας να συγκροτήσει το δικό του νόημα. Το λεκτικό ή ερμηνεία, δηλαδή φράσεις, προτάσεις, παράγραφοι κ.λπ. που χρησιμοποιεί ο συγγραφέας.

4. Η ανάγνωση μπορεί να γίνει διαμιάς ή με διακοπές, φωναχτά ή σιωπηρά.

5. Υπόκριση. Ο συγγραφέας χρησιμοποιεί πλαγιογράφηση, εικόνες, υποσημειώσεις. Η μνήμη και η απομνημόνευση που συμβαίνει κατά τη διάρκεια της ανάγνωσης και συμβάλλει στην κατανόηση του κειμένου.

Οι πέντε αυτές φάσεις διαπλέκονται μεταξύ τους και δεν είναι διακριτές. Όμως ο ασκούμενος στη δημιουργική γραφή πρέπει να αποκτήσει «αναγνωστική ενσυναίσθηση» και να ανακαλύψει πόσο κατανοητό είναι το δικό του κείμενο. Σε αυτό θα τον βοηθήσει αν επανέλθει στο κείμενο του εκ νέου αφού περάσει λίγος χρόνος από τότε που το έγραψε. Το ερώτημα είναι πώς επιλέγει ο αναγνώστης το βιβλίο που θα διαβάσει.

- Το επιλέγει τυχαία
- Ανάλογα με την κριτική που κυκλοφορεί
- Βιβλία που υποδεικνύει το σχολείο
- Βιβλία που υποδεικνύουν οι φίλοι
- Βιβλία προκειμένου να μη φανεί ανενημέρωτος σε κάποιες καταστάσεις

Η ρητορική λοιπόν δεν αφορά μόνο τον γράφοντα αλλά και τον αναγνώστη. Είναι εργαλείο της αναγνωστικής ενσυναίσθησης και της δημιουργικής διαδικασίας (Ιακωβίδου, 2020).

Με την ανάγνωση δημιουργείται μια σχέση ανάμεσα στον συγγραφέα και τον αναγνώστη. Ο συγγραφέας με συγκεκριμένες ρητορικές στρατηγικές στοχεύει να προσελκύσει τον αναγνώστη, να τον κατευθύνει προς συγκεκριμένα συμπεράσματα ή να τον πείσει για κάτι. Αυτή η διαδικασία είναι δυναμική και εξαρτάται από τις προσδοκίες και τις δεξιότητες του αναγνώστη. Ακόμα και η δομή του κειμένου μπορεί να θεωρηθεί ως μία ρητορική στρατηγική. Οι πληροφορίες που δίνονται, η ακολουθία των γεγονότων, οι εναλλαγές χρονικών περιόδων, κατευθύνουν τον αναγνώστη προς συγκεκριμένες ερμηνείες και επηρεάζει τον τρόπο που ο αναγνώστης διαβάζει και κατανοεί το κείμενο. Ο συγγραφέας χρησιμοποιεί διάφορα ρητορικά σχήματα, όπως μεταφορές, επαναλήψεις, παρομοιώσεις και σχήματα λόγου για να προκαλέσει συγκεκριμένες συναισθηματικές και γνωστικές αντιδράσεις στον αναγνώστη. Αυτό καθοδηγεί την ανάγνωση και την ερμηνεία του κειμένου και διαμορφώνει τον τρόπο με τον οποίο ο αναγνώστης αντιλαμβάνεται το μήνυμα. Ίσως θα μπορούσαμε να πούμε ότι οι ίδιοι οι αναγνώστες μπορούν να θεωρηθούν «ρήτορες», καθώς ερμηνεύουν και δημιουργούν νοήματα. Όπως ένας ρήτορας προσπαθεί να πείσει το κοινό, έτσι και οι αναγνώστες, μέσα από την ερμηνευτική διαδικασία, δημιουργούν ένα δικό τους επιχείρημα σχετικά με το νόημα του κειμένου. Αυτή η ερμηνεία μπορεί να διαφέρει ανάλογα με την κουλτούρα, τις εμπειρίες και τις γνώσεις του αναγνώστη. Η ρητορική της ανάγνωσης λειτουργεί και στην ειδησεογραφία καθώς οι δημοσιογράφοι προσπαθούν να παρουσιάσουν τα γεγονότα με τρόπο που να πείθει το κοινό για την εγκυρότητα και τη σημασία των πληροφοριών. Ο τρόπος παρουσίασης, οι τίτλοι, οι εικόνες και η σύνθεση του κειμένου συμβάλουν στην προσπάθεια να διαμορφωθεί μια συγκεκριμένη στάση ή γνώμη στον αναγνώστη.

Με τη ρητορική της ανάγνωσης γίνεται κατανοητή η διαδικασία με την οποία οι αναγνώστες συμμετέχουν στην κατασκευή νοήματος και αντιληπτή η σημασία της ρητορικής τέχνης στα κείμενα. Μέσα από τις τεχνικές της γλώσσας, της δομής και των ρητορικών σχημάτων, τα κείμενα καθοδηγούν τον αναγνώστη σε συγκεκριμένες ερμηνείες και συμπεράσματα. Τα συμπεράσματα στα οποία θα καταλήξει ο ακροατής του ομιλητή είναι άρρηκτα συνδεδεμένα με την ψυχολογία του.

Ψυχολογική ρητορική

Η ψυχολογική ρητορική είναι το πεδίο που έχει στόχο να μελετήσει και να βρει τον τρόπο με τον οποίο οι άνθρωποι αντιλαμβάνονται τα μηνύματα, διαμορφώνουν πεποιθήσεις

και λαμβάνουν αποφάσεις. Μελετά δηλαδή τους ψυχολογικούς μηχανισμούς που καθοδηγούν την ανθρώπινη συμπεριφορά. Περιλαμβάνει στρατηγικές και τεχνικές της πειθούς που μπορούν να χρησιμοποιήσουν οι ομιλητές ή οι συγγραφείς που μέσω ψυχολογικών μηχανισμών επηρεάζουν τα συναισθήματα και τις συμπεριφορές και τις αποφάσεις των ανθρώπων. Ο Αριστοτέλης ασχολήθηκε ιδιαίτερα με την πειθώ και διέκρινε τρία βασικά της στοιχεία:

1. Το πάθος. Στόχος και της ψυχολογικής ρητορικής είναι να προκαλέσει συγκεκριμένα συναισθήματα στο κοινό. Το πάθος χειρίζεται συναισθήματα και χρησιμοποιώντας φορτισμένες λέξεις ή αφηγήσεις προκαλεί φόβο, ενθουσιασμό, συμπόνια, θυμό ώστε να οδηγεί στο κοινό στην επιθυμητή αντίδραση η συμπεριφορά.

2. Ο λόγος. Ο ομιλητής χρησιμοποιώντας λογική και επιχειρήματα αποσκοπεί στην επίκληση της λογικής ανάλυσης πρώτα και μετά στη συναισθηματική φόρτιση.

3. Το ήθος του ρήτορα, ο ηθικός χαρακτήρας και η αξιοπιστία του, που παρουσιάζεται μέσα από το λόγο του, είναι σημαντικά στην ψυχολογική ρητορική. Οι άνθρωποι επηρεάζονται περισσότερο από το άτομο που θεωρούν ηθικό και αξιόπιστο και η εμπιστοσύνη στο πρόσωπο του αυξάνει την πιθανότητα να αποδεχθούν τα μηνύματα που μεταφέρει.

Όπως αναφέρει η Τριαντάρη (2016) στο βιβλίο της, για τον Αριστοτέλη οι ρήτορες αναπτύσσουν τον λόγο τους, τα επιχειρήματα τους με την ικανότητα που αποκτιέται μέσα από την νοητική άσκηση. Η ρητορική είναι διαδικασία συλλογισμού - επιχειρηματολογίας και άσκησης - εμπειρίας για αυτό συνδέεται με τη λογική και τη νόηση. Η αποτελεσματικότητα του λόγου εξαρτάται από τη λογική πειθώ και από την ψυχολογική πειθώ, που έχει Μέσα της την ηθική διάσταση της πειθούς και εξαρτάται άμεσα από τον χαρακτήρα του ρήτορα. Ο ρητορικός λόγος λειτουργεί πειστικά με τρεις τρόπους: Άλλοτε μέσω του χαρακτήρα του ρήτορα, άλλοτε μέσω της συγκεκριμένης διάθεσης που δημιουργεί στην ψυχή του ακροατή και άλλοτε με τα αποδεικτικά ή φαινομενικά αποδεικτικά επιχειρήματα που περιέχει ο ίδιος (Τριαντάρη, 2016). Ο χαρακτήρας του ρήτορα, από τον οποίο εξαρτάται και η επίκληση των συναισθημάτων του ακροατή είναι η ψυχή της ρητορικής (Τριαντάρη, 2016). Η λογική και ο χαρακτήρας του ρήτορα είναι αλληλένδετα, όπως αντίστοιχα η λογική και η ψυχολογική πειθώ (Τριαντάρη, 2016).

Ο Αριστοτέλης επισημαίνει ότι παίζει σημαντικό ρόλο στο ρητορικό λόγο τόσο η λογική όσο και η ψυχολογία, η ψυχολογική πειθώ. Όταν ο ρήτορας είναι έντιμος, με φρόνηση και ήθος, κερδίζει εύκολα την εμπιστοσύνη του ακροατηρίου και μάλιστα σε θέματα αμφισβητήσιμα και εύκολα αντικρούει της οποιοσδήποτε αμφιβολίες. Αν ο ρήτορας γνωρίζει την ψυχολογία των ακροατών, μελετά τους χαρακτήρες και τις αρχές τους και με τον λόγο του μπορεί να διεγείρει τα συναισθήματα τους, τότε μπορεί να κατευθύνει και τις αποφάσεις τους. Γιατί οι αποφάσεις που λαμβάνουν οι ακροατές διαφέρουν αν διακατέχονται από ευχάριστα ή δυσάρεστα συναισθήματα όπως αγάπη, χαρά, λύπη ή μίσος. Η πειθώ του ρήτορα εξαρτάται από την ηθική και την ψυχολογία που επιδρούν στο ρήτορα και το ακροατήριο. Η ηθική - ψυχολογική πειθώ επηρεάζει σημαντικά το ακροατήριο. Για έναν πειστικό λόγο ο Αριστοτέλης θεωρεί αναγκαίο και απαιτούμενο το πώς ο ρήτορας θα παρουσιάσει τον εαυτό του και το πώς θα προσανατολίσει αισθήματα και σκέψεις ώστε το ακροατήριο να αποδεχτεί τον λόγο του ή αν πρόκειται για συμβουλευτικό λόγο να προτρέψει ή να αποτρέψει κάποιες αποφάσεις ή στάσεις.

Η σύγχρονη ψυχολογική ρητορική επηρεάζεται έντονα από τη επιστήμη της ψυχολογίας και της κοινωνικής επιστήμης. Στην πολιτική χρησιμοποιείται η ψυχολογική ρητορική, συναισθηματικά φορτισμένες λέξεις και εικόνες για να κινητοποιηθούν οι ψηφοφόροι μέσω της πρόκλησης φόβου, ελπίδας ή και αγανάκτησης. Πολλές είναι οι φορές που χρησιμοποιήθηκε η ψυχολογική ρητορική για να επηρεάσει και να χειραγωγήσει την συμπεριφορά και τις απόψεις του κόσμου. Ο συνδυασμός των λέξεων, ο τρόπος παράδοσης και η διατύπωση των επιχειρημάτων είναι εργαλεία που ενισχύουν αυτή τη δυνατότητα. Στη διαφήμιση χρησιμοποιούνται συναισθηματικά μηνύματα που χειραγωγούν την ψυχολογία των καταναλωτών ώστε να προτιμούν συγκεκριμένα προϊόντα. Η διαφήμιση με την ψυχολογική ρητορική διαμορφώνει καταναλωτικές συμπεριφορές. Δεν προωθεί απλά τα χαρακτηριστικά ενός προϊόντος αλλά προσπαθεί να δημιουργήσει συναισθηματικό δεσμό με το κοινό. Η συναισθηματική επίκληση είναι συχνά πιο ισχυρή από την απλή παρουσίαση λογικών επιχειρημάτων σχετικά με την ποιότητα ή την τιμή ενός προϊόντος.

Η ψυχολογική ρητορική επηρεάζει τον τρόπο με τον οποίο οι άνθρωποι λαμβάνουν αποφάσεις, σχηματίζουν απόψεις και δρουν σε κοινωνικό πολιτικό ή επαγγελματικό πλαίσιο. Αποτελεί εργαλείο που, όταν χρησιμοποιηθεί υπεύθυνα, μπορεί να ενισχύσει τη δημιουργικότητα και την πειθώ. Αντίθετα, όταν χρησιμοποιείται για χειραγώγηση, μπορεί να οδηγήσει σε εσφαλμένες αποφάσεις ή να εντείνει προκαταλήψεις. Η ψυχολογική ρητορική είναι ένας σύνθετος μηχανισμός που ενσωματώνει τις αρχές της κλασικής ρητορικής με τη

σύγχρονη ψυχολογία, επηρεάζοντας τον τρόπο με τον οποίο οι άνθρωποι αντιλαμβάνονται μηνύματα, διαμορφώνουν πεποιθήσεις και λαμβάνουν αποφάσεις. Συνδυάζονται στη λογική, την αξιοπιστία και την επίκληση στα συναισθήματα, οι ομιλητές και οι συγγραφείς μπορούν να επηρεάσουν την ανθρώπινη συμπεριφορά τους που συνδέονται με τα βαθύτερα ψυχολογικά τους κίνητρα και αντιλήψεις. Οι κοινωνικοψυχολογικές μελέτες της επικοινωνίας στη δεκαετία του 1950-1960 που αφορούν το συναίσθημα, το ανάλογο του «Θυμικού» του Αριστοτέλη απασχόλησαν τους επικοινωνιολόγους σύνδεσαν την επικοινωνία με τη γλωσσολογία και την ψυχολογία.

Μία άλλη μορφή επικοινωνίας είναι η Διαμεσολάβηση που αποσκοπεί στην αποφυγή της βίαιης επικοινωνίας, της σύγκρουσης στις διαπροσωπικές σχέσεις και γενικά την αλλαγή της επικοινωνιακής κουλτούρας στην καθημερινότητα του ανθρώπου. Είναι ένα σύγχρονο μοντέλο επικοινωνίας με ρίζες στην αρχαιότητα και κυρίως στον Αριστοτέλη. Χρησιμοποιείται για την ειρηνική επίλυση διαφορών, όπου ο διαμεσολαβητής, ένας ουδέτερος τρίτος δηλαδή, βοηθάει να λυθούν οι διαφορές κατανοώντας την κατάσταση τους, συναισθανόμενοι ο ένας τον άλλον με σκοπό να βελτιώσουν και να διευκολύνουν την επικοινωνία τους, να οδηγηθούν στο επιθυμητό αποτέλεσμα με αποδεκτές λύσεις. Ο διαμεσολαβητής, σε ρόλο καθοδηγητή, με βάση τις τεχνικές της επικοινωνίας, της ρητορικής, της ψυχολογίας, χωρίς να εκφράσει προσωπική άποψη ή γνώμη ή πρόταση, παρακινεί τα μέρη να διασαφηνίσουν τα συμφέροντα τους, να θέσουν προτεραιότητες να βρουν εφικτές, επιθυμητές και αποδεκτές λύσεις.

Η διαμεσολάβηση σήμερα λαμβάνει καθοριστικό ρόλο στις επικοινωνιακές σχέσεις των ανθρώπων, καθώς διέπεται από την Αριστοτελική ηθική και για την πραγματοποίηση της απαιτείται η συναίνεση, η επιείκεια, η ελεύθερη βούληση, η υπευθυνότητα, η δικαιοσύνη και η ισοτιμία. Πολύ βασικό ρόλο διαδραματίζει ο τρόπος που ο διαμεσολαβητής θα χρησιμοποιήσει τον λόγο του, δηλαδή τα επιχειρήματα που θα παραθέσει, ο τόνος στη φωνή καθώς και η γλώσσα. Ας εξετάσουμε πιο αναλυτικά τη γλώσσα.

Γλώσσα

Η γλώσσα στη ρητορική παίζει κεντρικό ρόλο στην επικοινωνία και την πειθώ. Είναι το μέσο με το οποίο οι ρήτορες μεταφέρουν τα μηνύματα τους, συνθέτουν επιχειρήματα και επιδρούν στο ακροατήριό τους. Η γλώσσα στη ρητορική είναι ένα εργαλείο επικοινωνίας, μια στρατηγική επιλογή που μπορεί να ενισχύσει ή να περιορίσει την αποτελεσματικότητα και το κίνητρο για δράση της ρητορικής πράξης. Για τους φιλοσόφους η γλώσσα είναι η εξωτερική, η μετάφραση της σκέψης. Οι αρχαίοι φιλόσοφοι, για τις σπουδαιότητα της

γλώσσας ως επικοινωνιακό εργαλείο και για τη συσχέτιση της γλώσσας με τη ρητορική ανέπτυξαν διάφορες θεωρίες.

Σε πρόσφατη έρευνά της η Τριαντάρη (2016) αναφέρει πως πρώτος ο Γοργίας ανακάλυψε τις μεγάλες δυνατότητες του λόγου και τονίζει «ο λόγος δυνάστης μέγας είναι, που με το πιο μικρό και το πιο αφανές σώμα θειότατα έργα επιτελεί. Μπορεί και φόβο να παύει και λύπη να διώχνει και χαρά να φέρει και συμπόνια περίσσια μέσα μας να γεννά» (Τριαντάρη, 2016). Στον Γοργία οφείλεται και η διαμόρφωση του ύφους, η μελέτη του ύφους στο ρητορικό λόγο, και η αναφορά στη σχέση μεταξύ του λόγου και των πραγμάτων. Διευκρίνισε ότι με τις λέξεις δεν εκφράζουμε την ουσία ενός πράγματος, αλλά είτε αυτό που φαίνεται, είτε αυτό που καταλαβαίνουμε. Η γλώσσα όμως είναι το εργαλείο με το οποίο εκφράζουμε και ερμηνεύουμε τα πράγματα και τον κόσμο. Οι σοφιστές με εκπρόσωπο το Γοργία θεωρούν ότι η γλώσσα είναι το καθοδηγητικό εργαλείο του επικοινωνητή που επηρεάζει τις ανθρώπινες ψυχές χωρίς να αξιολογεί το καλό ή το κακό του ίδιου ή του κοινού συμφέροντος. Είναι δηλαδή το πειστικό εργαλείο με το οποίο ο ρήτορας εκφράζει τα πράγματα και τον κόσμο από τη δική του οπτική γωνία. Οι σοφιστές θεμελίωσαν τη ρητορική τους πάνω στην εμπειρική χρήση της γλώσσας. Αυτή η θεμελίωση έρχεται σε αντίθεση με τη θεωρία της ρητορικής του Πλάτωνα που τη θεμελιώνει πάνω στη φιλοσοφία, τις ηθικές αρχές και την αλήθεια.

Ο Πλάτωνας βάζει τη γλώσσα σε δευτερεύοντα ρόλο γιατί η αξία της βρίσκεται όταν μέσω αυτής δείχνεται το καλό και το αληθινό. Για τον Πλάτωνα οι βασικοί δείκτες επικοινωνίας είναι ο λόγος και η γνώση της αλήθειας. Η έλλειψη γνώσης οδηγεί στην πλάνη και αποδυναμώνει το καλό, το δίκαιο και το συμφέρον. Αναφέρει «η γλώσσα είναι φωναχτή σκέψη και η σκέψη σιωπηλός λόγος».

Ο Ισοκράτης θεωρεί τη γλώσσα ως τη θεμελιώδη δύναμη που εδραιώνει την ανθρώπινη κοινωνία και ενοποιεί τους πολιτισμούς. Και αυτό γιατί ο λόγος είναι το εργαλείο με το οποίο ο άνθρωπος επινοεί, δημιουργεί, μεταδίδει εκφράσεις και συναισθήματα και δημιουργεί επικοινωνιακούς δεσμούς με τα μέλη μιας κοινότητας. Είναι λοιπόν η γλώσσα ένα κοινωνικό, πολιτικό και πολιτισμικό εργαλείο, το οποίο αν καλλιεργηθεί μπορεί να τελειοποιηθεί ηθικά ο άνθρωπος ως άτομο και ως πολίτης.

Όπως υπογραμμίζει η Τριαντάρη (2016), ο Αριστοτέλης ενισχύει την ενοποιητική δύναμη της γλώσσας, και θεωρεί ότι αυτός που μιλάει ανάλογα με τη γλωσσική του δυνατότητα και την συλλογιστική του ικανότητα προβάλλει το ήθος του και παρακινεί τα πάθη του ακροατηρίου. Θεωρεί ότι η γλώσσα είναι όργανο για τη μετάδοση πληροφοριών και

μηνυμάτων και προτροπή της δράσης, είναι παράγοντας γνώσης, μέσο επικοινωνίας με αλληλεπίδραστικές δυνατότητες και μέσο καλλιτεχνικής έκφρασης. Η γλώσσα συνοδευόμενη από την ένταση, τον ήχο, τη χροιά και το ρυθμό της φωνής, εκφράζει και εξωτερικεύει το πάθος και την ψυχική κατάσταση. Ο σκοπός του ομιλητή καθορίζει και τη χρήση της κατάλληλης γλώσσας. Ο Αριστοτέλης λοιπόν προβάλλει την πρακτική σημασία της γλώσσας και την καθιστά βασικό στοιχείο και μέσο επικοινωνίας. Για τον ίδιο η σκέψη είναι ένας εσωτερικός διάλογος και η γλώσσα αντικατοπτρίζει όσα συμβαίνουν στη σκέψη. Αναφέρει «τα όσα αποδίδονται με τη φωνή, την ομιλία, την προφορική γλώσσα είναι, λοιπόν, σύμβολα των ψυχικών καταστάσεων και όσα με τη γραφή σύμβολα της φωνής. Και όπως ακριβώς τα γράμματα δεν είναι τα ίδια για όλους, έτσι δεν είναι ούτε οι φωνές ίδιες, ωστόσο οι ψυχικές καταστάσεις, των οποίων αυτά αποτελούν άμεσα ενδεικτικά σημεία, είναι ίδιες σε όλους, όπως επίσης είναι τα ίδια και τα πράγματα, των οποίων αυτές οι καταστάσεις αποτελούν ομοιώματα» (Τριαντάρη, 2016).

Η γλώσσα είναι το μέσο, το εργαλείο και το όπλο για την δημιουργία ανάλογου ύφους και ήθους. Επίσης είναι το εργαλείο με το οποίο εκφράζουμε και ερμηνεύουμε τα πράγματα και τον κόσμο. Με τη γλώσσα εκφράζεται το πάθος και η ψυχική κατάσταση. Η χρήση της γλώσσας με ευχέρεια, η ακαταμάχητη γοητεία και η δύναμη του λόγου έδωσε μεγάλες προοπτικές στον πνευματικό ορίζοντα. Η επιλογή των λέξεων, η δομή των προτάσεων, το ύφος και η ρητορική στρατηγική καθορίζουν το πώς το μήνυμα γίνεται αντιληπτό και αξιολογείται από το κοινό. Η γλώσσα στη ρητορική δεν είναι απλώς ένας σύνολο λέξεων, αλλά μια στρατηγικά επιλεγμένη σειρά λέξεων που στοχεύει στην επίτευξη συγκεκριμένων επικοινωνιακών στόχων.

Στον πρόλογο η γλώσσα πρέπει να είναι εντυπωσιακή και να δημιουργεί ενδιαφέρον. Χρησιμοποιούνται συχνά αφηγήσεις, ερωτήσεις ή προκλητικές δηλώσεις για να αιχμαλωτίσουν την προσοχή. Στο κυρίως μέρος η γλώσσα πρέπει να είναι σαφής, καλά δομημένη και λογική. Οι ιδέες πρέπει να παρουσιάζονται με αναλυτικό τρόπο, χρησιμοποιώντας παραδείγματα, στατιστικά στοιχεία, λογικά επιχειρήματα και συναισθηματικά φορτισμένες λέξεις για να προκαλέσει τα πάθη. Στον επίλογο η γλώσσα πρέπει να είναι ισχυρή και πειστική, παρέχοντας μια ισχυρή αποκορύφωση του λόγου. Σκοπός του συμπεράσματος είναι να ενισχύσει την τελική εντύπωση και να ενθαρρύνει δράση η αλλαγή άποψης. Το ύφος της γλώσσας στη ρητορική αναφέρεται στον τρόπο με τον οποίο χρησιμοποιούνται οι λέξεις και η φράσεις για να δημιουργηθεί μια συγκεκριμένη εντύπωση. Το ύφος μπορεί να επηρεάσει την αντίληψη του ακροατηρίου και την αποτελεσματικότητα της

πειθούς. Ο τόνος της γλώσσας είναι η διάθεση ή η ατμόσφαιρα που δημιουργείται μέσω της γλώσσας. Ένας τόνος μπορεί να είναι επίσημος, ανεπίσημος, σοβαρός, χιουμοριστικός η συγκινητικός, ανάλογα με το σκοπό του λόγου και το κοινό. Η επιλογή του κατάλληλου τόνου είναι κρίσιμη για την επίτευξη του επικοινωνιακού στόχου.

Οι ρήτορες χρησιμοποιούν επίσης ποικιλία ρητορικών τεχνικών για να ενισχύσουν την πειθώ τους και να επηρεάσουν τη σκέψη του ακροατηρίου. Αυτές οι τεχνικές περιλαμβάνουν: α) συγκρίσεις και παρομοιώσεις για να διευκρινίσουν ή να ενισχύσουν τα επιχειρήματα μέσω της σύγκρισης με γνωστά ή κατανοητά στοιχεία, β) ερωτήσεις που δεν περιμένουν απάντηση, άλλα χρησιμοποιούνται για να προκαλέσουν σκέψη ή να ενισχύσουν ένα επιχείρημα, γ) εικόνες που καθιστούν τον λόγο πιο ελκυστικό και αποκαλυπτικό, βοηθώντας το ακροατήριο να δημιουργήσει ζωντανές εικόνες στο μυαλό του, δ) αφηγήσεις για την δημιουργία συναισθηματικής σύνδεσης με το μήνυμα, ε) επιλογή συγκεκριμένων λέξεων που μπορεί να δημιουργήσει συναισθηματικές αποχρώσεις και να επηρεάσει την αντίληψη του ακροατηρίου, στ) λέξεις με θετικό ή αρνητικό φορτίο μπορούν να προκαλέσουν αντίστοιχα συναισθηματικά ερεθίσματα.

Η γλώσσα του σώματος του ομιλητή, όπως οι χειρονομίες, οι εκφράσεις του προσώπου και η στάση, επηρεάζουν την εντύπωση που δημιουργείται στο ακροατήριο και ενισχύουν τη δύναμη των λεκτικών μηνυμάτων. Ο τόνος της φωνής και ο ρυθμός της ομιλίας μπορούν να ενισχύσουν ή να περιορίσουν τις συναισθηματική ένταση του λόγου. Ένας δυνατός και επιτακτικός τόνος μπορεί να προκαλέσει ενθουσιασμό η αγανάκτηση, ενώ ένας ήρεμος και γλυκός τόνος μπορεί να δημιουργήσει αισθήματα ηρεμίας ή κατανόησης. Στη διαφήμιση και τα μέσα μαζικής ενημέρωσης, η γλώσσα παίζει ζωτικό ρόλο στη δημιουργία εντυπώσεων και στη διαμόρφωση απόψεων. Οι διαφημιστές και οι δημοσιογράφοι χρησιμοποιούν στρατηγικά τη γλώσσα για να προσελκύσουν την προσοχή, να πείσουν τους καταναλωτές και να διαμορφώσουν την κοινή γνώμη. Χρησιμοποιούνται σλόγκαν και σύντομες «πιασάρικες» φράσεις προκειμένου οι καταναλωτές να θυμούνται και να αναγνωρίζουν τα συγκεκριμένα προϊόντα ή υπηρεσίες. Η παρουσίαση, η αφήγηση ιστοριών χρησιμοποιείται για να δημιουργήσει συναισθηματική σύνδεση και να ενισχύσει τη δύναμη του μηνύματος.

Οι χρήσεις της γλώσσας με βάση της θεωρητικές, πρακτικές και παραγωγικές διαστάσεις αποτελούν μια προσέγγιση που επιχειρεί να κατανοήσει τις διαφορετικές λειτουργίες της γλώσσας στην επικοινωνία και την ανθρώπινη δραστηριότητα. Αυτές οι διακρίσεις συνδέονται με το πως η γλώσσα υπηρετεί συγκεκριμένες ανάγκες:

Θεωρητική χρήση της γλώσσας

Η θεωρητική χρήση της γλώσσας αναφέρεται στη γλωσσική λειτουργία που στοχεύει στην περιγραφή, κατανόηση και ανάλυση γεγονότων και καταστάσεων. Σε αυτή την περίπτωση, η γλώσσα χρησιμεύει κυρίως για την επεξεργασία και τη μετάδοση αφηρημένων ιδεών εννοιών και θεωριών. Η θεωρητική χρήση συνδέεται άμεσα με την επιστήμη, τη φιλοσοφία και την ανάλυση δεδομένων. Η γλώσσα εδώ είναι ένα μέσο σκέψης και ανάλυσης, που επιτρέπει την κατανόηση του κόσμου με λογικό και συστηματικό τρόπο.

Πρακτική χρήση της γλώσσας

Η πρακτική χρήση της γλώσσας αφορά την εφαρμογή της σε καθημερινές, λειτουργικές ανάγκες επικοινωνίας και δραστηριότητας. Η γλώσσα εδώ είναι εργαλείο για την εκτέλεση καθημερινών εργασιών, την επίτευξη στόχων και την οργάνωση της ανθρώπινης δράσης. Αυτή η χρήση της γλώσσας περιλαμβάνει τη μετάδοση οδηγιών, εντολών, συμβουλών και πληροφοριών που είναι χρήσιμες στην καθημερινότητα.

Παραγωγική χρήση της γλώσσας

Η παραγωγική χρήση της γλώσσας αφορά τη δημιουργία και την καινοτομία μέσω της γλώσσας. Αυτή η λειτουργία είναι πιο δημιουργική και εκφραστική, καθώς χρησιμοποιείται για να παράγει νέα νοήματα, καλλιτεχνικές εκφράσεις, λογοτεχνικά έργα και γενικά καινοτόμες γλωσσικές κατασκευές. Στη λογοτεχνία, την ποίηση, τη ρητορική και γενικότερα στις καλλιτεχνικές μορφές λόγου, η γλώσσα λειτουργεί παραγωγικά για να δημιουργήσει νέες εκφράσεις, εικόνες και ιδέες. Η παραγωγική χρήση της γλώσσας επιτρέπει την καινοτομία και την ανάπτυξη της γλωσσικής δημιουργικότητας.

Οι τρεις χρήσεις της γλώσσας, θεωρητική, πρακτική και παραγωγική αντανακλούν τις διαφορετικές διαστάσεις της ως εργαλείο για την κατανόηση του κόσμου, τη διευκόλυνση της καθημερινής επικοινωνίας και την καλλιτεχνική καινοτομία. Κάθε μία από αυτές τις χρήσεις συμβάλει με μοναδικό τρόπο στην ανθρώπινη εμπειρία και την κοινωνική αλληλεπίδραση, υποδεικνύοντας ότι η γλώσσα είναι πολυδιάστατη και ποικιλόμορφη στην εφαρμογή της.

Συνοψίζοντας, η γλώσσα στη ρητορική έχει τη δύναμη να προκαλεί συναισθηματικές αντιδράσεις. Ο ρήτορας μπορεί να χρησιμοποιήσει τη γλώσσα για να δημιουργήσει συναισθηματική σύνδεση με το ακροατήριο, να προκαλέσει συμπάθεια ή αντιπάθεια και να επηρεάσει την αντίληψη των γεγονότων. Η γλώσσα αποτελεί ένα πολυσύνθετο και δυναμικό εργαλείο που επηρεάζει κάθε πτυχή της επικοινωνίας. Από την επιλογή των λέξεων και την

οργάνωση των επιχειρημάτων έως την ανάπτυξη συναισθηματικής σύνδεσης με το ακροατήριο, η γλώσσα αποτελεί την καρδιά της ρητορικής διαδικασίας. Η κατανόηση του τρόπου με τον οποίο η γλώσσα μπορεί να επηρεάσει τη σκέψη και τη συμπεριφορά είναι κρίσιμη για την επιτυχία σε κάθε μορφή δημόσιας επικοινωνίας, είτε πρόκειται για πολιτική ομιλία, διαφήμιση, εκπαίδευση ή καθημερινές αλληλεπιδράσεις. Η γλώσσα, όμως, αφορά εκτός από τον προφορικό και τον γραπτό λόγο, δηλαδή εκτός από την ομιλία και την γραφή. Με αυτό θα ασχοληθούμε στο επόμενο κεφάλαιο.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΔΕΥΤΕΡΟ: ΔΗΜΙΟΥΡΓΙΚΗ ΓΡΑΦΗ

Ορισμός

Κατά τον Κωτόπουλο, ο ορισμός της δημιουργικής γραφής γενικά αποδεκτός με καθολική εφαρμογή δεν είναι εύκολος. Ο όρος «Δημιουργική Γραφή», προσπάθεια απόδοσης του αγγλοσαξονικού «creative writing», παραπέμπει ευθύς εξαρχής σε διαφορούμενα νοήματα (Κωτόπουλος, 2015). Και αυτό γιατί ένας ορισμός προέρχεται από μία διαδικασία διατύπωσης συμπεράσματος μέσα από τη χρήση κριτηρίων. Ένας ορισμός διαθέτει σταθερότητα, αποδοχή, συμμόρφωση σε κανόνες, στερεότυπους τρόπους σκέψης, εστίαση του ενδιαφέροντος σε βασικά σημεία, και ποτέ στην αναζήτηση νέων ιδεών. Ο όρος δημιουργική γραφή είναι καταχρηστικός, μιας και η γραφή είναι ούτως ή άλλως δημιουργική (Κωτόπουλος, 2012). Όπως επισημαίνουν οι Μουταφίδου και Μπράτιτσης (2013) σε κείμενό τους, στην προσπάθεια να βρούμε έναν καθολικά αποδεκτό ορισμό της δημιουργικής γραφής, συναντούμε αντιφάσεις εξ αιτίας των διαφορετικών οπτικών και νοηματοδοτήσεων του περιεχομένου του. Υπάρχουν αυτοί που υποστηρίζουν ότι η δημιουργική γραφή είναι η συγγραφή λογοτεχνικών κειμένων και αυτοί που υποστηρίζουν ότι η δημιουργική γραφή είναι κάθε είδους γραφή καθώς χρησιμοποιεί βασικά συστατικά της γλώσσας, την εμπειρία, τη γνώση, γραπτές πηγές και τις ιδέες και τις φαντασιώσεις του συγγραφέα, ο οποίος επιχειρεί να δημιουργήσει κάτι που δεν υπήρχε πριν (Μουταφίδου και Μπράτιτσης, 2013).

Δημιουργική γραφή μπορούμε να θεωρήσουμε κάθε γραπτό κείμενο που εμφανίζεται όμως εκτός καθημερινότητας. Τέτοια κείμενα μπορεί να είναι μυθιστορήματα, διηγήματα, ποιήματα, σενάρια, θεατρικά έργα, προσωπικά δοκίμια και δημοσιογραφικά κείμενα. Κείμενα δηλαδή που εξυπηρετούν πολλούς και διαφορετικούς σκοπούς. Δημιουργική είναι η γραφή που είναι πρωτότυπη και όχι μιμητική, δηλαδή είναι κείμενα όπου ο συγγραφέας δίνει τη δική του προσωπικότητα και κάθε φορά που γράφει κάτι καινούργιο εξελίσσει τον δικό του τρόπο γραψίματος. Με την ευρύτερη έννοια ο όρος δημιουργική γραφή αναφέρεται στην ικανότητα του ανθρώπου να παράγει νέα και πρωτότυπα γραπτά κείμενα, να εκφράζει σκέψεις και

συναισθήματα με πρωτότυπο, δημιουργικό και ευφάνταστο τρόπο. Η δημιουργική γραφή είναι μια μορφή τέχνης που περιέχει συγκεκριμένη μορφή, έκφραση συναισθήματος, πρωτοτυπία και δημιουργικότητα και επικεντρώνεται στη δύναμη της γλώσσας, της έκφρασης και της φαντασίας, χωρίς να εξαρτάται από τη δομή μιας παραδοσιακής πλοκής.

Επιπλέον, είναι από τους λίγους όρους και τις λίγες έννοιες που έχουν απασχολήσει τόσο πολύ τη σύγχρονη ιστορία. Κι αυτό γιατί ως πεδίο, διαδικασία και πηγή ανανέωσης της εκπαιδευτικής διαδικασίας απασχολεί και την τέχνη και τη λογοτεχνία. Η δημιουργική γραφή έχει νοήματα, προεκτάσεις, σημασιοδοτήσεις και έννοιες. Ουσιαστικά είναι η τέχνη του «γράφειν και σκέπτεσθαι κριτικά». Ας τα πάρουμε όμως από την αρχή.

Ιστορική εξέλιξη της δημιουργικής γραφής

Από την αρχαία Ελλάδα ακόμα, η ρητορική θεωρούνταν ο καλύτερος τρόπος για κάποιον να μάθει να συνθέτει πειστικό και αποτελεσματικό λόγο είτε γραπτό είτε προφορικό. Ο Αριστοτέλης στο έργο του «Περί ποιητικής» διδάσκει τους μαθητές του κανόνες και νόμους και πρακτικές που πρέπει να ακολουθήσουν προκειμένου το έργο τους να είναι αξιόλογο. Και στην αρχαιότητα και στη διάρκεια του μεσαίωνα πίστευαν ότι η δημιουργική γραφή όπως και κάθε τέχνη αποκτάται με τη μάθηση και τη διδασκαλία και δεν ξεχώριζαν τον τεχνίτη από τον καλλιτέχνη. Η ρητορική παρείχε τα εργαλεία και τις τεχνικές ώστε η ομιλία και η γραφή να είναι αποτελεσματική και να πείθει το ακροατήριο. Την περίοδο της αναγέννησης όμως, ο άνθρωπος χαρακτηρίζεται ως «δημιουργικό ον» και η ποιητική πράξη ως «θεϊκή». Το αποτέλεσμα ήταν οι μέθοδοι, οι κανόνες, οι τεχνικές και τα εργαλεία της ρητορικής να παραγκωνιστούν και η λέξη «ρητορική» να σημαίνει φλυαρία και αμετροέπεια.

Όπως αναφέρουν και οι Βακάλη κ.συν (2013) στα τέλη του 19ου αιώνα, στο πανεπιστήμιο του Harvard, εμφανίζεται η δημιουργική γραφή με τη σημερινή της μορφή. Χρησιμοποιείται μια νέα μέθοδος διδασκαλίας, που ενισχύει την έκφραση και δίνει τη δυνατότητα στους μαθητές να αναπτύξουν ελεύθερα τις δεξιότητές τους γλωσσικές και λογοτεχνικές. Εκεί λίγο αργότερα εμφανίζονται τα πρώτα εργαστήρια γραφής όπου γίνεται προσπάθεια να διδαχθεί η συγγραφή με οδηγίες σε εγχειρίδια ή με την κριτική στα χειρόγραφα κείμενα των εργαστηρίων (Βακάλη κ.συν, 2013). Την δεκαετία του '30 στο πανεπιστήμιο της Iowa εντάσσεται η δημιουργική γραφή ως μάθημα. Εκεί οι νέοι καλλιτέχνες ενθαρρύνονται να εκφραστούν παρά τις συντηρητικές αξίες της εκεί κοινωνίας. Σιγά σιγά δημιουργούνται αντίστοιχα τμήματα και σε άλλα πανεπιστήμια των Η.Π.Α. Το 1922 το πανεπιστήμιο της Iowa αναγνώρισε τις πρώτες διπλωματικές εργασίες στη δημιουργική γραφή. Στην Ευρώπη, πρώτη η Αγγλία το 1969 στο πανεπιστήμιο Lancaster ξεκίνησε το μάθημα δημιουργικής γραφής σε

προπτυχιακό επίπεδο και το 1970 στο πανεπιστήμιο East Anglia σε μεταπτυχιακό επίπεδο. Από τις αρχές του 1970 εμφανίζονται δύο απόψεις σχετικές με τον τρόπο διδασκαλίας της δημιουργικής γραφής. Κατά την πρώτη άποψη ο συγγραφέας χρησιμοποιεί το ελεύθερο γράψιμο με προσωπικό ύφος, ενώ κατά τη δεύτερη άποψη ο συγγραφέας πρέπει να γράφει πιο Αριστοτελικά δηλαδή με συγκεκριμένη μέθοδο. Λίγο αργότερα εμφανίζονται και απόψεις που συνδυάζουν τις δύο προηγούμενες. Τις τελευταίες δεκαετίες η δημιουργική γραφή διδάσκεται στα πανεπιστήμια με διάφορες προσεγγίσεις ως προς την διδασκαλία της και τις τεχνικές της. Στην Ελλάδα τα τελευταία 10 χρόνια έχουν γίνει μεγάλα βήματα στον χώρο αυτό. Στην αρχή δημιουργήθηκαν εργαστήρια δημιουργικής γραφής σε μεγάλες πόλεις. Διοργανώνονται σεμινάρια από διάφορους εκδοτικούς οίκους και διάφορους φορείς. Πρόσφατα σε πανεπιστημιακά ιδρύματα άρχισαν να λειτουργούν προγράμματα προπτυχιακών σπουδών. Μεταπτυχιακό πρόγραμμα δημιουργικής γραφής λειτουργεί πρώτα πανεπιστήμιο Δυτικής Μακεδονίας το ακαδημαϊκό έτος 2008-2009 όπου «διηγήματα, μυθιστορήματα, ποιήματα και θεατρικά έργα διαχέονται στην κοινωνία, μορφώνουν διαγνωστικές συμπεριφορές και επιστρέφουν ως αντικείμενα μελέτης των λογοτεχνικών σπουδών» (Κωτόπουλος, 2013). Επίσης, μεταπτυχιακά προγράμματα δημιουργικής γραφής λειτουργούν και στο Ελληνικό Ανοικτό Πανεπιστήμιο και στο Πανεπιστήμιο Πελοποννήσου. Η δημιουργική γραφή, λοιπόν, δεν είναι καινούργιο αντικείμενο αφού ενυπάρχει στον λόγο των ρητόρων. Θα είχε ενδιαφέρον να εξετάσουμε τη δημιουργική γραφή και στη σύγχρονη εποχή.

Η Δημιουργική γραφή σήμερα

Όπως αναφέρει οι, Κωτόπουλος κ. συν (2023), σε έρευνά τους, αν και στην αρχή ήταν δυσοίωνη η εξέλιξη της δημιουργικής γραφής, υπήρξαν άνθρωποι που την υποστήριξαν και πίστεψαν σε αυτή. Πρωτεργάτης ο Μίμης Σουλιώτης, ιδρύει το πρώτο Μεταπτυχιακό Πρόγραμμα Σπουδών με θέμα τη Δημιουργική Γραφή και κατεύθυνση τη Συγγραφή στο Πανεπιστήμιο Δυτικής Μακεδονίας. Μετά τον θάνατό του, το 2012, άξιος ακόλουθος του είναι ο Τριαντάφυλλος Κωτόπουλος στη θέση της Διεύθυνσης ο οποίος διατηρεί την κατεύθυνση της συγγραφής και προσθέτει και την κατεύθυνση της Εκπαίδευσης. Διοργανώνονται ομιλίες και σεμινάρια σε εκπαιδευτικούς και μη προκειμένου το Μεταπτυχιακό Πρόγραμμα να γίνει γνωστό ως προς τα θετικά του στοιχεία, τους ορίζοντες και τα οφέλη. Διοργανώνει τα πρώτα διεθνή συνέδρια Δημιουργικής Γραφής στην Ελλάδα, εξαιρετικά επιτυχημένος και καθιερωμένος θεσμός πλέον (Αθήνα 2013, Κέρκυρα 2015 και 2017 και Φλώρινα 2019, Παλέρμο 2022). Σε αυτά δίνεται η δυνατότητα να εγκαθιδρυθούν ουσιαστικές και ιδιαίτερα γόνιμες συνεργασίες με ορισμένα από τα καλύτερα πανεπιστήμια του κόσμου και σε επίπεδο

διδασκαλίας (Iowa, East Anglia, Winchester) (Κωτόπουλος κ.συν, 2023). Ακολούθησαν οι συνεργασίες α) το 2016, με το Ελληνικό Ανοικτό Πανεπιστήμιο και εξ' αποστάσεως εκπαίδευση στη Σχολή Ανθρωπιστικών Σπουδών και β) το 2018, με το Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης στο Τμήμα Κινηματογράφου της Σχολής Καλών. Αποτέλεσμα της τελευταίας συνεργασίας ήταν η προσθήκη της κατεύθυνσης «Σενάριο», μετά τη «Συγγραφή» και την «Εκπαίδευση». Τον Αύγουστο του 2024, ανακοινώθηκε η προσθήκη της κατεύθυνσης «Ιστορία και Συγγραφή της Ποντιακής Λογοτεχνίας» με εργαστηριακά και θεωρητικά μαθήματα. Πολλοί είναι οι σκηνοθέτες, σεναριογράφοι, ποιητές και πεζογράφοι που συμμετείχαν και εξακολουθούν να συμμετέχουν στο πρόγραμμα διδασκαλίας. Το μεταπτυχιακό έχει ανοίξει τους ορίζοντές του με διδασκαλία δημιουργικής γραφής σε σωφρονιστικά ιδρύματα όλης της χώρας, μονάδες απεξάρτησης (ΚΕΘΕΑ), σε πολιτιστικούς συλλόγους αναπήρων (Βόρειας Ελλάδας και Πατρών), σε ορισμένες από τις σημαντικότερες βιβλιοθήκες της χώρας (Βέροιας, Κοβεντάρειος Κοζάνης, Δημοτική Βιβλιοθήκη Θεσσαλονίκης) (Κωτόπουλος κ.συν, 2023). Επίσης, οργανώνονται εργαστήρια σε όλη την Ελλάδα, όπου ο συγγραφέας αντιμετωπίζεται διαφορετικά, επειδή βρίσκεται σε ανταγωνιστικό περιβάλλον και πολύ καλά διαβασμένους αναγνώστες. Σκοπός των εργαστηρίων είναι να δείξουν πως η Δημιουργική Γραφή μπορεί να συμπορευθεί με τις σύγχρονες μεθόδους της παιδαγωγικής επιστήμης, γιατί η σύγχρονη παιδαγωγική δεν θεωρεί τον καθηγητή ως αυθεντία, ούτε τον μαθητή ως παθητικό δέκτη που μόνο αποστηθίζει, αλλά χρησιμοποιεί τη φαντασία, την επινοητικότητά του, όλο τον συναισθηματικό και ψυχικό του κόσμο, ώστε να παράξει έργο, νόημα και εν τέλει, γνώση. Είναι η γνώση που δημιουργεί κριτικά σκεπτόμενους πολίτες και δεν περιορίζονται σε ορισμένες μόνο διανοητικές λειτουργίες. Η εργαστηριακή λογική είναι πως η κριτική σκέψη δεν είναι άσαρκη, άυλη, ανιστόρητη, αφ' υψηλού πρακτική, αποστασιοποιημένη από τα πρόσωπα που πράττουν (Κωτόπουλος κ.συν, 2023). Ίσως πρέπει να εξεταστεί αν είναι δόκιμο η λογική των εργαστηρίων της Δημιουργικής Γραφής να ενταχθεί στο πρόγραμμα εκπαίδευσης του σχολείου, δηλαδή στον χώρο όπου αναπτύσσονται κοινωνικές δεξιότητες. Οι συμπεριφορές αλληλεπίδρασης και επηρεασμού συμπεριφοράς των άλλων, που σχετίζονται άμεσα με τη μάθηση, κάνουν τη Δημιουργική Γραφή να είναι μια διαδικασία δημιουργικής ψυχοσωματικής απασχόλησης. Η δημιουργική γραφή δεν είναι μόνο για όσους γράφουν επαγγελματικά, αλλά και για εκείνους που θέλουν να αποκτήσουν μια κριτική οπτική σε αυτό που διαβάζουν και στη ζωή την ίδια. Το επίθετο «δημιουργική» που αναφέρεται στη γραφή, δηλαδή το γράψιμο, εμπεριέχει την ποιητική πράξη. Ο Αριστοτέλης θεωρεί την ποιητική πράξη ισοδύναμη με την θεϊκή. Θεωρεί δηλαδή πως η ποίηση είναι τέχνη της μίμησης γι' αυτό και είναι ανώτερη από την ιστορία και πιο κοντά στη φιλοσοφία. Η

δημιουργικότητα είναι δύσκολο να οριστεί, αφού συνδυάζει πολλά πράγματα ταυτόχρονα. Πρόκειται για νοητική διαδικασία πολυεπίπεδη και πολύπλοκη με χαρακτηριστικά την πρωτοτυπία, την καινοτομία που φέρνει ασυνήθιστα και μοναδικά αποτελέσματα. Ένα δημιουργικό άτομο είναι ευαίσθητο, αντέχει τις δυσκολίες, παίρνει ρίσκα, είναι ανεκτικό, ευφάνταστο, επινοητικό, ικανό να χειριστεί παραγωγικά τις εσωτερικές συγκρούσεις.

Όπως αναφέρουν οι Βακάλη κ.συν (2013), το να μιλάς και να γράφεις αντιμετωπίστηκε διαχρονικά ως τέχνη και η ρητορική, η δημόσια δηλαδή ομιλία, δίδαξε τα μέσα της προφορικής και γραπτής αποτελεσματικής πειθούς. Ο Αριστοτέλης θέτει έναν ηθικό σκοπό στη διδασκαλία της δημιουργικής γραφής, τον οποίο κληρονομούν οι σύγχρονες τάσεις της διδασκαλίας της (Βακάλη κ.συν, 2013). Σε σχολικό επίπεδο η δημιουργική γραφή προσεγγίζεται ως αποτύπωση της προσωπικής ιδιότητας κάθε παιδιού μεταφέροντας στον γραπτό λόγο τα συναισθήματα, τις εντυπώσεις και τις ιδέες του. Δημιουργική γραφή θεωρείται κάθε μυθοπλαστική ή μη γραφή, είτε πεζογραφία είτε ποίηση που υπερβαίνει τα όρια της τυπικής επαγγελματικής, δημοσιογραφικής ή ακαδημαϊκής γραφής και γενικά κάθε γραφή που χρησιμοποιεί μια κάποια τεχνική του λόγου (Κωτόπουλος κ.συν, 2023). Για τη δημιουργική γραφή το βασικό είναι οι μαθητές μέσα από τη γλώσσα και αξιοποιώντας τις εμπειρίες και τα συναισθήματά τους, να γνωρίσουν καλύτερα τον εαυτό τους, να εκφραστούν ελεύθερα, να παράξουν νόημα. Σε αυτή τη λογική στηρίζονται και τα εργαστήρια δημιουργικής γραφής, στόχος των οποίων πρέπει να είναι η ανάδειξη της δυναμικότητας που αποπνέει η διαδικασία της συγγραφής. Η συγκεκριμένη διαδικασία μπορεί να περιλαμβάνει συγκεκριμένα στάδια όπως προγραφή/σχεδιασμό, σύνταξη, παροχή και πρόσληψη ανατροφοδότησης/αναθεώρησης, επιμέλεια κειμένου/διόρθωση, έκδοση (prewriting/planning, drafting, giving and receiving feedback/revision, editing/proofreading, publishing). Σε αυτή τη διαδικασία συνολικά οι μαθητές/-τριες έχουν συγκεκριμένα γνωστικά οφέλη, αλλά επιπλέον ασκούνται στο να σχολιάσουν λογοτεχνικά κείμενα σπουδαιών συγγραφέων ή συνθέσεις των συμμαθητών και να δέχονται σχολιασμό και ανατροφοδότηση για τα δικά τους κείμενα (Κωτόπουλος κ.συν, 2023). Η δημιουργική γραφή είναι ένα ερευνητικό επιστημονικό αντικείμενο και έχει εφαρμογή σε ποικίλα καλλιτεχνικά και επικοινωνιακά πεδία στον ψηφιακό πολιτισμό και στη σύγχρονη εκπαιδευτική πραγματικότητα. Η ενασχόληση με τη δημιουργική γραφή προσφέρει θεωρητική κατάρτιση και πρακτικές δεξιότητες στη σύνθεση, την κριτική πρόσληψη και την επιμέλεια κειμένων (λογοτεχνικών, δοκιμίων, θεατρικών έργων, δημοσιογραφικών άρθρων, κινηματογραφικών σεναρίων κλπ) καθώς και στη χρήση ψηφιακών εφαρμογών και εκπαιδευτικών μεθόδων. Οι συστηματικές μέθοδοι της δημιουργικής γραφής συμβάλλουν

στην καλύτερη κατανόηση, ερμηνεία και τη διερεύνηση της κριτικής σκέψης. Ο επιμέρους στόχος της, που είναι η παραγωγή ενός κειμένου, μπορεί να λειτουργήσει ευεργετικά στον σύγχρονο άνθρωπο γιατί καλλιεργείται η δημιουργικότητα, η οποία συμβάλλει στην ψυχική ισορροπία που υπονομεύεται βάνουσα στη σύγχρονη εποχή από τους φρενήρεις ρυθμούς της καθημερινότητας. Βοηθάει λοιπόν το άτομο, αφενός να μετατρέψει τις σκέψεις και τα συναισθήματα του σε ένα αποτέλεσμα και αφετέρου καλλιεργεί όλες τις νοητικές του δυνατότητες όπως τη μνήμη, τη φαντασία, την παρατηρητικότητα. Στόχος της είναι να διδάξει μεθόδους που θα καλλιεργήσουν στο άτομο την φιλιανγνωσία, την αυτογνωσία, την κάθοδο στο δικό του εσωτερικό κόσμο αλλά και το άνοιγμα προς όλον τον κόσμο.

Προϋπόθεση όμως για την καλλιτεχνική δημιουργία είναι το άτομο να εμπλουτίσει το διάβασμά του, να έρθει σε επαφή με κείμενα πολλών ειδών και να τα ερμηνεύσει αποκτώντας κατάλληλο θεωρητικό υπόβαθρο. Και επειδή η γλώσσα συμπορεύεται με τη σκέψη, το άτομο μαθαίνει να τη χρησιμοποιεί καλύτερα με τις ποικίλες δυνατότητες της. Με αυτόν τον τρόπο γίνεται πιο δημιουργικό και νιώθει την ανάγκη να εκφράσει αυτή τη δημιουργικότητα. Ένας τέτοιος τρόπος έκφρασης είναι το να αποτυπώσει τις σκέψεις του σε χαρτί.

Δημιουργικότητα και συγγραφή

Ο Δυτικός πολιτισμός σε ότι αφορά τη δημιουργική γραφή, προσεγγίζει τον λόγο, τη δυνατότητά του να αναδομηθεί και να δημιουργήσει νέα κείμενα, με βιωματικό τρόπο. Στο σχολείο, αυτό γίνεται μέσω του πειραματισμού με διάφορα κείμενα και λογοτεχνικά έργα. Στη δημιουργικότητα δεν υπάρχει σωστό και λάθος. Στόχος είναι, όπως αναφέρουν και οι Κωτόπουλος κ. συν (2023), να αξιοποιηθούν με ευφάνταστο τρόπο οι εμπειρίες και τα συναισθήματα του δημιουργού. Η δημιουργικότητα ενυπάρχει σε όλους τους ανθρώπους, λίγο ή πολύ, είτε ασχολείται με την τεχνολογία, την πολιτική, την φιλοσοφία, τις τέχνες. Συνδέεται άμεσα με πολλές δεξιότητες του ανθρώπου· όλοι οι χαρισματικοί άνθρωποι έχουν το αβέβαιο των καταστάσεων και εξελίξεων στο πίσω μέρος του μυαλού τους (Κωτόπουλος κ.συν, 2023). Η ευρηματικότητα, η φαντασία, η πρωτότυπη παραγωγή, ο τρόπος σκέψης μακριά από συμβατικές ιδέες, αλλά κυρίως η εφαρμογή και ο συνδυασμός της υπάρχουσας γνώσης με νέα στοιχεία και τελικά η παραγωγή ενός «προϊόντος» (είτε ιδέας είτε υλικής κατασκευής) που να αναγνωρίζεται ως πρωτότυπο, καινούργιο και χρήσιμο από ένα σύνολο ανθρώπων είναι βασικά στοιχεία της έννοιας της δημιουργικότητας. Πρόκειται για την έννοια της καινοτομίας αλλά και της χρησιμότητας του παραγομένου σε κοινωνικό επίπεδο, ενώ παράλληλα συνυπολογίζεται το απαραίτητο πλαίσιο που θα επιδράσει ενθαρρυντικά στην ενίσχυση της δημιουργίας, εννοώντας όχι μόνο τον χωροχρόνο, αλλά και τις εκάστοτε ιστορικές συνθήκες,

που είτε ενθαρρύνουν είτε αποθαρρύνουν την ανάπτυξη της τέχνης (Κωτόπουλος, Βακάλη, 2023).

Ο τρόπος έκφρασης της δημιουργικότητας είναι α) η δεξιότητα του ανθρώπου να αλλάζει τη σκέψη και το υπάρχον πλαίσιο ώστε να βρίσκει λύσεις και β) η δυνατότητα του ανθρώπου να βλέπει τα πράγματα από άλλη οπτική και με καινοτόμο τρόπο να αλλάζει υπόστασή του ώστε να λύνει τα προβλήματα με πρωτότυπες ιδέες και να ανακαλύπτει νέους κόσμους.

Κατά τους Κωτόπουλος κ. συν (2023), το περιβάλλον του σχολείου έχει διττό ρόλο αφού μπορεί είτε να αναστείλει είτε να αναπτύξει τη δημιουργικότητα ενός ατόμου, όχι μόνο στο σχολικό τομέα αλλά και γενικά· με αυτή την έννοια, το αποτέλεσμα της δημιουργικότητας είναι να δίνει λύσεις σε προβλήματα και να εμπλουτίζει την έκφραση του μαθητή. Αρκετοί μελετητές και επιστήμονες προκρίνουν τη θεώρηση της έννοιας ως συνδυασμό των γενικών και των ειδικών χαρακτηριστικών της. Ο Kaufman εξέτασε κοινές αντιλήψεις για τη δημιουργικότητα και πρότεινε ένα μεθοδολογικό εργαλείο μελέτης, την Κλίμακα Πεδίων της Δημιουργικότητας Kaufman. Σύμφωνα με αυτό, εντοπίζονται πενήντα επιμέρους παράγοντες δημιουργικής έκφρασης, που εντάσσονται σε πέντε ευρύτερα πεδία δημιουργικότητας: Ατομικό, Καθημερινό, Ακαδημαϊκό, Παραστατικό, Μηχανικό-Επιστημονικό και Καλλιτεχνικό. Ο Kaufman μελέτησε σε βάθος τη δημιουργικότητα και κατέληξε σε έξι παράγοντες που την καθορίζουν, γνωστά ως «Τα 6 P's». Πιο συγκεκριμένα, 1) Person (το άτομο), 2) Process (διαδικασία), 3) Product (το παραγόμενο προϊόν – κείμενο/ποίημα), 4) Place (ο χωροχρόνος που διαδραματίζονται τα γεγονότα και εξελίσσεται η ιστορία), 5) Persuasion (η ικανότητα του συγγραφέα – ποιητή να πείθει και να προβληματίζει) και 6) Potential (το εύρος των δυνατοτήτων του κάθε ατόμου). Με τη βοήθεια των 6P, η δημιουργικότητα δύναται να περιγραφεί ως παραγωγή ιδεών μέσα από σύγκριση, ανάλυση, κατηγοριοποίηση, ταξινόμηση, αξιολόγηση και έλεγχο των εισερχομένων πληροφοριών για μια συγκεκριμένη λύση. Επίσης, δημιουργική σκέψη μπορεί να θεωρηθεί η διαδικασία επινόησης πιθανών λύσεων για ένα πρόβλημα· οι λύσεις είναι ευφάνταστες, πρωτότυπες, καινοτόμες (Κωτόπουλος κ. συν, 2023).

Το 1925 ο Wallas επιχείρησε την καταγραφή των σταδίων της δημιουργικής διαδικασίας που οδηγούν και παράγουν καινοτόμες ιδέες, πρωτότυπες λύσεις (Κωτόπουλος κ.συν, 2023):

1. Το στάδιο της προπαρασκευής

Στο στάδιο αυτό, το άτομο επιχειρεί τη διερεύνηση της προβληματικής κατάστασης

πρισματικά και συγκεντρώνει όλα τα γνωστά δεδομένα και τις πληροφορίες που προέρχονται από εξωτερικές πηγές.

2. Το στάδιο της επώασης

Συμβαίνει μια ασυνείδητη εσωτερική διαδικασία, όπου το υλικό που συγκεντρώθηκε από το στάδιο της προπαρασκευής φαίνεται σαν να «κοιμάται» στο μυαλό του εν δυνάμει δημιουργού.

3. Το στάδιο της έμπνευσης

Η ιδέα ξεπηδά στο συνειδητό του ατόμου και νιώθει ότι πλέον βρήκε τη λύση στο πρόβλημα που τον ταλάνιζε.

4. Το στάδιο της αξιολόγησης

Κατά το στάδιο αυτό γίνεται αξιολόγηση της νέας ιδέας που παρήχθη κατά τη στιγμή της έμπνευσης, με στόχο τον έλεγχο της εγκυρότητας, της λειτουργικότητας και της χρησιμότητάς της. Τελικά θα βρεθεί ο τρόπος διατύπωσης της προς εφαρμογή και υλοποίηση (Κωτόπουλος κ. συν, 2023).

Το ανατρεπτικό με τη συγκεκριμένη έρευνα είναι ότι δεν τηρείται σειρά. Υπάρχει, δηλαδή, η περίπτωση κάποιο στάδιο να το παραλείψει ή να επιστρέψει σε ένα προηγούμενο. Το ζητούμενο είναι η διαδικασία και όχι το παραγόμενο προϊόν. Η δημιουργική ικανότητα σε ένα άτομο είναι η εφευρετικότητα, πρωτοτυπία στη σύνθεση και τον σχεδιασμό, πρωτότυπη αντιμετώπιση των ζητημάτων της καθημερινότητας, ευχέρεια στη ροή ιδεών, ευελιξία, ιδιαίτερος τρόπος σκέψης που οδηγεί σε δημιουργικά προϊόντα.

Η Κατσίκη – Γκίβαλου (2001) σε άρθρο της αναφέρει πως η επιστήμη της ψυχολογίας ορίζει τη δημιουργικότητα ως «τη γνωστικά οργανωμένη αλλά ευέλικτη και συχνά πολύπλοκη νοητική διεργασία που διακρίνεται για την πρωτότυπη, περίτεχνη και μη αναπαραγόμενη επεξεργασία γνωστικών στοιχείων και σχημάτων σκέψης, η οποία καταλήγει στην παραγωγή ασυνήθιστων και μοναδικών προϊόντων τουλάχιστον για το δημιουργό τους» (Κατσίκη – Γκίβαλου, 2001). Η αδυναμία ορισμού της δημιουργικότητας οδηγεί στην αναζήτηση εκείνων των ιδιοτήτων που χαρακτηρίζουν ένα άτομο ως δημιουργικό ή των συνθηκών μέσα στις οποίες κάποιος γίνεται ή αισθάνεται δημιουργικός (Βακάλη κ. συν, 2013).

Ο Κωνσταντινίδης (2015) σε άρθρο του αναφέρει πως κοινωνικοί και περιβαλλοντολογικοί παράγοντες επηρεάζουν κατά ένα μέρος τη δημιουργικότητα του ανθρώπου. Η Teresa Amabile (1996) πρότεινε μια συνθετική θεωρία για το πώς τα εσωτερικά κίνητρα και το κοινωνικό περιβάλλον επηρεάζουν τη δημιουργικότητα. Η εξειδίκευση, οι

τεχνικές δεξιότητες, το έμφυτο ταλέντο, το ευέλικτο γνωστικό στυλ, η εμπειρία, το επίμονο ύφος, η εκπαίδευση, είναι παράγοντες που επηρεάζουν το επίπεδο της δημιουργικότητας. Τα κύρια χαρακτηριστικά του δημιουργικού ατόμου είναι η ευρηματική και ευέλικτη σκέψη, υψηλή παραγωγικότητα και πρωτοτυπία, η ικανότητα εύρεσης ποικιλίας λύσεων και η ανεξαρτησία της άποψης (Constantinides, 2015).

Στη συγγραφή η δημιουργικότητα χαρακτηρίζεται από: α) δημιουργική σκέψη, β) ευχέρεια, γ) ευελιξία και την πρωτοτυπία στη δημιουργία ιδεών, δ) καλή χρήση της γλώσσας ως εργαλείο έκφρασης ιδεών, και ε) καλή χρήση της γραμματικής και του συντακτικού. Συμπεραίνουμε ότι η συγγραφή έχει συγκεκριμένη δομή, συγκεκριμένη μορφή. Ας τις δούμε αναλυτικότερα.

Μορφές της δημιουργικής γραφής

Η δημιουργική γραφή είναι μία πολυδιάστατη μορφή έκφρασης, η οποία αξιοποιεί τη φαντασία, τη λογοτεχνική δεξιότητα και την ικανότητα αφήγησης, για να δημιουργήσει κείμενα που υπερβαίνουν τις τυπικές εκφράσεις της καθημερινής ζωής ή την αντικειμενικότητα των ειδησεογραφικών κειμένων. Υπάρχουν διάφορες μορφές δημιουργικής γραφής, κάθε μία με τις δικές της ιδιαιτερότητες, τεχνικές και στόχους, με κοινό χαρακτηριστικό τη φαντασία, την δημιουργικότητα και την ελευθερία της έκφρασης.

Η πεζογραφία

Η πεζογραφία περιλαμβάνει εκτενή λογοτεχνικά έργα που βασίζονται σε αφηγήσεις και πλοκή και διακρίνονται σε: α) μυθιστόρημα. Είναι ένα μεγάλο σε έκταση λογοτεχνικό έργο που αναπτύσσει πολύπλοκους χαρακτήρες, πλοκές και θέματα. Συνήθως, το μυθιστόρημα εξερευνά βαθιά θέματα και παρέχει λεπτομερή περιγραφή του περιβάλλοντος, της ψυχολογίας των χαρακτήρων και των κοινωνικών πλαισίων. Οι συγγραφείς συχνά αφιερώνουν πολύ χρόνο στην ανάπτυξη πλοκών και σχέσεων μεταξύ των χαρακτήρων, β) διήγημα. Το διήγημα είναι μία μικρότερη και πιο συνοπτική μορφή αφηγηματικής γραφής, που επικεντρώνεται σε μία συγκεκριμένη στιγμή, γεγονός ή ιδέα. Λόγω της συντομίας του, το διήγημα απαιτεί οικονομία στη γλώσσα και συχνά χρησιμοποιεί ισχυρά συμβολικά ή νοηματικά φορτισμένα στοιχεία, γ) νουβέλα. Βρίσκεται κάπου μεταξύ μυθιστορήματος και διήγηματος. Έχει μεγαλύτερη έκταση από το διήγημα, αλλά δεν φτάνει την πολυπλοκότητα και το μέγεθος του μυθιστορήματος. Συχνά αναπτύσσει μία πιο συγκεκριμένη πλοκή ή ιδέα σε σχέση με αυτή που βρίσκουμε στα μυθιστορήματα.

Ποίηση

Η ποίηση είναι μια μορφή δημιουργικής γραφής που επικεντρώνεται στη χρήση της γλώσσας για την έκφραση συναισθημάτων, ιδεών και εικόνων με σύντομη, συχνά ρυθμική και μελωδική μορφή. Υπάρχουν διάφορα είδη ποίησης: α) λυρική. Εστιάζει στην προσωπική έκφραση συναισθημάτων και σκέψεων. Συχνά χρησιμοποιεί μεταφορές, συμβολισμούς και υπαινιγμούς για να επικοινωνήσει πιο βαθιές ιδέες, β) επική. Περιγράφει ηρωικές πράξεις και σημαντικά γεγονότα, συνήθως μέσα από μακροσκελείς αφηγήσεις. Ένα χαρακτηριστικό παράδειγμα είναι τα ομηρικά έπη, γ) ελεγεία. Αφορά συνήθως ποιήματα που εκφράζουν λύπη ή θλίψη, συχνά σε ανάμνηση ενός χαμένου προσώπου ή ενός χαμένου κόσμου, δ) ύμνος. Πρόκειται για ένα ποίημα που εξυμνεί μία θεότητα, μία ιδέα ή έναν ήρωα. Αποτελεί μια ποιο πανηγυρική μορφή ποίησης, συχνά με έντονα θρησκευτικό ή επικό χαρακτήρα.

Θεατρικό έργο

Το θεατρικό έργο είναι μια μορφή δημιουργικής γραφής που γράφεται με σκοπό να εκτελεστεί στη σκηνή. Περιλαμβάνουν διαλόγους και δράσεις που επιτρέπουν στους χαρακτήρες να αλληλεπιδρούν και να εκφράζουν τις σκέψεις τους από πράξεις. Τα είδη των θεατρικών έργων είναι α) η τραγωδία. Τα τραγικά έργα συχνά επικεντρώνονται σε χαρακτήρες που αντιμετωπίζουν αναπόφευκτα προβλήματα και συνήθως οδηγούνται σε ένα δραματικό τέλος. Η τραγωδία εξερευνά βαθιά θέματα, όπως το πεπρωμένο, τον θάνατο και την ανθρώπινη αδυναμία, β) η κωμωδία. Η κωμωδίες είναι γραμμένες με σκοπό να προκαλέσουν το γέλιο. Εξερευνούν ελαφρύτερα θέματα και συχνά χλευάζουν ή σατιρίζουν κοινωνικά και πολιτικά φαινόμενα, γ) το δράμα. Είναι μία πιο ρεαλιστική μορφή θεατρικής γραφής που επικεντρώνεται στην ανάπτυξη των χαρακτήρων και των διαπροσωπικών σχέσεων. Μπορεί να περιλαμβάνει στοιχεία από την τραγωδία και την κωμωδία, αλλά συνήθως είναι πιο γήινο.

Επική αφήγηση

Εκτός από τη λογοτεχνική ποίηση, η επική αφήγηση μπορεί να περιλαμβάνει και πεζά κείμενα που περιγράφουν ηρωικά κατορθώματα ή εξαιρετικά γεγονότα, όπως βιογραφίες μεγάλων ηγετών ή ιστορικές αφηγήσεις σημαντικών γεγονότων. Αυτές οι αφηγήσεις συχνά επηρεάζουν βαθιά τις πολιτισμικές ταυτότητες των λαών και τις παραδόσεις τους.

Δημιουργική μυθοπλασία

Η δημιουργική μυθοπλασία είναι μια κατηγορία γραφής που αντλεί υλικό από πραγματικά γεγονότα και εμπειρίες, αλλά τα παρουσιάζει με δημιουργικό και λογοτεχνικό τρόπο. Σε αυτή την κατηγορία ανήκουν: α) αυτοβιογραφία και βιογραφία. Η αυτοβιογραφία είναι η προσωπική αφήγηση της ζωής του συγγραφέα, ενώ η βιογραφία αφηγείται τη ζωή

κάποιου άλλου. Και οι δύο μορφές χρησιμοποιούν στοιχεία λογοτεχνίας για να κάνουν τις ιστορίες πιο ζωντανές και ενδιαφέρουσες, β) προσωπικό δοκίμιο. Το προσωπικό δοκίμιο είναι μία μορφή γραφής που επικεντρώνεται στην προσωπική εμπειρία του συγγραφέα με έναν συγκεκριμένο τρόπο. Το ύφος του είναι πιο οικείο, σε σχέση με το τυπικό δοκίμιο και επιδιώκει να εκφράσει τις σκέψεις, τις αντιλήψεις και τις συναισθηματικές αντιδράσεις του συγγραφέα σε ένα θέμα, γ) δημοσιογραφική δημιουργική γραφή. Περιλαμβάνει γραφή που αντλεί από δημοσιογραφικά θέματα, αλλά χρησιμοποιεί τεχνικές δημιουργικής γραφής, όπως αφηγηματική δομή, διαλόγους και λεπτομερείς περιγραφές. Σκοπός της είναι να κάνει το περιεχόμενο πιο ζωντανό και προσιτό στους αναγνώστες.

Φανταστική λογοτεχνία

Η φανταστική λογοτεχνία δημιουργεί κόσμους που είναι εντελώς ή μερικώς αποκομμένοι από την πραγματικότητα. Περιλαμβάνει: α) την επιστημονική φαντασία. Αυτή η μορφή γραφής ασχολείται με τον τρόπο που η επιστήμη και η τεχνολογία επηρεάζουν τον άνθρωπο και τον κόσμο του. Εξετάζει πιθανά μελλοντικά γεγονότα και εξελίξεις, συχνά με κριτική ματιά προς τη σύγχρονη κοινωνία, β) τη φαντασία. Περιλαμβάνει κόσμους που δεν έχουν καμία σχέση με τον πραγματικό. Μπορεί να περιλαμβάνει μαγεία, μυθικά πλάσματα και φανταστικούς πολιτισμούς. Συχνά επηρεάζεται από μυθολογικά και παραδοσιακά στοιχεία, γ) το θρίλερ. Επικεντρώνεται στην πρόκληση φόβου και αγωνίας, συνήθως μέσα από υπερφυσικά ή ψυχολογικά μέσα. Συχνά έχει σκοπό να προκαλέσει συναισθήματα αγωνίας και έντασης στον αναγνώστη.

Εκτός από συγκεκριμένη μορφή, συγκεκριμένη δομή, η συγγραφή έχει και συγκεκριμένες μεθόδους, συγκεκριμένες μεθόδους. Σε αυτές αναφέρεται το επόμενο κεφάλαιο.

Τεχνικές της δημιουργικής γραφής

Η δημιουργική γραφή περιλαμβάνει πολλές τεχνικές που προσφέρουν στο συγγραφέα τα εργαλεία για να εκφραστεί με ιδιαίτερο και μοναδικό τρόπο. Κάθε τεχνική μπορεί να χρησιμοποιηθεί με διαφορετικούς στόχους, ανάλογα με τη φύση του κειμένου και το μήνυμα που θέλει να περάσει ο συγγραφέας.

Εικόνες και περιγραφές

Η τεχνική αυτή χρησιμοποιεί ζωντανές και λεπτομερείς περιγραφές για να δημιουργήσει εικόνες στο μυαλό του αναγνώστη. Μία καλή χρήση της εικόνας περιλαμβάνει όχι μόνο την όραση, αλλά και άλλες αισθήσεις, όπως την ακοή, την αφή, την οσμή και τη γεύση. Σκοπός

είναι να καταστήσει την αφήγηση πιο ζωντανή και να βυθίσει τον αναγνώστη στον κόσμο της ιστορίας.

Μεταφορά και παρομοίωση

Οι μεταφορές και οι παρομοιώσεις είναι δύο σημαντικές τεχνικές που χρησιμοποιούνται για να συγκρίνουμε δύο διαφορετικά πράγματα. Στην μεταφορά αντί να συγκρίνουμε, παρουσιάζουμε το ένα πράγμα σαν να είναι το άλλο. Παραδείγματος χάριν «Η ζωή είναι ένα ταξίδι». Στην παρομοίωση η σύγκριση γίνεται με τη χρήση των λέξεων «σαν» η «όπως» π.χ. «Η ζωή είναι σαν ένα ταξίδι».

Διάλογος

Με τον διάλογο ο συγγραφέας δίνει φωνή στους χαρακτήρες και κάνει την αφήγηση πιο ρεαλιστική. Ο διάλογος φανερώνει τον χαρακτήρα, τις σκέψεις και τις προθέσεις του μέσα από τις λέξεις που χρησιμοποιεί και τον τρόπο που μιλάει.

Εσωτερικός μονόλογος

Αυτή η τεχνική επιτρέπει στον αναγνώστη να μπει μέσα στο μυαλό του συγγραφέα, αποκαλύπτοντας σκέψεις, ανησυχίες, και τα συναισθήματα του. Ο εσωτερικός μονόλογος βοηθά στην καλύτερη κατανόηση του χαρακτήρα και της ψυχολογίας του.

Αντίθεση και σύγκριση

Η τεχνική της αντίθεσης και της σύγκρισης χρησιμοποιείται για να τονίσει διαφορές ή ομοιότητες μεταξύ χαρακτήρων, καταστάσεων ή συναισθημάτων. Μπορεί να αποκαλύψει βαθύτερα νοήματα ή να ενισχύσει τον αντίκτυπο μιας σκηνής.

Ο συγγραφέας μπορεί να γράφει σε πρώτο πρόσωπο, να είναι δηλαδή πρωταγωνιστής ή σε τρίτο πρόσωπο δηλαδή η ιστορία να διηγείται από έναν εξωτερικό παρατηρητή. Και ακόμα ο αφηγητής να βλέπει τα πάντα και να μπορεί να γνωρίζει τις σκέψεις όλων των χαρακτήρων.

Ρυθμός και χρονοδιάγραμμα

Ο ρυθμός αναφέρεται στην ταχύτητα με την οποία εξελίσσεται η πλοκή, ενώ το χρονοδιάγραμμα ελέγχει τη ροή του χρόνου μέσα στην ιστορία. Η χρήση μικρών ή μεγάλων προτάσεων, η εναλλαγή δράσης και περιγραφών και η ανάπτυξη χαρακτήρων καθορίζουν το ρυθμό της αφήγησης.

Δομή

Η δομή είναι ο τρόπος με τον οποίο οργανώνεται ένα κείμενο. Μπορεί να είναι γραμμική, δηλαδή να ακολουθεί χρονολογική σειρά, ή μη γραμμική, όπου υπάρχει χρήση αναδρομών και προβολών στο μέλλον. Μία περίπλοκη δομή μπορεί να προσδώσει βάθος και ενδιαφέρον στην πλοκή.

Εύλογα δημιουργείται το ερώτημα αν μπορεί να θεωρηθεί ή όχι επιστήμη η συγγραφή. Στην περίπτωση που δεν θεωρείται επιστήμη, απλά σταματούμε τις έρευνες. Το συνεχές ενδιαφέρον των ανθρώπων, πάντως, για το συγκεκριμένο αντικείμενο οδηγεί τη ζυγαριά να γύρει προς τη θετική απάντηση.

Διδάσκεται η δημιουργική γραφή;

Παρά την αύξηση του ενδιαφέροντος για τη δημιουργική γραφή η ακαδημαϊκή κοινότητα αντιμετώπισε με σκεπτικισμό τη «νομιμοποίησή» της ως επιστημονικό κλάδο αφού προκύπτουν ερωτήματα όπως τα παρακάτω: μπορεί να διδαχθεί η γραφή; Πρέπει να διδάσκεται; Ο συγγραφέας έχει φυσικό ταλέντο ή καλλιεργημένη δεξιότητα ή και τα δύο;

Σύμφωνα με όσα αναφέρει ο Κωτόπουλος (2012), η διδασκαλία της δημιουργικής γραφής ως γνωστικού αντικείμενου σε προπτυχιακά και μεταπτυχιακά επίπεδα την νομιμοποιεί ως ένα σώμα γνώσεων και ένα σύνολο εκπαιδευτικών τεχνικών που μεταδίδουν αυτή τη γνώση. Προσδίδεται έτσι στην γραφή ένας κοινωνικός ρόλος και καταρρίπτονται οι μύθοι πως η συγγραφή δεν μπορεί να διδαχθεί και παραμένει κάτι που εμπνέεται από μούσες και πραγματώνεται από ιδιοφυίες. Διερευνάται επίσης, το διαφοροποιητικό στοιχείο της δημιουργικής γραφής από τα υπόλοιπα γνωστικά αντικείμενα και τη διδασκαλία τους σε πανεπιστημιακούς χώρους, καθώς αναφέρεται σε μία δραστηριότητα ή ένα σε σύνολο δράσεων και την ίδια στιγμή εγκολπώνει ένα στοχασμό τόσο της δραστηριότητας, όσο και του παραγόμενου αποτελέσματος. Θεμελιώνεται, έτσι, η επιστημονική εγκυρότητα της δημιουργικής γραφής και απεμπλέκεται από την έννοια της διδασκαλίας και τη θεωρία της λογοτεχνίας (Κωτόπουλος, 2012).

Τα προαναφερθέντα ερωτήματα έχουν απαντηθεί ήδη από την αρχαιότητα. Στον «Πρωταγόρα» του Πλάτωνα, ο σοφιστής απαντά στον Σωκράτη ότι διδάσκει την «ευβουλία» δηλαδή την ικανότητα να σκέφτονται, να αποφασίζουν, να μιλούν και να πράττουν ορθά. Ο Αριστοτέλης στο έργο του «Περί Ποιητικής» διδάσκει στους μαθητές του μεθόδους και πρακτικές για να γράψουν ένα αξιόλογο ποιητικό έργο. Άλλα και στον μεσαίωνα, μέχρι την εμφάνιση του ρομαντισμού, πίστευαν ότι η λογοτεχνία και κάθε τέχνη αποκτάται με μάθηση και διδασκαλία. Όπως αναφέρουν οι Βακάλη κ.συν (2013), η τάση για την ενασχόληση με τη

δημιουργική γραφή καταρρίπτει τον μύθο περί μη δυνατότητας διδασκαλίας της. Δεν την εξασκούν μόνο οι ιδιοφυείς άνθρωποι. Οι δεξιότητες της καλλιεργούνται μέσα από την εκγύμναση και ενασχόληση με συγγραφικά είδη. Από αυτούς που ασχολούνται με το συγκεκριμένο αντικείμενο, κάποιοι θα γίνουν συγγραφείς και θα εκδώσουν τα δημιουργήματά τους, κάποιοι θα διορθώσουν το γράψιμο τους και μπορεί να μην εκδώσουν και κάποιοι άλλοι θα συνεχίσουν να γράφουν γιατί απλά έχουν μάθει πως η διαδικασία παραγωγής γραπτών έργων είναι κάτι βαθύτερο και ουσιαστικότερο, το οποίο θα του συντροφεύει σε όλη τη διάρκεια της ζωής τους. Η συγγραφή είναι μία περιπέτεια, ένα συνεχές ταξίδι, ακριβώς όπως είναι και η ίδια η ζωή (Βακάλη κ.συν, 2013).

Χαρακτηριστικές είναι και οι τοποθετήσεις της συγγραφέως Ρέας Γαλανάκη και του αναπληρωτή καθηγητή Νεοελληνικής Φιλολογίας στο Πανεπιστήμιο Ιωαννίνων, Γιάννη Παπαθεοδώρου, όπως αποτυπώνονται σε αντίστοιχα άρθρα τους στην ιστοσελίδα <https://neologosattikis.gr>, με τίτλο «Διδάσκεται η δημιουργική γραφή;» οι οποίες παρατίθενται πιο κάτω :

Φέτος πρώτη φορά δίδαξα μυθιστόρημα στα σεμινάρια δημιουργικής γραφής του «Ιανού», και θα μιλήσω βάσει αυτής της εξαιρετικής εμπειρίας. Τα σεμινάρια ασκούν μεγάλη έλξη, επειδή, πρώτο και κύριο, διασώζουν την προσωπική σχέση μαθητή και δασκάλου, αυτού του σπάνιου στην εποχή μας ενώπιος ενωπίω. Στα αντίστοιχα ιντερνετικά μαθήματα αυτή η πολύτιμη σχέση αλλάζει ή χάνεται. Δεν με ενδιαφέρουν. Το ότι οι ενήλικοι μαθητές επιλέγουν τον δάσκαλό τους ανάμεσα σε όσους διδάσκουν σήμερα, συνήθως ένα συγγραφέα που εκτιμούν κι έχουν διαβάσει, είναι επίσης βασικός λόγος έλξης. Οι ενήλικοι αυτοί μαθητές σίγουρα αγαπούν τη λογοτεχνία. Από την αρχή γνωρίζουν ότι δεν «θα γίνουν συγγραφείς» με τη λήξη του σεμιναρίου, κάτι αδύνατον να συμβεί κάτι τόσο μηχανιστικό – στο δικό μου σεμινάριο πάντως τρεις είχαν ήδη εκδώσει βιβλία τους! Οι περισσότεροι έχουν κάνει δοκιμές γραφής και ξέρουν ότι στα σεμινάρια θα ασκηθούν πολύ συστηματικά στο γράψιμο, συζητώντας επί των ασκήσεων. Όλοι, ωστόσο, θέλουν να συστηματοποιήσουν τις σκόρπιες γνώσεις τους για τη λογοτεχνία, να συζητήσουν, να λύσουν απορίες τους, να αποκτήσουν ευρύτερες γνώσεις. Δεν θα παραλείψω το όφελος και τη δική μου χαρά απ' αυτά τα σεμινάρια. Άλλος λόγος έλξης είναι ότι, για την επιλογή των μαθητών, δεν υπάρχει απαγόρευση για το επάγγελμα, την ηλικία, ή το μορφωτικό τους επίπεδο. Αυτό έχει πολύ γόνιμα αποτελέσματα, καθώς τα μαθήματα και οι γραπτές ασκήσεις συζητιούνται μέσα στην τάξη. Με εντυπωσιάζει με πολύ θετικό τρόπο το ότι άνθρωποι κάθε λογής διαθέτουν σήμερα ώρες από τη ζωή τους και κάποιο χρηματικό ποσό, για να εντρυφήσουν στη λογοτεχνία, να βελτιώσουν τα δικά τους γραπτά, να ασχοληθούν με το ποιοτικό βιβλίο. Αξίζει να σημειωθεί

ότι το όφελος για το ποιοτικό βιβλίο είναι τεράστιο απ' αυτά τα σεμινάρια, αφού οι μαθητές, αν δεν είναι ήδη καλοί αναγνώστες, εξελίσσονται σε καλύτερους. Ένας ακόμη λόγος έλξης είναι ότι τα σεμινάρια αποτελούν μια νέα μορφή εκπαίδευσης για ανθρώπους που θέλουν να εμβαθύνουν σε αυτό που τους αρέσει. Είχα τις ενστάσεις μου όταν πρωτάρχισαν, αφού εμείς, οι παλιότεροι, μόνοι μας γράψαμε, μόνοι μας διαβάσαμε. Και οι εποχές, ωστόσο, και οτιδήποτε αφορά το βιβλίο, έχουν αλλάξει ανεπίστρεπτα. Ας διακρίνουμε και ας υποστηρίξουμε τα θετικά στοιχεία. Ας μη λησμονούμε και όσους, λίγοι ήταν, καθόρισαν επίσης τα δικά μας βήματα. Δεν ήμασταν ποτέ ολομόναχοι. Σχετικά με το αν διδάσκεται τελικά η λογοτεχνική γραφή, υπάρχουν θα έλεγα, κάποια κλειδιά από τη μεριά του συγγραφέα, κάποια αντικλειδιά από τη μεριά του αναγνώστη, που μπορούν να διδαχθούν, φτάνει να αγαπούν και οι δυο τους τη λογοτεχνία.

Ρέα Γαλανάκη - συγγραφέας

Διδάσκεται η δημιουργική γραφή; Πώς γίνεται κανείς λογοτέχνης, σε μια εποχή που η ατομική διανοητική άσκηση έχει υποκατασταθεί από τη μαζική «διά βίου εκπαίδευση»; Και μπορεί άραγε κανείς να γίνει λογοτέχνης παρακολουθώντας τα πληθωρικά «σεμινάρια», που ακμάζουν γύρω μας, με οργανωτική ευθύνη των εκδοτικών οίκων και με διδακτική προσφορά αναγνωρισμένων (και μη) συγγραφέων; Ο σπουδαίος γλωσσολόγος Ρόμαν Γιάκομπσον είχε δώσει την πιο γρήγορη, αντιρρητική και προκλητική απάντηση σε όλα αυτά τα ερωτήματα, με αφορμή την υποψηφιότητα του Ναμπόκοφ για μία «έδρα λογοτεχνίας» στο Χάρβαρντ. «Ποιο είναι το επόμενο βήμα; Να φωνάζουμε τους ελέφαντες για να διδάξουν ζωολογία;». Αναμφισβήτητα, η διδασκαλία της δημιουργικής γραφής εξελίχτηκε σε ένα από τα πιο αμφιλεγόμενα αντικείμενα της εκπαιδευτικής θεωρίας και πρακτικής, ιδίως όταν διασταυρώθηκε με τους εμπορικούς κανόνες της προσφοράς και της ζήτησης: τα νέα ακαδημαϊκά προγράμματα σπουδών, το εκδοτικό μάρκετινγκ, την εξ' αποστάσεως διδασκαλία, τα νέα δίκτυα κοινωνικότητας. Αν εξετάσουμε τη διανοητική ιστορία του αντικειμένου, θα δούμε πως η ίδια η έννοια της δημιουργικής γραφής είναι ένα σχετικά πρόσφατο πολιτισμικό προϊόν. Μετράει σχεδόν 30 – 40 χρόνια ζωής. Εν τέλει, θα λέγαμε πως ξεκίνησε ως χρήσιμο εργαλείο κατανόησης της λογοτεχνίας για να εξελιχτεί σε καλλιτεχνικό αυτοσκοπό. Με άλλα λόγια, είναι άλλο πράγμα να μαθαίνει κάποιος/κάποια να γράφει σονέτα για να επικοινωνήσει βαθύτερα με την ποίηση του Σαίξπηρ, και είναι εντελώς διαφορετικό πράγμα να νομίζει ότι θα γίνει και ο ίδιος/η ίδια ποιητής/ποιήτρια, παρακολουθώντας κάποια σεμινάρια. Προφανώς, η σύγχρονη διαχείριση του ελεύθερου χρόνου καθώς και η συμβολική σύνδεση της «δημιουργικής γραφής» με την πιθανότητα μιας επαγγελματικής ευκαιρίας έχουν διαμορφώσει νέες ανθρωπολογικές προϋποθέσεις για την παραγωγή και την κατανάλωση λογοτεχνίας. Μέσα σε αυτή την αλυσίδα,

ωστόσο, ανακαθορίζονται και οι σχέσεις ακαδημαϊκών, συγγραφέων και κοινού, σε μια ενδιαφέρουσα διαδικασία αναγνωστικής ανταπόκρισης.

Η λειτουργία πολλών «κοινοτήτων γραφής και ανάγνωσης» δημιουργεί μια νέα διάχυση της λογοτεχνίας, που δεν είναι κατ' ανάγκην ξένη από την ανθρωπιστική αποστολή της. Αυτό που προέχει, επομένως, είναι να συζητήσουμε θεσμικά για τη μέθοδο, την πιστοποίηση, το κύρος της διδασκαλίας, αλλά και για τα αποτελέσματα. Για την ώρα, πάντως, όπως έχει παρατηρηθεί, τα προγράμματα δημιουργικής γραφής παράγουν στις μέρες μας περισσότερα καινούργια προγράμματα δημιουργικής γραφής και λιγότερους νέους συγγραφείς. Ίσως είναι και αυτό ένα σύμπτωμα για τη δύναμη που έχουν οι κανόνες της αγοράς να αλλοιώνουν το υπαρξιακό αίτημα για την κατάκτηση της τέχνης.

Γιάννης Παπαθεοδώρου - αναπληρωτής καθηγητής Νεοελληνικής Φιλολογίας στο Πανεπιστήμιο Ιωαννίνων

Η συγγραφή εκτείνεται, εκτός από την ψυχολογία και σε άλλα πεδία, σε άλλες επιστήμες. Μία από αυτές είναι και η φιλολογία. Και πώς θα μπορούσε να λείπει η φιλολογία αφού τον λόγο χρησιμοποιεί το γραπτό κείμενο.

Η γραφή στο χώρο της φιλολογίας ως λογοτεχνική γραφή

Η ενασχόληση με τη γραφή δίνει τη δυνατότητα σε αυτόν που γράφει, να επεξεργαστεί και να οργανώσει τις σκέψεις του, να ανακτήσει αναμνήσεις από το παρελθόν, να συλλογιστεί ποικιλοτρόπως, να επαναπροσδιορίσει ή και να αμφισβητήσει διάφορες πεποιθήσεις, να εντοπίσει και να ονοματίσει συναισθήματα χωρίς αυτολογοκρισία, χωρίς εξωτερικούς περισπασμούς και εσωτερικούς φραγμούς. Το άτομο που ασχολείται με τη δημιουργική γραφή ωφελείται γιατί εξοικειώνεται με τις διαδικασίες χωρίς την απογοήτευση από εμπόδια που θα προκύψουν. Εξαλείφει την άποψη ότι κάτι είναι λάθος, δεν υπάρχει σωστό και λάθος στη δημιουργική γραφή. Εκτονώνεται ψυχικά με το γράψιμο. Υπάρχουν άνθρωποι που θεράπευσαν την κατάθλιψη τους με τη δημιουργική γραφή. Τονώνεται η αυτοεκτίμηση και η αυτοεικόνα του. Αναπτύσσεται η αυτογνωσία. Μέσα από τη γραφή το άτομο απελευθερώνεται, αντιμετωπίζει καταστάσεις από άλλη οπτική γωνία, μοιράζεται συναισθήματα και ιδέες, ενθαρρύνει τη σκέψη και την κρίση, του προσφέρει ευχαρίστηση, αναπτύσσει τη φαντασία του και την προσωπική του εξέλιξη.

Ο συγγραφέας μπορεί να εκφράζεται ελεύθερα χωρίς να δεσμεύεται από τις συμβάσεις της πλοκής ή των χαρακτήρων, γεγονός που οδηγεί σε ποιο πειραματικές και καινοτόμες μορφές γραφής. Μπορεί κάποιος να δίνει προσοχή στις λεπτομέρειες της γλώσσας, τον ήχο, το

ρυθμό και στις αισθήσεις που προκαλούν οι λέξεις. Αυτό τον βοηθά να εξασκήσει την τέχνη του και να βελτιώσει το ύφος του. Ο δημιουργικός συγγραφέας δίνει έμφαση, όχι στο τελικό αποτέλεσμα, αλλά στις προπαρασκευαστικές ενέργειες που εκτελεί κατά τη διάρκεια της συγγραφής. Μπορεί επίσης κάποιος συγγραφέας να αναζητά εναλλακτικούς τρόπους έκφρασης και ανάπτυξης ιδεών και συναισθημάτων και έτσι να ασκήσει τη φαντασία και τη δημιουργικότητά του. Η εμβάθυνση στον εσωτερικό κόσμο, στα συναισθήματα και στις αφηρημένες έννοιες βοηθά στη διαμόρφωση μιας βαθύτερης κατανόησης της ανθρώπινης φύσης και εμπειρίας. Χωρίς την ανάγκη για πλοκή, ο συγγραφέας μπορεί να εστιάσει στην περιγραφή του κόσμου γύρω του με μεγαλύτερη λεπτομέρεια. Ο αναγνώστης, από τη μεριά του, μπορεί να απολαύσει την ομορφιά της γλώσσας, να βυθιστεί στα συναισθήματα και να προβληματιστεί πάνω σε φιλοσοφικά ζητήματα.

Η δημιουργική γραφή οδηγεί:

- στην ελευθερία έκφρασης που δίνει στον συγγραφέα τη δυνατότητα να πειραματιστεί ελεύθερα με τη γλώσσα και τα συναισθήματα.
- στην εξάσκηση στη χρήση της γλώσσας. Η προσοχή στις λέξεις και στον τρόπο που αυτές συνδυάζονται, ενισχύει τη συγγραφική ικανότητα και πλουτίζει το ύφος του συγγραφέα.
- στην εμπάθυνση στις λεπτομέρειες που επιτρέπει την εστίαση στις λεπτομέρειες, κάνοντας τον συγγραφέα να σκέφτεται πιο βαθιά τα αντικείμενα και τα συναισθήματα που περιγράφει.
- στην καλλιέργεια της φαντασίας. Ο συγγραφέας μπορεί να απελευθερώνεται από τις συμβάσεις της πλοκής και των χαρακτήρων και μπορεί να επικεντρωθεί στη δημιουργία έντονων και καινοτόμων εικόνων και ιδεών.
- στην ανάπτυξη συναισθηματικής νοημοσύνης. Η επικέντρωση σε εσωτερικούς μονολόγους ή περιγραφές συναισθημάτων ενισχύει την κατανόηση και την έκφραση της ανθρώπινης εμπειρίας.
- στη δημιουργία εμπειριών για τον αναγνώστη. Η δημιουργική γραφή μπορεί να δημιουργήσει μια μοναδική εμπειρία για τον αναγνώστη, που εστιάζει περισσότερο στα συναισθήματα, στις εικόνες και στις ιδέες παρά στην πλοκή.

Εκτός από την ψυχολογία και την φιλολογία η συγγραφή δύναται να έχει εφαρμογή, με συγκεκριμένες μεθόδους, και στην επιστήμη της παιδαγωγικής. Αφού η εκπαίδευση στηρίζεται στον λόγο και ο εκπαιδευτικός θα πρέπει να πείσει, με τον τρόπο του τους μαθητές – ακροατές.

Η δημιουργική γραφή στο χώρο της παιδαγωγικής

Όπως αναφέρει χαρακτηριστικά ο Κωτόπουλος σε άρθρο του (2012), η δημιουργική γραφή αναφέρεται σε οποιοδήποτε γράψιμο είναι δημιουργικό, πρωτότυπο και εκφραστικό και αντιτίθεται στην έννοια της παραδοσιακής συγγραφικής πρακτικής (Κωτόπουλος, 2012). Η διδασκαλία της ρητορικής και της δημιουργικής γραφής περιλαμβάνει:

- Ανάγνωση κειμένων. Η ανάγνωση λογοτεχνικών ή ρητορικών κειμένων με έμφαση στη συνολική εντύπωση που προκαλεί το κείμενο. Οι μαθητές μπορούν να συζητήσουν πώς το κείμενο τους επηρέασε συναισθηματικά ή πώς τους έπεισε για μια ιδέα.
- Πρακτική γραφή. Ενθάρρυνση των μαθητών να γράψουν τα δικά τους κείμενα, είτε δημιουργικά είτε πειθούς, με βάση συγκεκριμένα θέματα ή ερεθίσματα. Στόχος είναι να εξοικειωθούν με την πράξη της γραφής και την ανάπτυξη του λόγου.
- Ανάδραση από ομαδική εργασία. Οι μαθητές μπορούν να ανταλλάσσουν κείμενα και να δίνουν ανατροφοδότηση ο ένας στον άλλον, εστιάζοντας στη συνοχή, την σαφήνεια και τον αντίκτυπο του κειμένου. Η διαδικασία αυτή αναπτύσσει την κριτική σκέψη.
- Δημιουργικά εργαστήρια. Τα εργαστήρια δημιουργικής γραφής μπορούν να λειτουργούν ως πρακτικά εργαστήρια, όπου οι μαθητές πειραματίζονται με διάφορες μορφές και ύφη. Η έμφαση είναι στην καλλιέργεια της προσωπικής έκφρασης και της δημιουργικότητας.

Αυτές οι πρακτικές επιτρέπουν στους μαθητές να αναπτύξουν την ευχέρεια τους στη γραφή και τη ρητορική μέσα από την πράξη και τον πειραματισμό.

Παραδοσιακά, κατά την διδασκαλία της λογοτεχνίας εξετάζεται το θεωρητικό υπόβαθρο του κειμένου, ζητούνται βιογραφικά στοιχεία του συγγραφέα, αρχές της γλώσσας ακόμα και πληροφορίες για τις κοινωνικές και πολιτικές συνθήκες που επικρατούσαν όταν γράφτηκε το κείμενο. Αυτό όμως δεν βοηθά τον μαθητή στην ελεύθερη έκφραση ούτε την κριτική σκέψη. Αντίθετα ο δάσκαλος πρέπει να προτρέπει τους μαθητές να μη φοβούνται να εκφράζονται, να δοκιμάζουν, να δημιουργούν και κυρίως να τους παροτρύνει στην ανάγνωση. Να μελετούν διάφορα λογοτεχνικά κείμενα όπως μυθιστορήματα, δοκίμια, νουβέλες, ποίηση, θεατρικά έργα, μονόπρακτα, αφηγήσεις, σενάρια ακόμα και παραμύθια. Να συζητούν, να αναθεωρούν και να εκφράζονται. Αυτό ενεργοποιεί τη φαντασία τους αποκτούν περισσότερες γνώσεις,

εμπλουτίζουν το λεξιλόγιο τους και βελτιώνουν τις εκφραστικές τους ικανότητες. Σταδιακά έρχεται και η βελτίωση των δεξιοτήτων τους στη δημιουργική γραφή. Οι μαθητές όταν δεν φοβούνται την αξιολόγηση ή την κριτική μαθαίνουν να εκφράζονται ελεύθερα, χωρίς να φοβούνται το λάθος. Στην πιο αποτελεσματική διδασκαλία της δημιουργικής γραφής συντελεί η κατάλληλη κατεύθυνση από τον εκπαιδευτικό και η διδασκαλία ξεκινάει από την ανάγνωση, προχωράει στην κριτική επεξεργασία και καταλήγει στην εξάσκηση. Σε έρευνά τους οι Παπαντωνάκης και Κωτόπουλος (2011) υπογραμμίζουν ότι η διδασκαλία της δημιουργικής γραφής προσφέρει στο παιδί πολυεπίπεδη καλλιέργεια (γλωσσική, διανοητική και συναισθηματική) ενισχύει την αυτοπεποίθηση του (Παπαντωνάκης, Κωτόπουλος, 2011).

Όπως αναφέρει και ο Φύκαρης (2011) σε άρθρο του, για να ενισχύσει τη δημιουργικότητα του μαθητή, ο εκπαιδευτικός πρέπει να αποτελεί μέσω πρόκλησης της έκφρασης του, κινούμενος σε ένα πνεύμα ενθάρρυνσης και με βάση ορισμένες αρχές όπως: να καθοδηγεί τα παιδιά στην πολύπλευρη σκέψη και στην κατάθεση πρωτότυπων ιδεών, να επιτρέπει τα λάθη τους παρουσιάζοντάς τα ως ένα διαφορετικό τρόπο έκφρασης, να παρέχει πολλά ζωντανά παραδείγματα, να χρησιμοποιεί τις κατάλληλες ασκήσεις και τέλος, να ενισχύει και να σέβεται τη διαφορετικότητα στην έκφραση χωρίς να δημιουργεί κλίμα αμφισβήτησης στην τάξη (Φύκαρης, 2011).

Ο Μιχαηλίδης (2019) σε κείμενό του αναφέρει πως η δημιουργική γραφή στο σχολείο:

- Ενισχύει την αντίληψη του μαθητή, αναβαθμίζοντας τις αισθήσεις και διευρύνοντας τα όρια της αντίληψης του.
- Προάγει την παρατηρητικότητα και τη συνειδητή σχέση του μαθητή με τον εαυτό του και τον κόσμο, ενθαρρύνοντας την αυτοανακάλυψη και την αυτοβελτίωση.
- Ανανεώνει τη μνήμη του μαθητή και επεκτείνει τους τρόπους ανάγνωσης των πληροφοριών.
- Προσφέρει αισθητική παιδεία και βοηθά στη διαμόρφωση ατομικών κριτηρίων αξιολόγησης του ωραίου και του αισθητικά άρτιου.
- Βελτιώνει της γλωσσικές δεξιότητες των μαθητών, ενισχύοντας τη φαντασία και τη συγκριτική ικανότητά τους.
- Αυξάνει την ενσυναίσθηση βελτιώνοντας την επικοινωνία, την εμπιστοσύνη και της συναισθηματική νοημοσύνη, σημαντικές δεξιότητες στην καθημερινή ζωή και στον ανθρώπινο διάλογο (Μιχαηλίδης, 2019).

Ας δούμε όμως την διδασκαλία της δημιουργικής γραφής ξεχωριστά στις βαθμίδες εκπαίδευσης του ελληνικού συστήματος, ξεκινώντας από την πρωτοβάθμια, το νηπιαγωγείο.

Η δημιουργική γραφή στην πρωτοβάθμια εκπαίδευση

Στην καλλιέργεια της δημιουργικότητας καθοριστικό ρόλο παίζει το οικογενειακό περιβάλλον του ατόμου αφού εκεί μπαίνουν οι βάσεις για την ανάπτυξή του και ενθαρρύνεται η διάθεση να πειραματιστεί, να εξερευνήσει τον κόσμο. Μέχρι σήμερα, τα Προγράμματα Σπουδών του σχολείου δεν συνέδεαν τη δημιουργικότητα με την μάθηση και ακόμη δεν ενθάρρυναν τους μαθητές να απασχολούν τον νου τους δημιουργικά. Σήμερα, όμως, το σχολικό περιβάλλον συνδυάζει την κριτική σκέψη και τη δημιουργικότητα παρέχοντας την ελευθερία, την εκτόνωση και την απόλαυση μέσα από τη δημιουργική γραφή. Το δημιουργικό άτομο, μέσα από τη παιγνιώδη διάθεση δίνει νόημα και σημασία σε διάφορες πλευρές της ζωής του καθημερινά, είναι το μέσο διαφυγής από τη βία, ωμή και μονότονη, καμιά φορά, φύση της ζωής. Μέσα από το παιχνίδι το παιδί βυθίζεται σε ένα φανταστικό χωροχρόνο, ένα άλλο σύμπαν, που καταργεί την πραγματικότητα. Το ίδιο ακριβώς συμβαίνει και με την ανάγνωση ενός βιβλίου. Η φιλαναγνωσία αναφέρεται στην τάση και την αγάπη που έχει το άτομο για το διάβασμα και την ανάγνωση, η οποία με τη σειρά της τον βοηθά να αποκωδικοποιήσει τα σύμβολα του συγγραφέα, να κατανοήσει τη συναισθηματική του κατάσταση. Ο μαθητής καλείται μετά την ανάγνωση ενός λογοτεχνικού έργου να εξασκήσει τη γραφή του δημιουργικά, να εκφραστεί με τον δικό του τρόπο, να εκφράσει δηλαδή την προσωπικότητά του, ώστε από απλός αναγνώστης να γίνει εμπλεκόμενο μέλος της λογοτεχνικής πράξης και εντέλει κριτικός αναγνώστης.

Στην πρωτοβάθμια εκπαίδευση ο εκπαιδευτικός πρέπει να δημιουργεί δραστηριότητες με ευχάριστες, βιωματικές, δημιουργικές και με παιγνιώδη διάθεση. Επιπλέον θα πρέπει να αξιολογεί τα κείμενα και τις τεχνικές που επιθυμεί να διδάξει σε κάθε ηλικιακή ομάδα. Μπορούν να αξιοποιηθούν και άλλες μορφές τέχνης, για ένα πιο πλούσιο πρόγραμμα δραστηριοτήτων. Ενδεικτικά αναφέρονται εργαλεία που μπορούν να αξιοποιηθούν κατά τη διδασκαλία της δημιουργικής γραφής όπως νέες τεχνολογίες, εικόνες, πίνακες ζωγραφικής, φωτογραφίες, γλυπτά, κόμικς, κινηματογράφος, θέατρο, μουσική, εικαστικά, αφήγηση ιστοριών, ακρόαση ιστοριών, διατύπωση ερωτήσεων, διατύπωση υποθέσεων, διήγηση παραμυθιών. Οι μαθητές οικειοποιούνται το βίωμα, επικοινωνούν με τις ανθρώπινες μορφές, τα αντικείμενα, τους ήχους και όλα τα ερεθίσματα εκδηλώνοντας έτσι τα συναισθήματά τους, με αποτέλεσμα να εκφράζονται, να φαντάζονται και να δημιουργούν. Τα παιδιά, ατομικά ή και ομαδικά, ακούν, μιλούν αυθόρμητα, εκφράζουν απόψεις, σχολιάζουν, περιγράφουν, επιχειρηματολογούν, συγκρίνουν, ερμηνεύουν και τελικά γράφουν.

Όπως υποστηρίζει και η Μουλά σε άρθρο της (2012), η δημιουργική γραφή στον χώρο της εκπαίδευσης αντιμετωπίζεται ως μία ελεύθερη έκφραση της προσωπικότητας του παιδιού, σαν μία «λεκτική διατύπωση της ατομικής δημιουργικότητας» ή «σαν μία γραπτή έκφραση στην οποία τα παιδιά τοποθετούν στο χαρτί της ιδέες, τα συναισθήματα τους και τις εντυπώσεις τους με δικά τους λόγια» (Μουλά, 2012).

Η δημιουργική γραφή στο Νηπιαγωγείο

Η διδακτική προσέγγιση της λογοτεχνίας ενσωματώνεται στη γλωσσική αγωγή του νηπίου. Η διδασκαλία της συμβάλλει στη γλωσσική καλλιέργεια και στην ψυχική και πνευματική ανάπτυξη του παιδιού. Σε έρευνά τους οι Βακάλη κ.συν (2013) αναφέρουν μεταξύ άλλων ότι το παιδικό εικονογραφημένο βιβλίο χρησιμοποιείται ως υλικό αντικείμενο αλλά και ως προς το λογοτεχνικό περιεχόμενο. Τα νήπια βελτιώνουν την ικανότητα ακρόασης και ομιλίας μέσα από ασκήσεις, ενώ παράλληλα αποκτούν ικανότητα ανάγνωσης και γραφής. Μαθησιακοί στόχοι της δημιουργικής γραφής και της γλωσσικής αγωγής είναι να μπορεί το νήπιο να εκφέρει πλούσιο λόγο και να απολαμβάνει την ανάγνωση. Λαμβάνοντας υπόψη την πεποίθηση πως κάθε μικρό παιδί, κάθε νήπιο, είναι ένας καλλιτέχνης. Ένας καλλιτέχνης που μορφώνεται και ωριμάζει θητεύοντας σε ειδικά εκπαιδευμένους δασκάλους, τους οποίους, αν καθοδηγηθεί σωστά, σύντομα θα εκπλήξει και θα κάνει ιδιαίτερα και πολύ περήφανους (Βακάλη κ. συν, 2013). Στο νηπιαγωγείο πραγματοποιούνται δραστηριότητες που εξασκούν τα νήπια στην ενεργητική ακρόαση ιστοριών. Με παιγνιώδη και ευφάνταστο τρόπο, η νηπιαγωγός οδηγεί κάθε νήπιο να ασκεί κριτική, να εκφράζεται δημιουργικά μέσα από μεθοδολογικές τακτικές αλλά και επικοινωνιακές στρατηγικές. Τα νήπια εκπαιδεύονται στο να γίνονται όλοι αποδεκτοί στην ομάδα, να σέβονται τον συνομιλητή τους και έτσι καλλιεργούνται πολύπλευρα σε συναισθηματικό, διανοητικό και γλωσσικό επίπεδο. Τα παιδιά μπορούν να εντυπωσιάσουν με το αποτέλεσμα της έκφρασής τους.

Τα πολλαπλά οφέλη, όπως και οι Βακάλη κ.συν υπογραμμίζουν, από τις ασκήσεις δημιουργικής γραφής είναι:

- Βοηθούνται στην ανάλυση και περιγραφή, ενώ ταυτόχρονα μούνται στη σύγκριση και ταξινόμηση
- Έρχονται σε επαφή με τη λογική ανάλυση / ερμηνεία / υπόθεση / πιθανολογία, φαντασία / επινόηση («πώς» νομίζετε ότι θα ένιωθε ο ήρωας αν..)
- Αναπτύσσουν την ικανότητα σύνθεσης πληροφοριών και ιδεών, καθώς επικεντρώνονται σε αντιπαραθέσεις, αντιφάσεις, διαφορετικές αποδεικτικές πηγές («Τι νομίζετε ότι συνέβη στην πραγματικότητα;»)
- Ενθαρρύνονται στην αξιολόγηση, λήψη αποφάσεων και κρίση («θα ήταν δίκαιο αν...»)
- Ενθαρρύνονται στη μετάδοση ιδεών και την εφαρμογή των γνώσεων («σε τι χρησιμεύει αυτό το στοιχείο στην πλοκή»)

- Ασκοούνται στην υπομονή, μέσω της διερεύνησης νέων δεδομένων, που συχνά μπορεί να εκπλήττουν ή να λειτουργούν προσθετικά στις παλαιές γνώσεις – οδηγούνται στην επεξεργασία νέων δεδομένων
- Διατυπώνουν υποθέσεις και αντιλαμβάνονται την κρισιμότητα των καταστάσεων
- Η κριτική τους σκέψη αναπτύσσεται, καθώς συμμετέχουν σε συζητήσεις και γίνονται αποδέκτες διαφορετικών απόψεων ή προτάσεων για τη συνέχιση της ιστορίας
- Μαθαίνουν να λειτουργούν στην ομάδα (συνεργατική μάθηση), να μοιράζονται χώρο και υλικά, να συμμετέχουν σε ομαδικές εργασίες και να αναλαμβάνουν την ευθύνη που τους αναλογεί (Βακάλη, κ.συν, 2013).

Η βοήθεια (παρέμβαση) του Νηπιαγωγού μπορεί να γίνει κατά τους Βακάλη κ. συν, είναι:

- Μέσω της επαναδιατύπωσης των εκφερόμενων των παιδιών, έτσι ώστε να επιτευχθεί μια αρτιότερη γλωσσική απόδοση
- Της προτροπής στα να μιλήσουν, να σκεφτούν και να επαναδιατυπώσουν
- Της διευκρίνησης της δραστηριότητας και της εξήγησής της ακόμα – «τι κάνουμε»
- Με τη βοήθεια των ερωτήσεων, οι οποίες βοηθούν ιδιαίτερα τα παιδιά να αναπαραστήσει νοητικά τα θέματα που συζητούνται
- Της συζήτησης, η οποία παρέχει στα παιδιά τη δυνατότητα να ακούνε, να προβληματίζονται, να προβαίνουν στη λήψη αποφάσεων, να επιχειρηματολογούν προς επίλυση των προβλημάτων τους, να συμμετέχουν τελικά ενεργά στη μαθησιακή διαδικασία (Βακάλη κ.συν, 2013).

Η δημιουργική γραφή δύναται να εφαρμοστεί και στην δευτεροβάθμια εκπαίδευση, εκτός από τη πρωτοβάθμια. Σαφώς στην πρωτοβάθμια είναι πιο απλές οι δραστηριότητες με τις οποίες προσεγγίζεται η δημιουργική γραφή. Στη δευτεροβάθμια εκπαίδευση είναι λίγο διαφορετικά. Αυτό πραγματεύεται το επόμενο κεφάλαιο.

Η δημιουργική γραφή στη δευτεροβάθμια εκπαίδευση

Και στη δευτεροβάθμια εκπαίδευση ο μαθητής πρέπει να παρακινηθεί στην ανάγνωση για να έρθει σε επαφή με τη γλώσσα, τις λέξεις και τα εκφραστικά σχήματα που χρησιμοποιούν οι συγγραφείς. Με την ανάγνωση ο μαθητής α) κατανοεί τη δομή και την οργάνωση του κειμένου και τα μηνύματα που μεταδίδει, β) ταξιδεύει σε άλλους κόσμους και εποχές, γνωρίζει ήρωες και χαρακτήρες, γ) πλουτίζει έτσι σε παραστάσεις και εμπειρίες, γνωρίζοντας τον πολιτισμό και τις παραδόσεις διαφόρων λαών, δηλαδή αξιολογεί τον σύγχρονο πολιτισμό, δ) αποκτά ανεξάρτητη σκέψη διατυπώνοντας ερωτήματα και αναζητώντας απαντήσεις.

Με τη δημιουργική γραφή, ο έφηβος μπορεί να αμφισβητήσει λογοτεχνικές αυθεντίες, καθιερωμένους τρόπους γραφής ακόμα και την επικρατούσα ιδεολογία. Με την ανάγνωση και την παραγωγή κειμένων, ο έφηβος νιώθει συναισθήματα και έντονες συγκινήσεις, κατανοεί περισσότερο τον εαυτό του και τον κόσμο, εξωτερικεύει τις ιδέες του χωρίς να φοβάται τη βαθμολογική αξιολόγηση. Έτσι επέρχεται μια ψυχική εκτόνωση, μια εσωτερική λύτρωση και ψυχική απελευθέρωση. Η ενασχόληση των εφήβων με τη δημιουργική γραφή έχει και ένα άλλο θετικό αποτέλεσμα. Συνήθως υπάρχει διάκριση σε «καλούς» και «κακούς» μαθητές ανάλογα με τις επιδόσεις τους στα μαθήματα. Με τη δημιουργική γραφή ένας «αδύνατος» μαθητής μπορεί να δείξει θετικές πτυχές της προσωπικότητάς του και έτσι να γίνει αποδεκτός στην ομάδα σε πνεύμα αναγνώρισης, συνεργατικότητας και κοινωνικοποίησης του «αδύνατου».

Στο Ελληνικό εκπαιδευτικό σύστημα για την παραγωγή γραπτού λόγου χρησιμοποιήθηκαν διάφορες διδακτικές προσεγγίσεις ανάλογα με τις εκάστοτε αντιλήψεις. Μέχρι το 1975 οι μαθητές διδάσκονταν την «έκθεση» δηλαδή ανέλυαν ένα συγκεκριμένο θέμα χωρίς σχετική διδασκαλία. Το 1982 το μάθημα στο γυμνάσιο γίνεται «σκέφτομαι και γράφω» και στο Λύκειο «έκφραση – έκθεση». Γραπτή έκφραση τώρα δεν θεωρείται μόνο η έκθεση ιδεών αλλά είναι και η περιγραφή κάποιου πράγματος, σύγκριση προσώπων, η σύνταξη μιας επιστολής, μιας αίτησης, ενός ερωτηματολογίου κλπ. Από το σχολικό έτος 2016 - 2017 ζητείται από τους μαθητές πρώτα να κατανοήσουν ένα κείμενο και να αναδιηγηθούν ένα τμήμα του, να διατυπώσουν σκέψεις και συναισθήματα. Επίσης να εξετάσουν τη μορφή του κειμένου δηλαδή το ύφος, το λεξιλόγιο, τους ιδιωτισμούς, τη σαφήνεια στη διατύπωση, στίξη κλπ.

Στόχος της εκπαίδευσης των μαθητών στη λογοτεχνία είναι να μπορούν να επιφέρουν τροποποιήσεις στο αρχικό κείμενο όσον αφορά την οπτική γωνία, τον αφηγηματικό χρόνο, τον αφηγητή κλπ. Άλλος στόχος είναι να αλλάζουν το είδος του κειμένου από θεατρικό σε

αφήγημα και το αντίστροφο, συγγραφή πεζού κειμένου με αφορμή ένα ποίημα κλπ. Τέλος να συνθέσουν ένα νέο κείμενο σχετικό με κάποιο κεντρικό θέμα του αρχικού κειμένου.

Φυσικά προτείνονται και ορίζονται κριτήρια αξιολόγησης της πληρότητας των απαντήσεων των μαθητών τα οποία είναι :

- Η ποιότητα, η αλήθεια και η ακρίβεια των δεδομένων
- Η ποσότητα και η επάρκεια των στοιχείων που αναφέρει ο μαθητής
- Η συνάφεια του περιεχομένου
- Η σαφήνεια της έκφρασης και διατύπωσης

Οι Κωτόπουλος κ.συν (2023), παρατηρώντας τις πολλαπλές και διάφορες αλλαγές στη γλωσσική διδασκαλία και στη διδασκαλία της λογοτεχνίας, διαπιστώνουν ότι στην ελληνική εκπαιδευτική ιστορία έχουν γίνει κατά καιρούς προσπάθειες να ενταχθεί η δημιουργικότητα στην παραγωγή γραπτού λόγου - με τις πιο εντεταμένες αυτές των τελευταίων χρόνων – αλλά χωρίς κάποιο συγκροτημένο θεωρητικό πλαίσιο που να προσφέρει στους εκπαιδευτικούς της πράξης το απαιτούμενο υπόβαθρο και συνεπώς μια επιστημονική σκέψη στην αξιοποίηση των πλεονεκτημάτων της δημιουργικής γραφής (Κωτόπουλος κ.συν, 2023). Σε συνέχεια της έρευνάς τους, οι Κωτόπουλος κ. συν αναφέρουν μεταξύ άλλων πως μέσα από την επαφή και την εξοικείωση των μαθητών με τα λογοτεχνικά κείμενα, προσδιορίζεται ως στόχος οι μαθητές να καλλιεργήσουν το γλωσσικό τους αίσθημα, ασκούμενοι στον προφορικό και στο γραπτό λόγο, μιλώντας χάρη στα, με, και για τα κείμενα και μετέχοντας σε δραστηριότητες δημιουργικής γραφής. Επιπλέον, με στόχο την καλλιέργεια της φιλαναγνωσίας των μαθητών, προτείνεται αυτοί να αξιοποιούν ψηφιακά εργαλεία και να εμπλέκονται σε ερευνητικές δραστηριότητες ανάγνωσης, δημιουργικής γραφής, καλλιτεχνικής δράσης, διαδικτυακής επικοινωνίας και στο χώρο της βιβλιοθήκης του σχολείου. Προσδοκώμενο αποτέλεσμα αποτελεί οι μαθητές να αισθανθούν τη χαρά της βιωματικής συμμετοχής και της εκφραστικής - δημιουργικής γραφής (Κωτόπουλος, κ.συν 2023). Στα νεότερα προγράμματα σπουδών η διδασκαλία της λογοτεχνίας ενεργοποιεί και καλλιεργεί τη φαντασία, τη φιλοσοφική απορία και την πολυφωνία και καλλιεργεί ιδιαίτερες γλωσσικές και επικοινωνιακές δεξιότητες. Ειδικότερα η δημιουργική γραφή προσφέρει τη δυνατότητα στους μαθητές να προσεγγίζουν βιωματικά των λόγο και να πειραματίζονται σε ποικίλα λογοτεχνικά είδη, ενώ παράλληλα δίνει έμφαση στη δημιουργική δραστηριότητα, στην αυτογνωσία μέσω της γλώσσας και στην αξιοποίηση μέσω της φαντασίας προσωπικών εμπειριών και συναισθημάτων. Με αυτό τον τρόπο, η δημιουργική γραφή μυεί τους μαθητές και τις μαθήτριες, που δρουν συγγραφικά, στη

δημιουργία και στην πραγμάτευση των νοημάτων που αποκωδικοποιούν ως πρώτοι αναγνώστες του έργου τους (Κωτόπουλος, κ.συν 2023).

Τα μέρη ενός κειμένου που καλείται να αναγνωρίσει και να αξιολογήσει ο μαθητής είναι η αφήγηση, η δομή της πλοκής και τα πρόσωπα της ιστορίας ή οι λογοτεχνικοί χαρακτήρες.

Αφήγηση

Στο βιβλίο «έκφραση έκθεση» της πρώτης λυκείου γράφει «η αφήγηση είναι μια πράξη επικοινωνίας με την οποία παρουσιάζεται προφορικά ή γραπτά μια σειρά πραγματικών ή πλασματικών (επινοημένων) γεγονότων. Η αφήγηση δεν είναι αποκλειστικότητα της λογοτεχνίας αλλά υπάρχει στην καθημερινή μας ζωή και σε μορφές τέχνης όπως τον κινηματογράφο, στο διαδίκτυο, στην τηλεόραση κλπ. Η αφήγηση προϋποθέτει ένα πομπό, έναν δέκτη και το μήνυμα της αφήγησης. Η αφήγηση εξάπτει την αντίληψη και δημιουργεί στον δέκτη ακροατή ή αναγνώστη συναισθήματα πολλές φορές εντονότερα από την ίδια την πραγματικότητα. Και το πώς αφηγούμαστε και πώς αποδεχόμαστε μια αφήγηση αναδεικνύει το πώς σκεφτόμαστε και το πώς πράττουμε. Ο αφηγητής ανάλογα με το ύφος του μπορεί να χρησιμοποιεί μεταφορές, παρομοιώσεις, προσωποποίησης και άλλα. Σύμφωνα με τους Κωτόπουλο κ. συν, η αφήγηση μπορεί να γίνει με:

- Διήγηση όπου ο συγγραφέας βάζει έναν παντογνώστη αφηγητή, που αφηγείται την ιστορία σε τρίτο πρόσωπο.
- Με μίμηση και
- Με μικτό τρόπο ή με διάλογο που αφορά κυρίως θεατρικά έργα και απουσιάζει τελείως η αφήγηση (Κωτοπουλος κ.συν, 2023).

Στη λογοτεχνία ο αφηγητής μπορεί να παρουσιάσει τα λόγια ενός προσώπου είτε με ευθύ λόγο, όπου τα λόγια του προσώπου λέγονται κατά λέξη και χρησιμοποιούνται εισαγωγικά ή παύλες, είτε με πλάγιο λόγο όπου τα λόγια του προσώπου ενσωματώνονται στα λόγια του αφηγητή και ο αναγνώστης - ακροατής δεν ξέρει ακριβώς τι είπε το πρόσωπο παρά μόνο το περιεχόμενο των λόγων του. Ο αφηγητής μπορεί να χρησιμοποιεί και την τεχνική του εσωτερικού μονολόγου ώστε να αποκαλύπτει τη ροή σκέψης του ήρωα, εικόνες, αναμνήσεις και εντυπώσεις. Ο ρόλος του αφηγητή στο λογοτεχνικό κείμενο είναι πολύ σημαντικός και μάλιστα όλοι οι θεωρητικοί της λογοτεχνίας συμφωνούν στο ότι χωρίς αφηγητή αφήγηση δεν νοείται. Ο αφηγητής καλείται να παίζει πολλούς ρόλους. Μπορεί να ταυτιστεί με τους ήρωες του έργου, να πρωταγωνιστεί ή να βρίσκεται στο περιθώριο ή να είναι το πρόσωπο με μαγικές

ιδιότητες που γνωρίζει το παρελθόν, το παρόν και το μέλλον των ηρώων ή ακόμη και να καθορίζει την πορεία τους.

Πλοκή

Όπως αναφέρουν οι Κωτόπουλος κ.συν (2023) σε πολύ πρόσφατη έρευνά τους, πλοκή είναι ο τρόπος που αποδίδονται τα γεγονότα και η δράση σε ένα έργο. Είναι ο «μύθος» για τον Αριστοτέλη που έχει αρχή, μέση και τέλος και έχει λογική συνοχή δηλαδή η μία πράξη οδηγεί στην άλλη και υπάρχει αίτιο και αποτέλεσμα σε κάθε τι που συμβαίνει. Από τον Αριστοτέλη μέχρι και σήμερα τα στοιχεία της πλοκής που διεγείρουν τα συναισθήματα του δέκτη είναι :

- Η τραγική ειρωνεία όπου αναγνώστης - θεατής γνωρίζουν την αλήθεια αλλά οι ήρωες του έργου την αγνοούν.
- Η αναγνώριση. Η αλλαγή δηλαδή που ο ήρωας μαθαίνει την αλήθεια.
- Η επιβράδυνση. Η αναβολή μέχρι να έρθει η αναγνώριση.
- Η περιπέτεια. Οι προσπάθειες και οι ενέργειες ενός ήρωα που οδηγείται σε καταστάσεις αντίθετες από αυτές που επιδιώκει.
- Ο φόβος. Όταν ο θεατής – αναγνώστης ταυτίζεται με τις δυσκολίες του ήρωα.
- Κάθαρση. Όταν ο θεατής - αναγνώστης νιώθει λύτρωση - ανακούφιση όταν τα πράγματα αποκαθίστανται κατά την ηθική τάξη και βέβαια
- Ο από μηχανής θεός. Η παρουσία του θεού που εμφανίζεται με τη βοήθεια μηχανήματος όταν υπάρχει αδιέξοδο στο έργο. Στον σύγχρονο κόσμο μπορεί να είναι ένα απροσδόκητο πρόσωπο που εμφανίζεται ξαφνικά και δίνει λύση στο αδιέξοδο (Κωτόπουλος κ.συν, 2023).

Δομή της πλοκής

Στην ιδανική Δομή κυρίως σε θεατρικά κείμενα συναντάμε πρώτα την παρουσίαση των βασικών προσώπων και το πλαίσιο όπου θα εξελιχθεί το έργο. Ακολουθεί το βασικό γεγονός που πυροδοτεί κάποιες δυνάμεις σε δράση, η ανοδική πορεία της δράσης, όπου περιπλέκονται διάφορα γεγονότα και συγκρούσεις, ή κορύφωση της έντασης με το ενδιαφέρον του αναγνώστη να είναι στην κορυφή. Κατόπιν έρχεται η κρίση και η καθοδική πορεία της δράσης και η λύση όπου όλα τα ζητήματα αρχίζουν να λύνονται, οι συγκρούσεις ηρεμούν και έρχεται σιγά-σιγά το τέλος. Οι συγκρούσεις μπορεί να προέρχονται από εσωτερικές ανησυχίες των ηρώων ή από ηθικά διλήμματα. Μπορεί να συγκρούονται επίσης με άλλα πρόσωπα, με την

κοινωνία, με στοιχεία της φύσης κλπ. Η αγωνία του αναγνώστη - θεατή έγκειται στο τι θα συμβεί στη συνέχεια. Αυτή η ένταση, που λέγεται σασπένς προκαλείται από διαδοχικές δράσεις και δημιουργεί νέα ερωτήματα.

Τα πρόσωπα της ιστορίας ή λογοτεχνικοί χαρακτήρες

Τα πρόσωπα της ιστορίας ή οι ήρωες της ιστορίας είναι οι φορείς της δράσης. Οι χαρακτήρες των ηρώων μας αποκαλύπτονται μέσα από τις σκέψεις τους, τα λόγια τους, τις ενέργειες τους αλλά και μέσα από σκέψεις και πράξεις άλλων χαρακτήρων του έργου. Χαρακτήρας γενικά είναι το σύνολο των γνωρισμάτων που έχει ένα άτομο. Ο Αριστοτέλης διακρίνει καλούς ή κακούς ή φαύλους χαρακτήρες. Κάθε πρόσωπο όμως θετικά και αρνητικά στοιχεία, προτερήματα και μειονεκτήματα. Όπως και στην πραγματικότητα έτσι και σε ένα λογοτεχνικό κείμενο οι ήρωες διαθέτουν ποικιλία χαρακτηριστικών. Σε κάθε λογοτεχνικό έργο υπάρχουν ένα ή περισσότερα πρόσωπα, οι πρωταγωνιστές, που οι ενέργειές τους κινούν τη δράση κι αλλάζουν την πλοκή. Υπάρχουν και οι δευτερεύοντες χαρακτήρες για τους οποίους δίνονται λιγότερα στοιχεία και μέσω αυτών φωτίζεται καλύτερα ο χαρακτήρας των πρωταγωνιστών ή δίνεται ώθηση στη δράση της ιστορίας.

Το πώς θα αντιληφθεί ο αναγνώστης των χαρακτήρα των ηρώων εξαρτάται από το πώς ο συγγραφέας του κειμένου τον δίνει. Μπορεί να τον δίνει άμεσα ή έμμεσα. Στην άμεση παρουσίαση του χαρακτήρα δίνεται από τον αφηγητή κατευθείαν με επίθετα, επιρρήματα κλπ. Οι συγγραφείς αποφεύγουν αυτό τον τρόπο για να δώσουν μεγαλύτερη ελευθερία στον αναγνώστη να ανακαλύψει τα χαρακτηριστικά των ηρώων. Οι Κωτόπουλος κ.συν (2023) τονίζουν πως στην έμμεση παρουσίαση του χαρακτήρα ο αναγνώστης θα γνωρίσει τα στοιχεία του χαρακτήρα μέσα από:

- Τα λόγια και τις σκέψεις
- Τις ενέργειες
- Την εξωτερική του εμφάνιση
- Τα λόγια των άλλων προσώπων για αυτόν
- Το περιβάλλον που ζει
- Τις αντιδράσεις του (έντονες ή μη)
- Τα σχόλια του αφηγητή
- Τη σχέση των ονομάτων με τους ίδιους και

- Τη στάση του σώματος

Επιπλέον στοιχεία που προσδιορίζουν το χαρακτήρα είναι:

- Το όνομα (που συνήθως δεν είναι τυχαίο)
- Η ηλικία
- Η ενδυμασία που δείχνει την οικονομική και κοινωνική του θέση, την εποχή, την κοινωνία και γενικά το άμεσο περιβάλλον που κινείται ο ήρωας.
- Η διατροφή που δείχνει προσωπικές και κοινωνικές συνήθειες
- Ο τρόπος ομιλίας και ίσως κάποια διάλεκτος που μπορεί να χρησιμοποιείται
- Οι συνήθειες, προτιμήσεις, αποστροφή σε κάποια πράγματα
- Κάποια χαρακτηριστικά γνωρίσματα παραδείγματος χάρη ιδιαίτερη ομορφιά, μια ουλή, κάποιες εμφανείς ατέλειες στο σώμα (Κωτόπουλος κ.συν, 2023).

Στον χαρακτήρα των ηρώων και στη δράση της ιστορίας υπάρχει στενή σχέση. Παρατηρούμε ότι η εξέλιξη της ιστορίας μπορεί να επηρεάσει και να μεταβάλει το χαρακτήρα είτε εξωτερικά, είτε εσωτερικά (π.χ. από δοτικός να γίνει φιλάργυρος). Αυτός είναι ο δυναμικός χαρακτήρας. Υπάρχει και ο στατικός χαρακτήρας αυτός δηλαδή που δεν μεταβάλλεται με την εξέλιξη της ιστορίας.

Ο Κωτόπουλος (2013) σε άρθρο του αναφέρει πως δημιουργική γραφή καλλιεργεί τις δημιουργικές σκέψεις του εκάστοτε ατόμου και τις μετατρέπει σε γραφή. Η μετατροπή, των προσωπικών ιδεών, των συγκινήσεων και των συναισθημάτων είναι αυτό που ονομάζουμε δημιουργική γραφή και συνδέεται με τη διδασκαλία της λογοτεχνικής γραφής, ή των διαφόρων άλλων πρακτικών που στοχεύουν στις αντίστοιχες δεξιότητες γραφής (Κωτόπουλος, 2013). Σε έτερο άρθρο του (2012), ο ίδιος αναφέρει πως η δημιουργική γραφή μπορεί να λειτουργήσει ως μια θεσμοθετημένη μαθητεία κατά την εκπαιδευτική διαδικασία με τις ιδιαίτερες διδακτικές της παρεμβάσεις αποτελεί ένα ιδιαίτερο τρόπο προσέγγισης της διδασκαλίας της λογοτεχνίας, της λογοτεχνικής ανάγνωσης ή και άλλων διδακτικών αντικειμένων (Κωτόπουλος, 2012).

Όπως αναφέρθηκε και σε προηγούμενο κεφάλαιο, η ρητορική συνδέεται με τη φιλοσοφία. Ο δε Πλάτωνας τη θεωρεί αναπόσπαστο κομμάτι της φιλοσοφίας, η οποία ανέκαθεν αποτελούσε έναν οδηγό για τον άνθρωπο. Αυτή τη φιλοσοφία γνωρίζει και υπηρετεί ο αληθινός φιλόσοφος, που αναλαμβάνοντας το ρόλο του Φιλοσοφικού Συμβούλου βοηθάει

τον άνθρωπο να σκεφτεί πάνω στο νόημα της ζωής, να σταθεί απέναντι στον εαυτό του και να δει ποιος είναι, ποιες είναι οι δυνάμεις του και τι μπορεί να κάνει. Ο φιλόσοφος συμβουλεύει τον άνθρωπο να συμφιλιωθεί με τη ζωή, να σκέφτεται με καθαρότητα, να έχει μέτρο και συνέπεια στις πράξεις του. Μπορεί να δράσει σε πολλά πεδία και πρωτίστως σε αυτό της εκπαίδευσης, καθώς το εκπαιδευτικό σύστημα αλλά και οι φορείς του θα πρέπει να μεριμνούν όχι μόνο για τη μετάδοση γνώσεων και την πολυμάθεια, αλλά πολύ περισσότερο για την ηθική διαπαιδαγώγηση των νέων. Η παρουσία του είναι αναγκαία σε μια εποχή που διακρίνεται για την έντονη ετερότητα και διαφορετικότητα ανάμεσα σε πολιτισμούς και λαούς, που συνεχώς αυξάνονται πληθυσμιακά και παράλληλα εμφανίζονται ολοένα προβλήματα με αρνητικές συνέπειες για τον πλανήτη. Σήμερα είναι επιτακτική η ανάγκη για την ύπαρξη εκπαιδευτικού συμβούλου στα σχολεία, όπου η επιθετικότητα και η βιαιότητα αυξάνονται, καθώς μεγεθύνονται τα προσωπικά και υπαρξιακά προβλήματα των μαθητών.

Σήμερα είναι επιτακτική ανάγκη εκπαίδευσης των ανθρώπων με στόχο τη σταδιακή βελτίωση του χαρακτήρα και της συμπεριφοράς τους ώστε να βοηθηθούν αποτελεσματικά στις προκλήσεις της καθημερινής ζωής, στην αντιμετώπιση σοβαρών απωλειών και στην αποφυγή των παθών τους. Κατά τον Holochack (2009, οπ.αναφ η Τριαντάρη 2012) ο σύγχρονος εκπαιδευτικός μορφώνει και διαπαιδαγωγεί γνωρίζει όμως και καλά ότι σήμερα οι μαθητές με τον καταϊγισμό των πληροφοριών, την πληθώρα των εικόνων και των οπτικών παραστάσεων και με τα ποικίλα οικογενειακά, κοινωνικά και εργασιακά προβλήματα αγνοούν το πιο βασικό για τη ζωή τους, τις ικανότητές τους και τις κλήσεις τους, τι μπορούν και τι δε μπορούν να κάνουν, με λίγα λόγια τον εαυτό τους. Στο πλαίσιο αυτό η εκπαίδευση συνδέεται με την ηθική, η εκπαίδευση φιλοσοφεί και πάνω από όλα διαμορφώνει και διαπλάθει ηθικά τον άνθρωπο.

Ο μαθητής πρέπει να διδαχθεί τη σημασία του συναισθήματος και της διαχείρισης του. Να γνωρίζει την ενσυναίσθηση, την κατανόηση του συναισθήματος και της συναισθηματικής κατάστασης του άλλου. Ο εκπαιδευτικός θα πρέπει να βοηθάει τους μαθητές να διαμορφώσουν μέσα από την ορθή άσκηση της λογικής ένα σωστό και σταθερό χαρακτήρα, ώστε να συνειδητοποιήσουν την αξία της άσκησης της αυτοκριτικής και της κριτικής τους σε υπάρχουσες αξίες. Στόχος είναι να εκπαιδευτούν οι μαθητές στο να ιεραρχούν τις ανθρώπινες σχέσεις, στο να δημιουργούν νέες προοπτικές στις πολιτισμικές τους αξίες, στο να κατανοούν τη σύνδεση και την ακολουθία των πραγμάτων μεταξύ τους και στο να αντιληφθούν τις συνέπειες που επιφέρει η έλλειψη αυτοσεβασμού και υπευθυνότητας. Αποτέλεσμα αυτής της έλλειψης είναι ο περιορισμός της ατομικής αυτονομίας αλλά και της δημοκρατίας (Τριαντάρη, 2012).

Η αληθινή εκπαίδευση είναι εκείνη που προετοιμάζει για τη ζωή, θεραπεύει την άγνοια, δίνει γνώση και η γνώση είναι αρετή. Ο Επίκτητος (50 – 138 μ.Χ.) αποκαθιστά την ρητορική ως «επιστήμη του ευ λέγειν» γιατί ο λόγος του είναι λόγος παιδευτικός και θεωρεί τη ρητορική ως μία επιστήμη που χρησιμοποιείται για να κάνει τους πολίτες χρηστούς. Με τη ρητορική του επισημαίνει τη σπουδαιότητα της διανοητικής εκπαίδευσης του ανθρώπου με βασικό κριτήριο την πνευματική και σωματική πειθαρχία. Θεωρεί ότι η παιδεία είναι σπουδαία και λέει «είναι γνώρισμα του απαίδευτου ανθρώπου να καταλογίζει ευθύνες σε άλλους για τα κακοπαθήματα του, γνώρισμα του ανθρώπου που αρχίζει να μπαίνει στο δρόμο της διδασχής είναι να ρίχνει την ευθύνη στον εαυτό του». Ο Αριστοτέλης τονίζει ότι είναι απαραίτητη η παιδεία και η ύπαρξη καλών δασκάλων για να εξοικειώνεται ο άνθρωπος με τις ώριμες και ορθές ενέργειες και να τις αφομοιώνει. Θεωρεί ότι στόχος της ρητορικής είναι με την πειθώ να βρεθεί το δίκαιο γιατί είναι αναγκαίο, ενώ η Τριαντάρη (2012) αναφέρει πως «η ρητορική είναι η επιστήμη που χρησιμοποιείται από τον σοφό για να καταστήσει τους πολίτες χρηστούς» (Τριαντάρη, 2012).

Αν διευρύνουμε λίγο τη σκέψη μας θα δούμε πως η ρητορική στοχεύει στο να πείσει με τον λόγο. Αυτό οφείλει να κάνει και ο εκπαιδευτικός, ουσιαστικά. Να προσελκύσει τους μαθητές και να τους πείσει με τον λόγο του. Αυτό δύναται να γίνει και με μια ιστορία, ένα μύθο ή ένα παραμύθι. Ευτυχώς η εξέλιξη της τεχνολογίας έχει ανεβάσει τον πήχη της εκπαίδευσης πολύ ψηλά, αφού πλέον χρησιμοποιούνται ψηφιακά εργαλεία και μέσα για το σκοπό αυτό.

Ψηφιακή αφήγηση

Από τις παλαιότερες μεθόδους επικοινωνίας και μάθησης είναι η αφήγηση ιστοριών. Η ψηφιακή αφήγηση συνδυάζει την παραδοσιακή προφορική αφήγηση με τα καινούργια τεχνολογικά μέσα. Είναι μια μορφή τέχνης που χρησιμοποιεί εικόνες, κείμενο, βίντεο, ηχογραφημένη αφήγηση και μουσική για τη δημιουργία μιας ιστορίας, που μπορεί να αποθηκευτεί ή να δημοσιευθεί στο διαδίκτυο. Υπολογιστές, σαρωτής, ψηφιακές κάμερες και ψηφιακός ήχος είναι εργαλεία που απαιτούνται για την ψηφιακή αφήγηση και είναι εύκολα προσιτά στον καθένα. Η ψηφιακή αφήγηση μπορεί να χρησιμοποιηθεί σε όλες τις βαθμίδες εκπαίδευσης και από τους εκπαιδευτικούς και από τους μαθητές.

Οι εκπαιδευτικοί, σήμερα, χρησιμοποιώντας την τεχνολογία στην αίθουσα βοηθούν τους μαθητές να αναπτύξουν όχι μόνο τον παραδοσιακό γραμματισμό αλλά και τον ψηφιακό και τον τεχνολογικό, καθώς οι μαθητές ζουν σε ένα ψηφιακό κόσμο, στη νέα ψηφιακή εποχή.

Η δημιουργική γραφή και η ψηφιακή αφήγηση έχουν να προσφέρουν πολλά οφέλη στη μαθησιακή διαδικασία αφού οι μαθητές μπορούν να εκφράζονται και να επικοινωνούν αποτελεσματικά, προφορικά ή γραπτά, αλλά και με τις καινούργιες τεχνολογίες της επικοινωνίας. Η δημιουργική γραφή ασχολείται πολύ με τα συναισθήματα του ανθρώπου και ως γνωστόν, τα συναισθήματα πραγματεύεται η επιστήμη της ψυχολογίας. Στο επόμενο κεφάλαιο θα αναλύσουμε τη σχέση αυτών των δύο.

Η δημιουργική γραφή στο χώρο της ψυχολογίας

Η δημιουργική γραφή έχει αποκτήσει σημαντικό ρόλο στο χώρο της ψυχολογίας, τόσο ως εργαλείο θεραπείας όσο και ως μέσο κατανόησης των εσωτερικών εμπειριών και συναισθημάτων των ανθρώπων. Είναι μία διαδικασία που επιτρέπει την έκφραση σκέψεων, συναισθημάτων και εσωτερικών συγκρούσεων μέσα από γραπτό λόγο, και έχει αποδειχθεί ότι μπορεί να βοηθήσει στην αυτογνωσία, την προσωπική ανάπτυξη και τη βελτίωση της ψυχικής υγείας. Χαρακτηριστικό γνώρισμα είναι ότι το κείμενο απευθύνεται στον ίδιο τον εαυτό μας και όχι σε τρίτους και συνεπώς απελευθερώνει τη φωνή που συνήθως παρεμποδίζεται ή αλλοιώνεται από το φόβο της διαπροσωπικής επαφής.

Στην ψυχολογία, η δημιουργική γραφή, ως διαδικασία και προϊόν ταυτόχρονα, χρησιμοποιείται ως μία μορφή θεραπείας. Πρόκειται για τη χρήση της γραφής ως μέσου για να βοηθήσει τον θεραπευόμενο να εκφράσει συναισθήματα που ίσως δυσκολεύεται να εκφράσει προφορικά. Η γραφή μπορεί να επιτρέψει την έκφραση συναισθημάτων που καταπιέζονται ή δεν είναι εύκολο να εξωτερικευτούν, όπως το άγχος, η θλίψη, ο φόβος, ο θυμός ή η απογοήτευση.

Οι Κωτόπουλος και Βακάλη (2019) σε εισήγησή τους στο συνέδριο Δημιουργικής γραφής αναφέρονται στον Αριστοτέλη ο οποίος αναγνωρίζει το θεραπευτικό της γραφής. Ο ίδιος υποστήριξε πως το να γράφει κανείς είναι καθαρτικό αφού με τον τρόπο αυτό αποτυπώνονται οι σκέψεις του υποσυνείδητου και συνεπώς ο άνθρωπος απελευθερώνεται συναισθηματικά (Κωτόπουλος, Βακάλη, 2019:1087). Στην ίδια εισήγηση, οι Κωτόπουλος και Βακάλη αναφέρονται στον ψυχολόγο Benjamin Rush, που θεωρείται θεμελιωτής της αμερικανικής ψυχολογίας, και ο οποίος προέτρεπε τους ασθενείς του να αποτυπώνουν τα συναισθήματά τους γραπτά· αυτό θα τους βοηθούσε ώστε να αντιμετωπίσουν τα ψυχικά τους προβλήματα (Κωτόπουλος, Βακάλη, 2019:1085).

Η γραφή δίνει την ευκαιρία στο άτομο να αναπτύξει έναν πιο υγιή και ουσιαστικό διάλογο με τον εαυτό του. Μέσα από τη γραπτή έκφραση των εμπειριών, το άτομο καταφέρνει να τις δει από απόσταση και να αποκτήσει καλύτερη κατανόηση για τις εσωτερικές του διαδικασίες. Τα οφέλη, λοιπόν, της δημιουργικής γραφής στην ψυχική υγεία είναι πολλαπλά και ποικίλα. Αυτά τα οφέλη θα εξετάσουμε στο επόμενο κεφάλαιο.

Η δημιουργική γραφή στην αυτογνωσία, την αυτοπαρατήρηση, την αυτοβελτίωση και προσωπική ανάπτυξη

Η δημιουργική γραφή βοηθά τα άτομα να κατανοήσουν καλύτερα τα συναισθήματα τους, επιτρέποντας τους να τα αποδεχθούν και να τα διαχειριστούν πιο αποτελεσματικά. Όταν κάποιος γράφει για τις εμπειρίες και τις σκέψεις του, μπορεί να δει συμπεριφορές και σκέψεις που δεν ήταν εύκολα αναγνωρίσιμες πριν. Αυτή η διαδικασία μπορεί να οδηγήσει σε μεγαλύτερη αυτογνωσία και κατανόηση των συναισθημάτων του. Αυτογνωσία σημαίνει να γνωρίζει κανείς όλες τις πλευρές του εαυτού του, ποιος πραγματικά είναι και όχι αυτός που νομίζει ότι είναι. Η αυτογνωσία προϋποθέτει την αυτοπαρατήρηση, να εξετάζει δηλαδή το άτομο κάθε σκέψη του, αίσθηση και συναίσθημα, να γίνει παρατηρητής του εαυτού του και να αξιολογεί τον εαυτό του. Η προσωπική ανάπτυξη αναφέρεται στον ιδανικό εαυτό, δηλαδή σε έναν εαυτό που θέλει να γίνει, και όσο πιο κοντά έρχεται μέσα από μία συνεχή διαδικασία τόσο περισσότερη αυτοεκτίμηση αποκτά. Έτσι πραγματώνεται η προσωπική ανάπτυξη. Η διαδικασία για βελτίωση και προσωπική ανάπτυξη απαιτεί κόπο, θέληση και χρόνο.

Οι Κωτόπουλος και Βακάλη (2019) σε εισήγησή τους στο συνέδριο Δημιουργικής γραφής υποστηρίζουν πως με το να γράφει κανείς προσδιορίζει τον προσωπικό του κόσμο αφού δύναται να αντιμετωπίσει ψυχικά προβλήματα προάγοντας γνώση εαυτού και ζωής. Επίσης, ενεργοποιεί τον άνθρωπο ώστε μέσα από τα βιώματά του να αναζητήσει εσωτερικά τον εαυτό του ώστε να διαχειριστεί τις εκάστοτε καταστάσεις, να επιλύσει τις εσωτερικές του συγκρούσεις και να βελτιώσει την ψυχοσωματική του υγεία (Κωτόπουλος, Βακάλη, 2019: 1103).

Η δημιουργική γραφή προωθεί την αποφόρτιση από το άγχος, τη θλίψη, το στρες και την ένταση. Μέσα από τη γραφή, τα άτομα αισθάνονται ότι μπορούν να απομακρύνουν το βάρος των συναισθημάτων τους και να βρουν έναν τρόπο να τα διαχειριστούν. Επίσης, ενισχύεται η συναισθηματική νοημοσύνη και η ενσυναίσθηση. Η επεξεργασία δύσκολων συναισθημάτων μέσα από τη γραφή προωθεί την ανθεκτικότητα και την ικανότητα να αντιμετωπίζει δύσκολες καταστάσεις. Το άτομο αποκτά τα εργαλεία για να εξετάσει και να διαχειριστεί τα συναισθήματα του πιο αποτελεσματικά.

Με την ανάπτυξη δεξιοτήτων επικοινωνίας και την ενίσχυση της ενσυναίσθησης, βελτιώνονται οι διαπροσωπικές τους σχέσεις μέσα από την παραδοχή του σεβασμού και της κατανόησης του άλλου. Η ανάπτυξη της αυτοεκτίμησης είναι κρίσιμο συστατικό της προσωπικής ανάπτυξης των ατόμων. Τα άτομα μπορούν να μάθουν πώς να αναγνωρίζουν τόσο τις δυνατότητες όσο και τις αδυναμίες τους και να τις διαχειρίζονται με αυτοπεποίθηση. Τα

παιδιά και οι έφηβοι με χαμηλή συναισθηματική νοημοσύνη κινδυνεύουν πολύ να εκτεθούν σε κοινωνικά φαινόμενα όπως είναι ο εκφοβισμός, η εγκληματικότητα, η επιθετικότητα, οι διάφορες ψυχώσεις και η χρήση αλκοόλ και ναρκωτικών. Στην κοινωνικές σχέσεις η γραφή επιτρέπει στα άτομα να κατανοήσουν καλύτερα τις δικές του συμπεριφορές και αντιδράσεις, με αποτέλεσμα να γίνονται πιο συνειδητοποιημένοι στις κοινωνικές τους αλληλεπιδράσεις. Αυτό μπορεί να οδηγήσει σε βελτίωση των σχέσεων με τους άλλους.

Μέσα από τη γραφή, τα άτομα μπορούν να εκφράσουν τα πιο βαθιά τους συναισθήματα, να αποκτήσουν μεγαλύτερη αυτογνωσία και να βελτιώσουν την ψυχική τους υγεία. Η γραφή λειτουργεί ως μια γέφυρα μεταξύ του εσωτερικού κόσμου και της πραγματικότητας, προσφέροντας ένα ασφαλές και δημιουργικό μέσο για την αντιμετώπιση των προκλήσεων σε όλους τους τομείς της ζωής, είτε σε προσωπικό επίπεδο είτε σε επαγγελματικό επίπεδο. Παρουσιάζει μεγάλο ενδιαφέρον η συγκεκριμένη σύνδεση, κάτι που αναλύουμε στο επόμενο κεφάλαιο.

Η δημιουργική γραφή στον επαγγελματικό χώρο

Η δημιουργική γραφή στον επαγγελματικό χώρο αποτελεί ένα εξαιρετικά ενδιαφέρον και πολυσχιδές θέμα, καθώς συνδυάζει τις τεχνικές και τις δεξιότητες της γραπτής έκφρασης με τις απαιτήσεις και τις ανάγκες ενός επαγγελματικού πλαισίου. Πρόκειται για μια προσέγγιση που ξεφεύγει από την αυστηρή και τυπική γραφή, και εστιάζει στη δημιουργία κειμένων που έχουν ως στόχο την επικοινωνία με ένα ιδιαίτερο κοινό, τη μετάδοση συναισθημάτων, την πειθώ ή την έμπνευση. Στο σύγχρονο επιχειρηματικό περιβάλλον, οι εταιρίες δεν περιορίζονται πλέον σε στεγνά, πληροφοριακά μηνύματα, αλλά επιδιώκουν να χτίσουν μια σχέση με το κοινό τους. Η δημιουργική γραφή παίζει κεντρικό ρόλο στη διαφήμιση, στα κοινωνικά δίκτυα, στις ιστοσελίδες. Οι διαφημίσεις χρειάζεται να είναι πρωτότυπες και ελκυστικές, και η χρήση δημιουργικής γραφής εξασφαλίζει ότι τα μηνύματα θα είναι ενδιαφέροντα και αξέχαστα. Οι περιγραφές προϊόντων, τόσο στις έντυπες όσο και στις ηλεκτρονικές πωλήσεις, είναι ένας τομέας που επωφελείται από τη δημιουργική γραφή. Μια ενδιαφέρουσα και ελκυστική περιγραφή, μπορεί να κάνει τη διαφορά στις πωλήσεις, καθώς ξεχωρίζει από τον ανταγωνισμό και προκαλεί το ενδιαφέρον του καταναλωτή και μεταδίδει μια σαφή και πειστική εικόνα του προϊόντος.

Σε μια εποχή όπου τα μέσα κοινωνικής δικτύωσης είναι κομβικά για τις επιχειρήσεις, η δημιουργική γραφή βοηθά στη δημιουργία κειμένων που προκαλούν αλληλεπίδραση και κερδίζουν την προσοχή του κοινού. Το περιεχόμενο των ιστοσελίδων πρέπει να είναι ενημερωτικό, αλλά παράλληλα να προσφέρει μια μοναδική εμπειρία στον χρήστη, κάτι που επιτυγχάνεται μέσω της δημιουργικής γραφής.

Η δημιουργική γραφή δεν περιορίζεται μόνο στην εξωτερική επικοινωνία, αλλά επηρεάζει και την εσωτερική λειτουργία της επιχείρησης. Στα ενημερωτικά δελτία που διανέμονται στους υπαλλήλους, η γραφή πρέπει να είναι εμπνευσμένη, παρακινητική και να μεταδίδει τις αξίες και τους στόχους της εταιρείας. Σε ομιλίες και παρουσιάσεις η δημιουργική γραφή διαμορφώνει δυναμικές και εμπνευσμένες ομιλίες ικανές να κινητοποιήσουν το προσωπικό και να δημιουργήσουν ενθουσιασμό γύρω από τα εταιρικά σχέδια και επιτυχίες. Η δημιουργική γραφή διαδραματίζει καθοριστικό ρόλο στη διαμόρφωση της εικόνας μιας εταιρείας ή ενός οργανισμού προς το εξωτερικό κοινό. Τα δελτία τύπου πρέπει να είναι προσεγμένα, καλογραμμένα και να προκαλούν ενδιαφέρον στα μέσα ενημέρωσης. Με τα άρθρα και τις δημοσιεύσεις οι επιχειρήσεις προβάλλονται και στόχο έχουν να δείξουν τις αξίες, τις καινοτομίες και τις επιτυχίες τους.

Με την πρόοδο της τεχνολογίας και των ψηφιακών μέσων, η δημιουργική γραφή εξελίσσεται συνεχώς στον επαγγελματικό χώρο. Η ανάγκη για προσαρμογή στο ψηφιακό περιβάλλον και ταχύτητα μετάδοσης των πληροφοριών αυξάνει τις απαιτήσεις για σύντομα κείμενα υψηλών προδιαγραφών. Η δημιουργική γραφή στον επαγγελματικό χώρο δεν είναι απλώς μια τάση αλλά μία αναγκαιότητα που ενισχύει την επικοινωνία, την πειθώ και τη σύνδεση των επιχειρήσεων με το κοινό τους. Προσφέρει μοναδικά πλεονεκτήματα, αυξάνοντας την αποτελεσματικότητα των μηνυμάτων και συμβάλλοντας στη δημιουργία μιας ισχυρής και αναγνωρίσιμης ταυτότητας. Η σωστή εφαρμογή της δημιουργικής γραφής μπορεί να αποτελέσει σημαντικό εργαλείο για την επιτυχία στον σύγχρονο επαγγελματικό κόσμο.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΤΡΙΤΟ Η ΣΧΕΣΗ ΤΗΣ ΔΗΜΙΟΥΡΓΙΚΗΣ ΓΡΑΦΗΣ ΜΕ ΤΗ ΡΗΤΟΡΙΚΗ

Η προσέγγιση της δημιουργικής γραφής μέσα από το πρίσμα της ρητορικής προσφέρει στους συγγραφείς ένα πολύτιμο εργαλείο για να κατανοήσουν βαθύτερα τις τεχνικές της αφήγησης, της πειθούς και της συναισθηματικής απήχησης. Στη συνέχεια θα εξεταστεί πώς αυτές οι θεωρίες και πρακτικές μπορούν να εφαρμοστούν σε διάφορα είδη δημιουργικής γραφής, από την παραδοσιακή λογοτεχνία μέχρι τις νέες μορφές ψηφιακής αφήγησης.

Όπως αναφέρουν και οι Βακάλη, κ. συν (2013), σε πολλούς συγγραφείς ενυπάρχει η Αριστοτελική άποψη. Το να μιλάς και να γράφεις αντιμετώπιστηκε διαχρονικά ως τέχνη και η ρητορική, δηλαδή η δημόσια ομιλία, δίδαξε τα μέσα της προφορικής και γραπτής αποτελεσματικής πειθούς. Ο Αριστοτέλης θέτει και έναν ηθικό σκοπό στη διδασκαλία της δημιουργικής γραφής, τον οποίο σε ένα βαθμό κληρονομούν οι σύγχρονες τάσεις της διδασκαλίας της: Θέλει να οδηγήσει τους ανθρώπους σε έντονη συγκίνηση μέσα από ρητορικές και δραματικές στρατηγικές, γι' αυτό δείχνει τις τεχνικές με τις οποίες μπορεί ο ποιητής να χειρίζεται το κοινό (Βακάλη, κ.συν, 2013).

Η σύνδεση της ρητορικής με την δημιουργική συγγραφή αναδεικνύει τη σημαντική αλληλεπίδραση μεταξύ των τεχνικών πειθούς και της καλλιτεχνικής έκφρασης μέσω της γλώσσας. Η ρητορική, ως η τέχνη της πειθούς και της αποτελεσματικής επικοινωνίας, επιδιώκει να επηρεάσει το ακροατήριο χρησιμοποιώντας λεκτικά εργαλεία, όπως η λογική, το συναίσθημα και η ηθική. Η δημιουργική γραφή, από την άλλη, είναι μία μορφή τέχνης που χρησιμοποιεί τη γλώσσα για να διαμορφώσει λογοτεχνικά έργα, να αφηγηθεί ιστορίες και να δημιουργήσει πλούσιους συναισθηματικούς και νοηματικούς

κόσμους. Η χρήση των ρητορικών εργαλείων στη δημιουργική γραφή μπορεί να ενισχύσει την ικανότητα ενός συγγραφέα να επικοινωνεί πιο αποτελεσματικά με το κοινό του, να καλλιεργεί βαθύτερες συναισθηματικές αντιδράσεις και να δημιουργεί έργα που μιλούν στους αναγνώστες σε πολλά επίπεδα. Η χρήση ρητορικών τεχνικών στη λογοτεχνική γραφή μπορεί να βελτιώσει σημαντικά την εκφραστικότητα, την πλοκή και την αισθητική ποιότητα ενός έργου. Οι ρητορικές τεχνικές, που παραδοσιακά συνδέονται με την πειθώ και την οργάνωση του λόγου, επιδρούν άμεσα στον τρόπο με τον οποίο ο συγγραφέας διατυπώνει τις ιδέες του και επηρεάζει τους αναγνώστες. Η κατανόηση και η εφαρμογή αυτών των τεχνικών μπορεί να μετατρέψει μια απλή αφήγηση σε ένα πλούσιο, πολυδιάστατο λογοτεχνικό έργο.

Η ρητορική, όπως περιγράφεται από τον Αριστοτέλη, στηρίζεται σε τρεις βασικούς τρόπους πειθούς που είναι γνωστοί ως Πάθος, Λόγος, Ήθος. Αυτοί οι τρόποι αντιπροσωπεύουν τις διαφορετικές μεθόδους που μπορεί να χρησιμοποιήσει ένας ομιλητής ή συγγραφέας για να πείσει το κοινό του. Στη δημιουργική γραφή, αυτοί οι τρεις τρόποι εφαρμόζονται με ιδιαίτερη αποτελεσματικότητα, ενισχύοντας την αφηγηματική δύναμη.

Πάθος

Το πάθος αφορά την πρόκληση συναισθηματικής αντίδρασης από το κοινό, κάτι που είναι ουσιώδες για κάθε μορφή τέχνης. Στη δημιουργική γραφή, οι συγγραφείς συχνά χειρίζονται το πάθος για να επηρεάσουν το συναίσθημα του αναγνώστη και να δημιουργήσουν αλληλεπίδραση με την ιστορία. Η ένταση των συναισθημάτων που προκαλούν οι χαρακτήρες, ή πλοκή και το περιβάλλον είναι το κλειδί για μια επιτυχημένη αφήγηση. Το πάθος αφορά στη δημιουργία συγκίνησης, την οποία χρησιμοποιούν οι συγγραφείς για να κάνουν την ιστορία τους πιο ζωντανή και συναρπαστική.

Η χρήση του πάθους στα κείμενα είναι εμφανής σε συναισθηματικά φορτισμένες σκηνές, όπου οι χαρακτήρες βιώνουν έντονα συναισθήματα. Η πειθώ μέσω του πάθους επιτυγχάνεται όταν οι αναγνώστες ταυτίζονται με τους χαρακτήρες ή βιώνουν τα συναισθήματα τους. Για παράδειγμα, μια δραματική σκηνή αποχωρισμού ή η απώλεια ενός αγαπημένου προσώπου στο κείμενο μπορεί να προκαλέσει συναισθήματα θλίψης, συμπόνιας ή ακόμα και ελπίδας στους αναγνώστες. Οι ρητορικές τεχνικές, και ιδιαίτερα η χρήση του πάθους, βοηθούν στη δημιουργία έντονων συναισθημάτων και στην ανάπτυξη μιας συναισθηματικής σύνδεσης μεταξύ του κειμένου και του αναγνώστη. Με τις σωστές τεχνικές, ένας συγγραφέας μπορεί να προκαλέσει δάκρυα, γέλιο ή αγωνία, οδηγώντας τον αναγνώστη να εμπλακεί βαθύτερα στην ιστορία.

Παρατίθενται αποσπάσματα από συνέντευξη της ποιήτριας & συγγραφέως Άντζελα Ζιούτη, στην ιστοσελίδα http://www.kefalosperiodiko.gr/2018/07/blog-post_83.html , που αναφέρεται στην κάθαρση των παθών, την τέρψη και τη διδαχή καθώς επίσης και στα συναισθήματα.

ΕΡ: Αν έπρεπε να δώσετε έναν ορισμό για τη λογοτεχνία, ποιος θα ήταν αυτός;

ΑΠ: Η λογοτεχνία ως μία από τις καλές τέχνες που χρησιμοποιεί ως εκφραστικό μέσο το λόγο έχει σκοπό την κάθαρση των παθών, την τέρψη και τη διδαχή.

ΕΡ: Τι μπορεί να προσφέρει η λογοτεχνία στο σύγχρονο άνθρωπο;

ΑΠ: Θα παραφράσω τη θεωρία του Αριστοτέλη για το σκοπό της τραγωδίας, και θα πω ότι λογοτεχνία είναι μία μίμηση πράξεως σπουδαίας και τελείας, με πρόσωπα που δρουν και που τελειώνει με έλεγχο και φόβο την κάθαρση των παθών και των αμαρτημάτων των προσώπων που αναφέρονται στη λογοτεχνία.

ΕΡ: Η ποίηση στις ημέρες μας δεν έχει τη θέση που κατείχε παλαιότερα. Για ποιο λόγο πιστεύετε πως συμβαίνει αυτό και πως θεωρείτε ότι θα είναι το μέλλον της;

ΑΠ: Η ποίηση στις ημέρες μας αντικαταστάθηκε από την ... πίεση της καθημερινότητας για επιβίωση και των αλλότριων συναισθημάτων που εκπορεύονται από αυτή.

ΕΡ: Πότε ξεκινήσατε ν' ασχολείστε με την τέχνη του λόγου και ποιος ήταν ο λόγος που σας παρότρυνε;

ΑΠ: Ξεκίνησα να γράφω από τα πρώτα χρόνια της ήβης. Έγραφα γιατί ένιωθα μέσα μου έναν χειμάρρο που έψαχνε κάτι να ξεχυθεί.

ΕΡ: Γιατί γράφετε

ΑΠ: Μ' αρέσει να γράφω. Διότι, η γραφή είναι απόλαυση. Τι είναι όμως πραγματικά η απόλαυση; Ακούστε τι είπε ο Επίκουρος. "Όταν λοιπόν λέμε ότι η απόλαυση είναι σκοπός, δεν αναφερόμαστε στην απόλαυση των άσωτων όπως νομίζουν εκείνοι που αγνοούν, ή απορρίπτουν ή παρερμηνεύουν, τη σκέψη μας, αλλά εννοούμε όλα εκείνα που βοηθάνε το σώμα να μην υποφέρει και την ψυχή να γαληνεύει. Γιατί δεν είναι μόνο ούτε το φαγοπότι, ούτε το να απολαμβάνεις αγόρια και κορίτσια, ούτε όσα μπορεί να προσφέρει ένα πλούσιο γλέντι, που οδηγούν στη γλυκιά ζωή, αλλά είναι η νηφάλια σκέψη που εξερευνά τα αίτια κάθε μας επιλογής ή απόρριψης, με σκοπό να απομακρύνει τον θόρυβο με τον οποίο πλημμυρίζουν τις ψυχές μας τα συνήθως νομιζόμενα"...

ΕΡ: Ποια είναι η πηγή της έμπνευσής σας;

ΑΠ: Οτιδήποτε αγγίζει το δέρμα μου, βλέπουν τα μάτια μου, ακούνε τα αυτιά μου.

ΕΡ: Με ποιο λογοτεχνικό είδος ασχολείστε περισσότερο;

ΑΠ: Έχω γράψει ποίηση, μυθιστόρημα και ένα θεατρικό έργο.

Λόγος

Ο λόγος αφορά τη χρήση λογικών επιχειρημάτων, αποδείξεων και παραδειγμάτων για να πειστεί το ακροατήριο. Στην κλασική ρητορική, αυτό περιλαμβάνει τη χρήση αποδεικτικών στοιχείων και λογικών συλλογισμών που στηρίζονται σε γεγονότα, στατιστικά και αναλυτική σκέψη. Στη δημιουργική γραφή, ο λόγος εμφανίζεται συχνά μέσω της δομής της πλοκής και της εξέλιξης των επιχειρημάτων που ακολουθεί η αφήγηση και ενισχύουν τη συνοχή και την αποτελεσματικότητα της αφήγησης. Η ρητορική διδάσκει πως να δομείται ένας λόγος ή ένα κείμενο, ώστε να γίνεται πιο κατανοητό και ελκυστικό. Στη δημιουργική γραφή, η κατανόηση των αρχών της ρητορικής βοηθά το συγγραφέα να διαμορφώσει την αφήγηση, να δομήσει πειστικούς διαλόγους και να χτίσει την πλοκή με τρόπο που να οδηγεί σε κλιμάκωση και κάθαρση.

Η λογική οργάνωση και η συνεκτικότητα είναι βασικά στοιχεία για την αποτελεσματική δημιουργία πλοκής και δομής. Η ικανότητα του συγγραφέα να χρησιμοποιήσει τη ρητορική λογική για να οργανώσει την πλοκή, να αναπτύξει επιχειρήματα και να συνδυάσει τις διάφορες συνιστώσες του κειμένου ενισχύει τη συνοχή και τη δύναμη της αφήγησης. Η οργάνωση του κειμένου με βάση ρητορικές αρχές, όπως η σωστή διάρθρωση των επιχειρημάτων και η σαφήνεια των σημείων, ενισχύει την ικανότητα του κειμένου να διατηρήσει την προσοχή του αναγνώστη, και να αποδώσει αποτελεσματικά το μήνυμα και να είναι πειστική η ιστορία.

Η χρήση ρητορικών σχημάτων για την οργάνωση της αφήγησης ή των ιδεών του κειμένου βοηθά στη συνοχή και την ένταση της αφήγησης. Η επανάληψη είναι ρητορική τεχνική, που συχνά χρησιμοποιείται για να ενισχύσει το νόημα ή να προσθέσει έμφαση. Η επανάληψη ενός μοτίβου, ενός συμβόλου ή μιας λέξης μπορεί να δημιουργήσει ρυθμό και να ενισχύσει τα κεντρικά θέματα του κειμένου και να δημιουργήσει μια αίσθηση συνέχειας. Με την αντίθεση οργανώνονται οι αντίθετες έννοιες ή παραλληλίζονται καταστάσεις ή χαρακτήρες και μπορεί να δημιουργήσει δραματική ένταση και να προσδώσει βάθος στην αφήγηση. Ο παραλληλισμός χρησιμοποιείται για να δημιουργηθεί αρμονία στη γραφή και να

αναδειχθούν οι σχέσεις μεταξύ των ιδεών. Σε μια αφηγηματική δομή, ο παραλληλισμός βοηθά στη σύγκριση και την αντίθεση των χαρακτήρων ή των γεγονότων, δημιουργώντας μια πιο οργανωμένη και βαθύτερη αφήγηση. Σε μυθιστορήματα και διηγήματα, ο λόγος χρησιμοποιείται για να χτιστεί η πλοκή και η λογική αλληλουχία των γεγονότων. Οι χαρακτήρες μπορεί να αναπτύσσουν επιχειρήματα σε διαλόγους, ενώ οι συγγραφείς χρησιμοποιούν την αιτία και το αποτέλεσμα για να προσδώσουν αξιοπιστία στην αφήγηση. Για παράδειγμα, σε ένα αστυνομικό μυθιστόρημα, η αποκάλυψη του δράστη στηρίζεται στη λογική και στην ανάλυση στοιχείων.

Συμπερασματικά, η χρήση των ρητορικών τεχνικών στη λογοτεχνική έκφραση βελτιώνει την ποιότητα του κειμένου σε πολλά επίπεδα. Κάνει τη γραφή πιο ζωντανή, έντονη και πολυδιάστατη, προσθέτοντας βάθος στους χαρακτήρες, δομή στην αφήγηση και συναισθηματική δύναμη στον λόγο. Μέσα από τη σωστή χρήση αυτών των τεχνικών, οι συγγραφείς καταφέρνουν να καθηλώνουν τους αναγνώστες, να τους εμπλέκουν συναισθηματικά και να τους οδηγούν σε μία πλουσιότερη ερμηνεία και απόλαυση του λογοτεχνικού έργου.

Ήθος

Το ήθος αφορά την αξιοπιστία και τον χαρακτήρα του ομιλητή ή του συγγραφέα, καθώς και την ηθική του αξιολόγηση από το κοινό. Όταν κάποιος παρουσιάζει τον εαυτό του ως αξιόπιστο, ηθικό και έμπειρο, είναι πιο πιθανό να κερδίσει την εμπιστοσύνη του ακροατηρίου και να το πείσει. Στη δημιουργική γραφή, το ήθος ενσωματώνεται στην ανάπτυξη των χαρακτήρων και στην ηθική στάση της αφήγησης.

Η αξιοπιστία και ο χαρακτήρας του ομιλητή, είναι κρίσιμα στη δημιουργική γραφή, ιδιαίτερα όταν πρόκειται για την ανάπτυξη χαρακτήρων. Ένας χαρακτήρας που θεωρείται αξιόπιστος ή που παρουσιάζεται με αυθεντικότητα και ηθική ακεραιότητα μπορεί να επηρεάσει την αντίληψη του αναγνώστη για την πλοκή και την αφήγηση. Οι συγγραφείς χρησιμοποιούν το ήθος για να προσδώσουν βάθος στους χαρακτήρες τους, δημιουργώντας προσωπικότητες που αντικατοπτρίζουν τα ηθικά και κοινωνικά τους χαρακτηριστικά. Η αξιοπιστία ενός αφηγητή, είτε πρώτου είτε τρίτου προσώπου, επηρεάζει την αποτελεσματικότητα της αφήγησης. Η δημιουργία αξιόπιστων χαρακτήρων αποτελεί μια σημαντική ρητορική στρατηγική στη λογοτεχνία, που επιτρέπει στον αναγνώστη να συνδεθεί συναισθηματικά με το κείμενο. Η επιλογή των λέξεων, οι διάλογοι και οι ενέργειες των

χαρακτήρων αποτελούν στοιχεία της ρητορικής, καθώς κάθε αλληλεπίδραση των χαρακτήρων μπορεί να επηρεάσει τον τρόπο με τον οποίο το κοινό τους αντιλαμβάνεται.

Ο συγγραφέας, μέσω της ρητορικής, μπορεί να δημιουργήσει χαρακτήρες που ενσαρκώνουν αξίες ή να χρησιμοποιήσει αντί-ήρωες για να θέσει ερωτήματα και να αμφισβητήσει κοινωνικές και ηθικές αντιλήψεις. Οι τεχνικές της πειθούς επιτρέπουν στους συγγραφείς να παρουσιάσουν σύνθετους χαρακτήρες που μπορούν να εμπλέξουν το κοινό και να το κάνουν να ταυτιστεί μαζί τους. Χαρακτήρες που αναπτύσσονται μέσω ρητορικών τεχνικών είναι πιο πολυδιάστατοι, με σαφή κίνητρα και εσωτερικές συγκρούσεις που κάνουν την ιστορία τους πιο συναρπαστική. Η ρητορική επηρεάζει άμεσα τον τρόπο με τον οποίο οι συγγραφείς αναπτύσσουν χαρακτήρες και διαλόγους. Στη δημιουργική γραφή, η πειθώ δεν αφορά μόνο τη σχέση συγγραφέα-αναγνώστη, αλλά και τη σχέση μεταξύ των χαρακτήρων. Οι διάλογοι και οι αλληλεπιδράσεις τους μπορούν να είναι γεμάτοι ρητορικές τεχνικές. Με αυτές τις τεχνικές μπορούν να βελτιώσουν σημαντικά τον τρόπο με τον οποίον παρουσιάζονται οι χαρακτήρες και οι διάλογοι σε ένα λογοτεχνικό έργο. Με τη σωστή χρήση της ρητορικής, οι χαρακτήρες μπορούν να γίνουν πιο αυθεντικοί, πολύπλοκοι και πειστικοί, ενώ οι διάλογοι πιο ρεαλιστικοί και δυνατοί. Οι χαρακτήρες μπορεί να χρησιμοποιούν ρητορικά σχήματα στις συνομιλίες τους για να προβάλλουν επιχειρήματα, να πείσουν, να χειραγωγήσουν ή να αποκαλύψουν τα συναισθήματα και τις προθέσεις τους. Μέσω του διαλόγου, οι χαρακτήρες μπορούν να αποκαλύψουν πληροφορίες, να διαπραγματευτούν ιδέες και να επηρεάσουν ο ένας τον άλλον, όπως και το κοινό.

Η ρητορική στον διάλογο μπορεί να βασιστεί σε πειστικές στρατηγικές, όπως η χρήση ρητορικών ερωτημάτων, η άμεση πρόκληση, η ειρωνεία και η χρήση χιούμορ. Οι διάλογοι επίσης σε ένα λογοτεχνικό έργο μπορούν να εμπλουτιστούν με ρητορικές τεχνικές, όπως υπαινικτική γλώσσα, η ειρωνεία και οι αντίθετες θέσεις. Αυτό δημιουργεί όχι μόνο φυσικούς, αλλά και δυναμικούς διαλόγους που προωθούν την πλοκή και αναδεικνύουν τις προσωπικότητες των χαρακτήρων. Ένας χαρακτήρας μπορεί να κερδίσει την εμπιστοσύνη του αναγνώστη μέσω της ηθικής του ακεραιότητας (ήθος), να προκαλέσει συναισθηματικές αντιδράσεις (πάθος) ή να πείσει με τη λογική του (λόγος). Οι συγγραφείς χρησιμοποιούν αυτές τις αρχές για να διαμορφώσουν τους χαρακτήρες τους και να τους κάνουν πιο πολυδιάστατους.

Η δημιουργική γραφή είναι η έκφραση προσωπικών ιδεών, συναισθημάτων και φαντασίας μέσα από τη λογοτεχνία. Η ρητορική παίζει καίριο ρόλο στη δημιουργική γραφή, καθώς δίνει στον συγγραφέα τα εργαλεία για να κατασκευάσει κείμενα με ουσία, νόημα και

αισθητική αξία. Η χρήση ρητορικών τεχνικών, όπως η μεταφορά, η αλληγορία εμπλουτίζει το λογοτεχνικό ύφος και ενισχύει τη φαντασία του κειμένου. Οι διάλογοι στη δημιουργική γραφή μπορούν να αποκτήσουν ρητορικό βάθος, αναδεικνύοντας τις προθέσεις, τις συγκρούσεις και τα συναισθήματα των χαρακτήρων μέσα από την πειθώ και την επιχειρηματολογία.

Μέσα από ρητορικές τεχνικές, όπως η ειρωνεία, η υπερβολή ή η χρήση επιχειρημάτων, ο αναγνώστης μπορεί να διακρίνει το σκοπό του κειμένου. Μέσα από τη λογική (λόγος), το συναίσθημα (πάθος) και το ήθος, ο αναγνώστης μπορεί να κρίνει την αποτελεσματικότητα της επιχειρηματολογίας του κειμένου. Η χρήση των ρητορικών σχημάτων, όπως η αντίθεση, η αναλογία, ο παραλληλισμός προσδίδει συνοχή στο κείμενο και βοηθά στην κατανόηση του τρόπου με τον οποίο αναπτύσσεται το επιχείρημα.

Η ρητορική στη δημιουργική γραφή δεν περιορίζεται μόνο στη χρήση γλωσσικών εργαλείων, αλλά επεκτείνεται και στην αφηγηματική δομή του κειμένου. Η δομή μιας ιστορίας, η σειρά των γεγονότων, η ανάπτυξη των χαρακτήρων και η κορύφωση του δράματος παίζουν κρίσιμο ρόλο στο πως θα επηρεαστεί το κοινό. Για παράδειγμα, η σταδιακή αποκάλυψη πληροφοριών ή η χρήση flash-back μπορεί να δημιουργήσει ένταση και να ενισχύσει την πειθώ του συγγραφέα.

Ο τρόπος με τον οποίο παρουσιάζεται η ιστορία και οι προοπτικές που προβάλλονται επηρεάζουν το πώς κατανοεί ο αναγνώστης το κείμενο και ποια συναισθήματα αναπτύσσει. Ένας αφηγητής μπορεί να καθοδηγεί τον αναγνώστη μέσω της αξιοπιστίας του (ήθος) ή της συναισθηματικής του προσέγγισης (πάθος). Η επιλογή αφηγητή πρώτου προσώπου, τρίτου προσώπου ή ακόμα και ουδέτερου αφηγητή είναι στρατηγικές που ενσωματώνουν τη ρητορική τέχνη. Στην δημιουργική γραφή, η αφήγηση διαμορφώνει την ερμηνεία του αναγνώστη. Η ρητορική συνεισφέρει στη διαμόρφωση της αφηγηματικής φωνής, καθοδηγώντας τον τρόπο με τον οποίο ο αναγνώστης προσλαμβάνει και κατανοεί την ιστορία.

Η επιχειρηματολογία, που αναφέρεται στην ανάπτυξη λογικών συμπερασμάτων μέσα από την αφήγηση, και η επίκληση στη λογική, που αναδεικνύει την πλοκή με λογική συνέπεια, είναι βασικά εργαλεία που χρησιμοποιούνται στη δημιουργική γραφή για να εξασφαλίσουν ότι η αφήγηση παραμένει πειστική και οργανωμένη. Ακόμα και σε φανταστικές αφηγήσεις, η λογική πειθώ είναι κρίσιμη. Οι χαρακτήρες πρέπει να ενεργούν με βάση λογικές παρορμήσεις και οι εξελίξεις της πλοκής πρέπει να ακολουθούν φυσικούς κανόνες, ακόμα και αν το σκηνικό είναι φανταστικό. Η χρήση της λογικής συνέπειας μπορεί να διασφαλίσει ότι ο αναγνώστης θα ακολουθήσει την αφήγηση, αποδεχόμενος ακόμα και τις πιο εξωπραγματικές συνθήκες.

Ένα άλλο είδος γραφής στο οποίο δύναται να χρησιμοποιηθεί η ρητορική, είναι και η ποίηση. Στην ποίηση θα πρέπει ο συγγραφέας μέσα σε πολύ μικρό χώρο, λίγες γραμμές, να καταφέρει να μεταφέρει το μήνυμά του χρησιμοποιώντας τις κατάλληλες λέξεις και διεγείροντας τα κατάλληλα συναισθήματα. Ας το δούμε πιο αναλυτικά.

Η ρητορική στην ποίηση

Η σύνδεση της ρητορικής με την ποίηση είναι βαθιά ριζωμένη, καθώς και τα δύο πεδία αξιοποιούν τη δύναμη της γλώσσας για να επικοινωνήσουν συναισθήματα, ιδέες και να επηρεάσουν το κοινό. Στην ποίηση, οι ρητορικές τεχνικές χρησιμοποιούνται για να δημιουργηθεί ένταση, ομορφιά και βάθος νοήματος, ενώ ταυτόχρονα προσφέρουν στον αναγνώστη μια αισθητική και συναισθηματική εμπειρία.

Η ποίηση όπως και η ρητορική, συχνά ακολουθεί μια συγκεκριμένη δομή που στοχεύει να πείσει ή να προκαλέσει συναισθήματα. Ένας ποιητής μπορεί να χρησιμοποιήσει τη δομή ενός επιχειρήματος ή να αναπτύξει μια κλιμάκωση, οδηγώντας τον αναγνώστη σε μια συναισθηματική κορύφωση. Η ρητορική στη δομή της ποίησης δεν είναι απαραίτητα λογική, όπως στον λόγο, αλλά χρησιμοποιεί τα ρητορικά εργαλεία για να δημιουργήσει αφηγηματική και συναισθηματική συνέχεια. Στην ποίηση, τα ρητορικά σχήματα, όπως οι μεταφορές, οι παρομοιώσεις, και οι αντιθέσεις, χρησιμοποιούνται για να προσδώσουν βάθος και να μεταφέρουν αφηρημένες έννοιες με έντονα οπτικά ή συναισθηματικά στοιχεία. Οι ποιητές αξιοποιούν αυτά τα εργαλεία για να εκφράσουν την αίσθηση της ομορφιάς ή της τραγικότητας και να προκαλέσουν βαθύτερη κατανόηση και συγκίνηση στους αναγνώστες. Επίσης, το πάθος στην ποίηση διαδραματίζει κεντρικό ρόλο, καθώς η ποίηση συχνά στοχεύει στην άμεση συναισθηματική αντίδραση του αναγνώστη. Η χρήση συναισθηματικών εικόνων, έντονης γλώσσας και συμβόλων δημιουργεί μια σύνδεση μεταξύ του ποιητή και του αναγνώστη (Κρασανάκης, 1990).

Η σύνδεση της ρητορικής με τη δημιουργική γραφή και την ποίηση υπογραμμίζει την κοινή τους στόχευση στην επικοινωνία και την επίδραση στο κοινό. Οι τρεις πειστικοί τρόποι της ρητορικής (πάθος, λόγος, ήθος) προσφέρουν πολύτιμα εργαλεία που βοηθούν τους συγγραφείς και τους ποιητές να δημιουργούν κείμενα με βάθος, πειστικότητα και συναισθηματική δύναμη. Στην ποίηση, η ρητορική όχι μόνο ενισχύει την καλλιτεχνική έκφραση, αλλά καθιστά τη γλώσσα ένα εργαλείο για την απόδοση σύνθετων νοημάτων και την πρόκληση συναισθημάτων στους αναγνώστες.

Χαρακτηριστικό είναι το απόσπασμα από την ομιλία του Οδυσσέα Ελύτη στην απονομή του Νόμπελ, το οποίο αναφέρεται στην τέχνη, την ποίηση και τη γλώσσα ως εργαλείο επικοινωνίας και ως φορέα ηθικών αξιών.

«...Για τον ποιητή - μπορεί να φαίνεται παράξενο αλλά είναι αληθές - η μόνη κοινή γλώσσα που αισθάνεται να του απομένει είναι οι αισθήσεις. Εδώ και χιλιάδες χρόνια, ο τρόπος που αγγίζονται δύο σώματα δεν άλλαξε..».

«Τότε όμως η ποίηση; Τί αντιπροσωπεύει μέσα σε μια τέτοια κοινωνία; Απαντώ: τον μόνο χώρο όπου η δύναμη του αριθμού δεν έχει πέραση. Και ακριβώς, η εφετινή απόφασή σας να τιμήσετε στο πρόσωπό μου την ποίηση μιας μικρής χώρας δείχνει σε πόσο αρμονική ανταπόκριση βρίσκεστε με την χαριστική αντίληψη της τέχνης, την αντίληψη ότι η τέχνη είναι η μόνη εναπομένουσα πολέμιος της ισχύος που κατήντησε να έχει στους καιρούς μας η ποσοτική αποτίμηση των αξιών. Είναι, το ξέρω, άτοπο ν' αναφέρεται κανείς σε προσωπικές περιπτώσεις. Και ακόμη πιο άτοπο να παινά το σπίτι του. Είναι όμως κάποτε απαραίτητο, στο βαθμό που αυτά βοηθούν να δούμε πιο καθαρά μιαν ορισμένη κατάσταση πραγμάτων. Και είναι σήμερα η περίπτωση. Μου εδόθηκε, αγαπητοί φίλοι, να γράφω σε μια γλώσσα που μιλιέται μόνον από μερικά εκατομμύρια ανθρώπων. Παρ' όλ' αυτά, μια γλώσσα που μιλιέται επί δυόμιση χιλιάδες χρόνια χωρίς διακοπή και μ' ελάχιστες διαφορές. Η παράλογη αυτή, φαινομενικά, διάσταση, αντιστοιχεί και στην υλικο-πνευματική οντότητα της χώρας μου. Που είναι μικρή σε έκταση χώρου και απέραντη σε έκταση χρόνου. Και το αναφέρω όχι διόλου για να υπερηφανευθώ αλλά για να δείξω τις δυσκολίες που αντιμετωπίζει ένας ποιητής όταν χρησιμοποιεί για τα πιο αγαπημένα πράγματα τις ίδιες λέξεις που χρησιμοποιούσαν μία Σαπφώ ή ένας Πίνδαρος π.χ. - χωρίς ωστόσο να έχει το αντίκρισμα που είχαν εκείνοι επάνω στην έκταση της πολιτισμένης τότε ανθρωπότητας. Εάν η γλώσσα αποτελούσε απλώς ένα μέσον επικοινωνίας, πρόβλημα δεν θα υπήρχε. Συμβαίνει όμως ν' αποτελεί και εργαλείο μαγείας και φορέα ηθικών αξιών. Προσκτάται η γλώσσα στο μάκρος των αιώνων ένα ορισμένο ήθος. Και το ήθος αυτό γεννά υποχρεώσεις. Χωρίς να λησμονεί κανείς ότι στο μάκρος εικοσιπέντε αιώνων δεν υπήρξε ούτε ένας, επαναλαμβάνω ούτε ένας, που να μην γράφτηκε ποίηση στην ελληνική γλώσσα. Να τι είναι το μεγάλο βάρος παράδοσης που το όργανο αυτό σηκώνει. Το παρουσιάζει ανάγλυφα η νέα ελληνική ποίηση.

Η σφαίρα που σχηματίζει η νέα ελληνική ποίηση έχει, θα μπορούσε να πει κανείς, όπως κάθε σφαίρα δύο πόλους: τον βόρειο και τον νότιο. Στον ένα τοποθετείται ο Διονύσιος Σολωμός που από την άποψη της εκφραστικής επέτυχε -προτού υπάρξει ο Mallarme στα ευρωπαϊκά γράμματα- να χαράζει με άκρα συνέπεια και αυστηρότητα την αντίληψη της καθαρής ποίησης με όλα της τα παρεπόμενα: να υποτάζει το αίσθημα στη διάνοια, να εξευγενίσει την έκφραση και να δραστηριοποιήσει όλες τις δυνατότητες του γλωσσικού οργάνου προς την κατεύθυνση του θαύματος. Στον άλλο πόλο, τοποθετείται ο Κ. Π. Καβάφης, αυτός που παράλληλα με τον T.S.

Ελιοτ έφτασε στην άκρα λιτότητα, στη μεγαλύτερη δυνατή εκφραστική ακρίβεια, εξουδετερώνοντας τον πληθωρισμό στη διατύπωση των προσωπικών του βιωμάτων. Ανάμεσα στους δύο αυτούς πόλους κινήθηκαν οι μεγάλοι μας άλλοι ποιητές, ο Ανδρέας Κάλβος, ο Κωστής Παλαμάς, ο Άγγελος Σικελιανός, ο Νίκος Καζαντζάκης, ο Γιώργος Σεφέρης, άλλος λιγότερο άλλος περισσότερο προς το έν ή το άλλο από τα δύο άκρα. Αυτή είναι μια πρόχειρη και όσο γίνεται πιο σχηματική χαρτογράφηση του νεοελληνικού ποιητικού λόγου. Το πρόβλημα για μας που ακολουθήσαμε ήταν να επωμιστούμε τα υψηλά διδάγματα που μας κληροδότησαν και, ο καθένας με τον τρόπο του, να τ' αρμόσουμε πάνω στη σύγχρονη ευαισθησία. Πέραν από τα όρια της τεχνικής, οφείλαμε να φτάσουμε σε μια σύνθεση που από το ένα μέρος ν' αναχωνεύει τα στοιχεία της ελληνικής παράδοσης και από το άλλο να εκφράζει τα κοινωνικά και ψυχολογικά αιτήματα της εποχής μας. Με άλλα λόγια, να φτάσουμε να προβάλλουμε τον τύπο του «Ευρωπαίου-Ελληνα». Δεν μιλώ για επιτυχίες μιλώ για προσπάθειες. Οι κατευθύνσεις είναι που έχουν σημασία για τον μελετητή της λογοτεχνίας...».

Δεν είναι, όμως, μόνο η ποίηση στην οποία χρησιμοποιείται η ρητορική. Η ρητορική έχει εφαρμογή και σε άλλα πεδία, όπως τα σύγχρονα οπτικά μέσα. Σε αυτό θα αναφερθούμε στο επόμενο κεφάλαιο.

Η ρητορική στα οπτικά μέσα

Η ρητορική στα οπτικά μέσα αναφέρεται στη χρήση οπτικών στοιχείων με σκοπό την πειθώ, την επικοινωνία και την κατεύθυνση της σκέψης και των συναισθημάτων του κοινού. Η ρητορική παραδοσιακά αναφέρεται στον λόγο και στη δυνατότητα κάποιου να πείθει μέσω της γλώσσας, όμως με την ανάπτυξη των οπτικών μέσων όπως η τηλεόραση, ο κινηματογράφος, η διαφήμιση, το διαδίκτυο, τα κοινωνικά μέσα κλπ, η οπτική επικοινωνία έχει αποκτήσει ένα κυρίαρχο ρόλο στη διαμόρφωση της κοινής γνώμης και των συναισθημάτων.

Η ρητορική στα οπτικά μέσα περιλαμβάνει τις τεχνικές που χρησιμοποιούνται για να μεταφέρουν μηνύματα και να επηρεάσουν το κοινό μέσω εικόνων, βίντεο και άλλων οπτικών μορφών επικοινωνίας. Όπως η λεκτική ρητορική, έτσι και η οπτική ρητορική στοχεύει στην πειθώ και την προσέγγιση του κοινού, αλλά τα εργαλεία της είναι διαφορετικά, χρώματα, συνθέσεις, γραφιστικά σύμβολα, κινούμενα σχέδια και άλλα.

Μέσω της εικόνας, των χρωμάτων και της αισθητικής, τα οπτικά μέσα μπορούν να πείθουν πιο άμεσα και ίσως πιο αποτελεσματικά από τον λόγο. Για παράδειγμα, μια διαφήμιση που χρησιμοποιεί χαρούμενες εικόνες, φωτεινά χρώματα και πρόσωπα γεμάτα χαμόγελα,

μπορεί να μεταδώσει ένα αίσθημα ευτυχίας και να ενισχύσει την επιθυμία του κοινού να αγοράσει ένα προϊόν, ακόμη κι αν τα λόγια της διαφήμισης είναι περιορισμένα.

Κατά τον Foss (2005, όπως αναφ. η Τριαντάρη 2020), «η οπτική ρητορική είναι μια δυναμικά επικοινωνιακή διαδικασία, με την οποία οι άνθρωποι και στο παρελθόν μετέδιδαν και κοινοποιούσαν τις εμπειρίες τους μέσω των οπτικών εικόνων» (Τριαντάρη, 2020:42). Αναφέρει, επίσης, ότι «ο συνδυασμός λόγου και εικόνας φέρνει στο φως τη σχέση νοήματος και συμβόλου ή σημείου, το οποίο είναι οπτικό και παράλληλα αισθητικά επικοινωνιακό μέσο στη διάδραση των επικοινωνητών, οι οποίοι διεγείρονται οπτικά και συναισθηματικά» (Τριαντάρη, 2020:42).

Η ρητορική στα οπτικά μέσα είναι μια σύγχρονη μορφή επικοινωνίας που έχει τεράστιο αντίκτυπο στην κοινωνία μας. Είτε πρόκειται για διαφήμιση, πολιτική καμπάνια, κινηματογράφο ή κοινωνικά δίκτυα, η οπτική ρητορική αποτελεί αναπόσπαστο κομμάτι της ανθρώπινης επικοινωνίας, διαμορφώνοντας συναισθήματα, ιδέες και αντιλήψεις.

ΔΗΜΙΟΥΡΓΙΚΟ ΜΕΡΟΣ

Το δεύτερο και τελευταίο μέρος της παρούσας διπλωματικής αποτελείται από έρευνα που πραγματοποιήθηκε με σκοπό τη μελέτη της σχέσης της Ρητορικής με τη Δημιουργική Γραφή και πώς αυτές επιδρούν στην ανάπτυξη της έκφρασης, καθώς επίσης και τα οφέλη της Δημιουργικής Γραφής σε διάφορους τομείς. Οι συμμετέχοντες ήταν φοιτητές του Διδρυματικού Μεταπτυχιακού Προγράμματος Δημιουργικής Γραφής του Πανεπιστημίου Δυτικής Μακεδονίας (τμ. Νηπιαγωγών) με το Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης (τμ. Κινηματογράφου). Οι απαντήσεις των συμμετεχόντων, ευχής έργον, να βοηθήσουν στη διερεύνηση της γνώσης και της κατανόησης των δύο πεδίων.

Ως μέθοδος επιλέχθηκε το ερωτηματολόγιο το οποίο αποτελείται από τρία μέρη. Αρχικά οι συμμετέχοντες απάντησαν σε γενικές ερωτήσεις σχετικές με το φύλο και την ηλικιακή τους ομάδα. Έπειτα, σε έξι ερωτήσεις σχετικές με τη δημιουργική Γραφή και τρεις ερωτήσεις σχετικές με τη Ρητορική. Ακολουθούν 2 ερωτήσεις ανοιχτού τύπου με την πρώτη να αναφέρεται και να απαντάται μόνο από φοιτητές του τμήματος της Συγγραφής και τη δεύτερη να απαντάται από όλους και να αναφέρεται στην ένταξη της Δημιουργικής Γραφής στα Νέα Προγράμματα Σπουδών για τη Γλώσσα και τη Λογοτεχνία και το αν μπορεί να αναμορφώσει το εκπαιδευτικό μας σύστημα και σε ποιόν βαθμό.

Ανάλυση – παρουσίαση

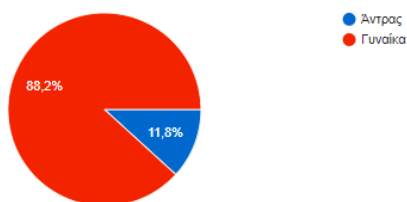
Η πλειοψηφία των ερωτήσεων ήταν πολλαπλής επιλογής, και στο πρώτο και στο δεύτερο κομμάτι με εξαίρεση την τελευταία ερώτηση του δεύτερου κομματιού που υπήρξε η δυνατότητα να επιλέξουν περισσότερες από μια απαντήσεις. Μόνο το τρίτο μέρος περιείχε ερωτήσεις ανοιχτού τύπου.

Συγκεκριμένα: το πρώτο μέρος του ερωτηματολογίου αφορά στη Δημιουργική γραφή και πώς λειτούργησε η ενασχόληση των φοιτητών με αυτή (βελτίωση στη χρήση λεξιλογίου, γενική βελτίωση σε τομείς της καθημερινότητας, ανάπτυξη φαντασίας, βοήθεια για καλύτερη έκφραση των συναισθημάτων). Το δεύτερο αφορά στη ρητορική και τη χρήση της στη γραφή. Το τρίτο, και τελευταίο, περιέχει δύο ανοιχτού τύπου ερωτήσεις σχετικά α) με τις προσδοκίες των φοιτητών για την μετέπειτα εξέλιξή τους, β) με την ένταξη της δημιουργικής γραφής στα Νέα Προγράμματα Σπουδών για τη Γλώσσα και τη Λογοτεχνία και αν αυτό θα μπορούσε να αναμορφώσει το εκπαιδευτικό μας σύστημα. Πιο συγκεκριμένα:

Γενικές ερωτήσεις

Επιλέξτε φύλο:

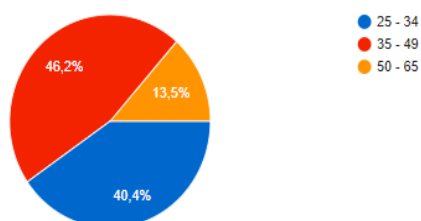
51 απαντήσεις

Από τους συμμετέχοντες, το συντριπτικό ποσοστό 88,2% ήταν γυναίκες και μόνο το 11,6% ήταν άντρες.

Επιλέξτε σε ποια ηλικιακή ομάδα ανήκετε:

52 απαντήσεις

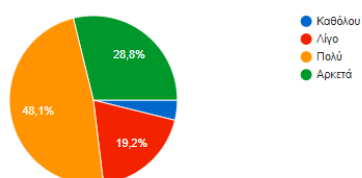

Σχετικά με την ηλικιακή ομάδα, το 46,2% ήταν μεταξύ 35 και 49 χρονών, το 40,4% μεταξύ 25 και 34 χρονών και μόνο το 13,5% ήταν μεταξύ 35 και 49 χρονών.

Ερωτήσεις σχετικές με τη Δημιουργική Γραφή (εφεξής ΔΓ)

Πόσο έχει βελτιώσει η ενασχόληση σας με τη Δ. Γ. το λεξιλόγιό σας, την ορθογραφία σας, τη γραμματική σας;

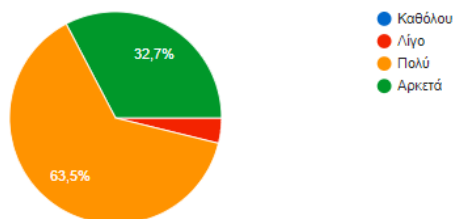
52 απαντήσεις

Αναφορικά με το πόσο έχει βελτιώσει η ενασχόληση τους με τη ΔΓ το λεξιλόγιο, την ορθογραφία και τη γραμματική τους, το 48% απάντησε πολύ, το 28,8% απάντησε αρκετά ενώ λίγο απάντησε το 19,2%. Ένα ελάχιστο ποσοστό απάντησε καθόλου.

Πώς αξιολογείτε τη συμβολή της Δ.Γ. στην ανάπτυξη της φαντασίας και της δημιουργικότητας;

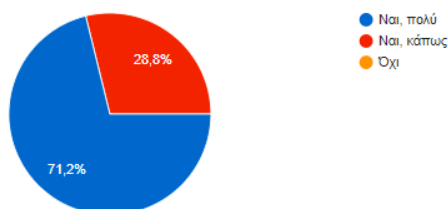
52 απαντήσεις

Σχετικά με τη συμβολή της ΔΓ στην ανάπτυξη της φαντασίας και της δημιουργικότητας, το μεγάλο ποσοστό 63,5% απάντησε πολύ, το 32,7% απάντησε αρκετά και το 30,8% απάντησε λίγο. Κανείς εκ των ερωτηθέντων δεν απάντησε καθόλου, οπότε συμβάλλει η ΔΓ στη φαντασία και τη δημιουργικότητα.

Σας βοηθά η ΔΓ να κατανοείτε και να εκφράζετε τα συναισθήματά σας;

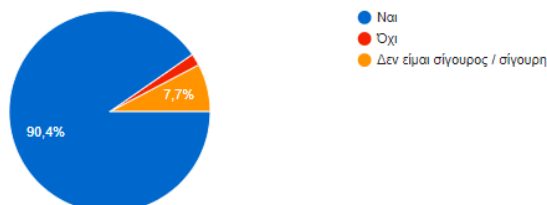
52 απαντήσεις

Στο ερώτημα αν βοηθά ή όχι η ΔΓ στην κατανόηση των συναισθημάτων, το 71,2% απάντησε πολύ, ενώ το 28,8% απάντησε κάπως.

Πιστεύετε ότι η ΔΓ μπορεί να λειτουργήσει ως μέσο διαχείρισης του άγχους ή του στρες;

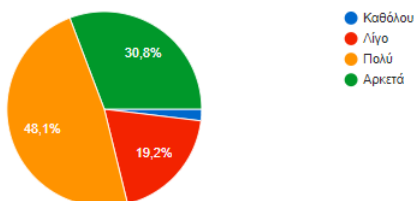
52 απαντήσεις

Στο ερώτημα αν η ΔΓ μπορεί να λειτουργήσει ως μέσο διαχείρισης του άγχους, το εξαιρετικά μεγάλο ποσοστό 90,4% απάντησε ναι, το 7,7% απάντησε πως δεν ήταν σίγουρο και μόνο το 1,8% απάντησε όχι.

Πόσο θεωρείτε ότι η ΔΓ έχει βελτιώσει τη δημιουργικότητά σας σε άλλους τομείς;

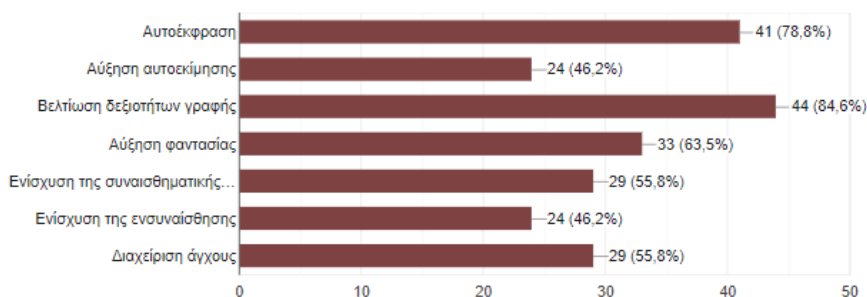
52 απαντήσεις

Στο αν έχει βελτιώσει η ΔΓ τη δημιουργικότητά τους σε άλλους τομείς, το 48,1% απάντησε πολύ, το 30,8% απάντησε αρκετά, το 19,2% απάντησε λίγο και μόνο το 1,9% απάντησε καθόλου.

Ποια είναι τα κύρια οφέλη που έχετε παρατηρήσει στη ζωή σας από τη ΔΓ; (Μπορείτε να επιλέξετε και πάνω από ένα)

52 απαντήσεις

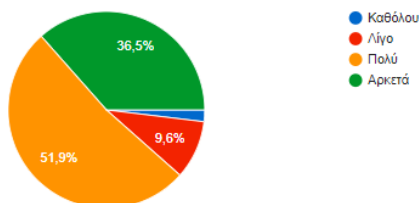

Στο ερώτημα για τα οφέλη της ΔΓ στη ζωή τους, οι συμμετέχοντες ιεράρχησαν και έθεσαν πρώτη τη βελτίωση στις δεξιότητες γραφής σε ποσοστό 84,6%, δεύτερη την βελτίωση στην αυτοέκφραση σε ποσοστό 78,8%, τρίτη την αύξηση της φαντασίας σε ποσοστό 63,5%, τέταρτη και πέμπτη σε ισοβαθμία την ενίσχυση της συναισθηματικής νοημοσύνης και τη βελτίωση στη διαχείριση του άγχους σε ποσοστό 55,8%, έκτη και έβδομη, επίσης σε ισοβαθμία, την ενίσχυση της ενσυναίσθησης και την αύξηση της αυτοεκτίμησης σε ποσοστό 46,2%.

Ερωτήσεις σχετικές με τη Ρητορική

Σε ποιο βαθμό πιστεύετε ότι η ρητορική επιδρά στον τρόπο που παρουσιάζονται οι ιδέες σε ένα κείμενο δημιουργικής γραφής;

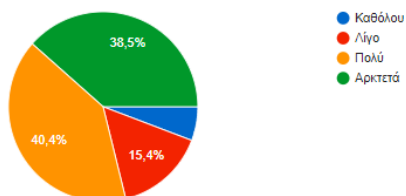
52 απαντήσεις

Στο ερώτημα για το βαθμό επίδρασης της ρητορικής στον τρόπο παρουσίασης των ιδεών σε ένα κείμενο ΔΓ, το 51,9% απάντησε πολύ, το 36,5% απάντησε αρκετά, το 9,6% απάντησε λίγο και μόνο το 2% απάντησε καθόλου.

Η γνώση ρητορικών τεχνικών επηρεάζει την ικανότητά σας να εκφράζετε πιο αποτελεσματικά τις σκέψεις σας στη δημιουργική γραφή;

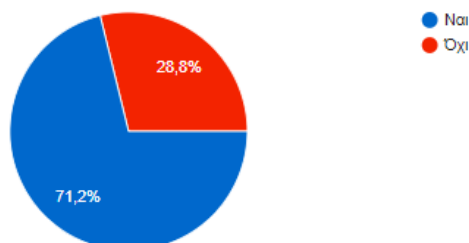
52 απαντήσεις

Στο ερώτημα για το αν η γνώση των τεχνικών της ρητορικής επηρεάζει την ικανότητά τους να εκφράζουν πιο αποτελεσματικά τις σκέψεις τους στη ΔΓ, σε ποσοστό 40,4% απάντησαν πολύ, σε ποσοστό 38,5% αρκετά και σε ποσοστό 15,4% απάντησε λίγο. Το δε 5,7% απάντησε καθόλου.

Θεωρείτε ότι η εκμάθηση της ρητορικής αυξάνει το ενδιαφέρον σας για τη δημιουργική γραφή;

52 απαντήσεις

Στο ερώτημα αν η εκμάθηση της ρητορικής αυξάνει το ενδιαφέρον τους για τη ΔΓ, οι συμμετέχοντες σε ποσοστό 71,2% συμφωνούν, ενώ σε ποσοστό 28,8% διαφωνούν.

Ακολουθεί η ερώτηση ανοιχτού τύπου που αφορά στις προσδοκίες των φοιτητών μετά τα μαθήματα ΔΓ που παρακολούθησαν σε αυτό το μεταπτυχιακό. Εκεί λοιπόν σκιαγραφείται ένας συνδυασμός προσωπικής έκφρασης, βελτίωσης της τεχνικής, εμβάθυνσης στην αυτογνωσία και προσδοκία για συναισθηματική επίδραση στο αναγνωστικό κοινό. Η αυτοέκφραση είναι ένας βασικός στόχος, αφού οι συγγραφείς εξωτερικεύουν τα συναισθήματά τους μέσα από τα κείμενά τους. Η συγγραφή, όμως, δεν είναι μόνο μέσο εξωτερίκευσης συναισθημάτων αλλά και ευκαιρία να διευρύνουν τις ικανότητες τους. Πολλοί είναι εκείνοι που επιζητούν να βελτιώσουν την δομή και οργάνωση των έργων τους.

Η δέκατη τρίτη, και τελευταία, ερώτηση, αφορά στην ένταξη της ΔΓ στα Νέα Προγράμματα Σπουδών και το αν θα μπορούσε, και σε ποιο βαθμό, να αναμορφώσει το εκπαιδευτικό μας σύστημα. Από τις απαντήσεις φαίνεται η θετική στάση των περισσότερων συμμετεχόντων, αφού αναγνωρίζουν την ικανότητα της να αναπτύσσει τη φαντασία, την ενσυναίσθηση, και την κριτική σκέψη των μαθητών. Η ΔΓ δύναται α) να λειτουργήσει ως μέσο σύνδεσης των μαθητών με τη λογοτεχνία δίνοντάς τους τη δυνατότητα να εκφράσουν τα συναισθήματα και τις ιδέες τους με δημιουργικό τρόπο και ταυτόχρονα να αναπτύξουν τις επικοινωνιακές δεξιότητες, β) να προσδώσει ανθρωποκεντρική και συνεργατική διάσταση στη σύγχρονη διδασκαλία και να επιτρέψει στους μαθητές να λειτουργούν όχι μόνο ως αποδέκτες αλλά και ως δημιουργοί γνώσης, γ) να βελτιώσει τις δεξιότητες των μαθητών στο γραπτό λόγο, να αναπτύξει τη συναισθηματική νοημοσύνη και τη φιλαναγνωσία, δ) να αντικαταστήσει την παλιά μέθοδο της στείρας αποστήθισης με την καλλιέργεια της κριτικής σκέψης και τέλος, ε) να συμβάλει στη δημιουργία ενός πιο ανοιχτού, πιο ευέλικτου και εκφραστικού περιβάλλοντος μάθησης, εκ μέρους των μαθητών.

Σύμφωνα με την έρευνα:

Το 46% των ερωτηθέντων θεωρεί πως η ενασχόληση με τη ΔΓ έχει βελτιώσει πολύ τη χρήση λεξιλογίου, της γραμματικής και την ορθογραφία τους. Το 64% θεωρεί πως η ΔΓ συνέβαλλε πολύ στην ανάπτυξη της φαντασίας και δημιουργικότητάς τους. Το μεγάλο ποσοστό 70% θεωρούν πως η ΔΓ βοηθά στο να κατανοούν και να εκφράζουν τα συναισθήματά τους, ενώ το συντριπτικό 90% θεωρεί πως η ΔΓ δύναται να λειτουργήσει ως μέσο διαχείρισης του άγχους ή του στρες. Όσον αφορά στα οφέλη της ΔΓ γενικά στη ζωή τους, οι απαντήσεις ήταν: 84% στη βελτίωση δεξιοτήτων γραφής, 80% στην αυτοέκφραση, το 64% αύξησαν την φαντασία τους και το 56% ενίσχυσαν την συναισθηματική νοημοσύνη και διαχειρίστηκαν το άγχος τους.

Όσον αφορά στη ρητορική, το 52% απάντησε πως αυτή επιδρά πολύ στον τρόπο παρουσίασης ιδεών, το 40% θεωρεί πως η γνώση ρητορικών τεχνικών επηρεάζει πολύ την ικανότητά του να εκφράζει αποτελεσματικά τις σκέψεις του στο γραπτό λόγο. Το 70% θεωρεί πως η εκμάθηση της ρητορικής αυξάνει το ενδιαφέρον του για τη ΔΓ.

Συμπεράσματα έρευνας

Παρουσιάζει ενδιαφέρον η εκθετικά αυξανόμενη τάση μιας μερίδας ανθρώπων να ασχολούνται ή να σκέφτονται να ασχοληθούν με τη δημιουργική γραφή. Συνειδητά ή ασυνειδητά γνωρίζουν πως η ενασχόλησή τους με τη ΔΓ θα βελτιώσει τη γραφή τους σε

γραμματικο-συντακτικό επίπεδο, θα αυξήσει τη φαντασία και τη δημιουργικότητά τους σε μικρό ή μεγάλο βαθμό ανάλογα με το πόσο ισχυρή θέληση έχουν να «παιδευτούν», να εκγυμνάσουν τον εαυτό τους στο συγκεκριμένο πεδίο. Η δημιουργική γραφή έχει και εσωτερικά οφέλη για τον άνθρωπο, μη ορατά, όπως το ότι βοηθά τον άνθρωπο να κατανοήσει και να εκφράσει τα συναισθήματά του, να διαχειριστεί αγχοτικές και στρεσογόνες καταστάσεις. Στα βασικά οφέλη της δημιουργικής γραφής έρχονται να προστεθούν η αύξηση της αυτοέκφρασης, η ενίσχυση της συναισθηματικής νοημοσύνης και της ενσυναίσθησης. Τα δύο τελευταία είναι από τις σημαντικότερες δεξιότητες που μπορεί να αναπτύξει ένας άνθρωπος. Παρότι είναι τόσο σημαντικές για την εξέλιξη και την ίδια την καθημερινότητα ενός ανθρώπου, είναι λίγοι, δυστυχώς, εκείνοι που το έχουν καταλάβει και τις εξελίσσουν. Η κατανόηση των συναισθημάτων, των δικών μας αλλά και των άλλων, είναι θεμελιώδες όφελος όχι μόνο της δημιουργικής γραφής αλλά και της ίδιας της ζωής. Όσον αφορά τη σχέση της Ρητορικής με τη δημιουργική γραφή, ποιος δεν θέλει να επικοινωνεί αποτελεσματικά, να πείθει το ακροατή του, να διεγείρει το κοινό, να προκαλεί τα συναισθήματα τους ή να κεντρίζει το ενδιαφέρον τους; Με τη χρήση των τεχνικών της ρητορικής, όπως η επιλογή κατάλληλων λέξεων, η οργάνωση των επιχειρημάτων και η προσαρμογή στο εκάστοτε κοινό ώστε να μεταφέρει τα μηνύματα που θέλει με σαφήνεια, δύναμη και αμεσότητα, οδηγείται στο να επικοινωνεί με ενσυναίσθηση και αποτελεσματικότητα.

Προτάσεις

Η έρευνα της συγκεκριμένης διπλωματικής έρχεται απλά να προσθέσει μια μικρή σταγόνα στον ωκεανό της γνώσης για τη ρητορική, για τη δημιουργική γραφή, για την ίδια τη ζωή. Εκμεταλλευόμενοι το όλο και μεγαλύτερο ενδιαφέρον των ανθρώπων για αυτοβελτίωση, οι οποίοι μελετούν τη ρητορική επιστήμη, αλλά και την τάση να διευρύνουν τους ορίζοντές τους μέσω της ενασχόλησης με τη δημιουργική γραφή, θα ήταν χρήσιμο και ωφέλιμο να ερευνηθεί περαιτέρω αυτή η σύνδεση και ταυτόχρονα να ενισχυθεί το ενδιαφέρον τους. Με μεγαλύτερο, αριθμητικά, δείγμα και ισάριθμο σε άντρες και γυναίκες ει δυνατόν, προκειμένου η έρευνα να καταλήξει σε ασφαλέστερα και πιο αντικειμενικά αποτελέσματα. Επίσης, μια καλή πρόταση αποτελεί η διερεύνηση των απόψεων όχι μόνο φοιτητών αλλά και καθηγητών που ασχολούνται με τη δημιουργική γραφή και τη ρητορική. Θα μπορούσε, δηλαδή, να δομηθεί ένα ερωτηματολόγιο που θα απευθύνεται και σε καθηγητές, όχι μόνο φοιτητές. Με τον τρόπο αυτό αποτυπώνονται οι απόψεις και της άλλης πλευράς. Ταυτόχρονα, αναδεικνύονται οι δυσκολίες που κλήθηκαν να αντιμετωπίσουν, τα εμπόδια που υπερπήδησαν, οι αγώνες που χρειάστηκαν να δώσουν, και τελικά τι αποκόμισαν από την επιμονή τους αυτή.

Να σημειώσουμε σε αυτό το σημείο πως δημιουργική γραφή και ρητορική είναι δύο παράλληλα πεδία τα οποία συμπορεύονται και, ως εκ τούτου, υπάρχουν περιθώρια για περαιτέρω έρευνα και εμβάθυνση. Κάτι τέτοιο θα βοηθούσε ακόμη περισσότερο εκείνους που θέλουν να εντρυφήσουν στη δημιουργική γραφή υπό το πρίσμα της ρητορικής.

ΑΝΤΙ ΕΠΙΛΟΓΟΥ

Η ρητορική και η δημιουργική γραφή είναι δύο πεδία αλληλένδετα και αλληλοσυμπληρούμενα. Η ρητορική παρέχει το θεωρητικό και πρακτικό υπόβαθρο που επιτρέπει στον δημιουργικό συγγραφέα να οργανώσει τις σκέψεις του, να δημιουργήσει πιστικούς χαρακτήρες, να διαμορφώσει πλοκές και να προκαλέσει συναισθήματα και αντιδράσεις. Θα μπορούσαμε να πούμε ότι και η δημιουργική γραφή προσφέρει στη ρητορική την ευκαιρία να αναπτύξει πιο αφηγηματικές και πολυδιάστατες μορφές πειθούς, εμπλουτίζοντας τον λόγο με φαντασία και συναίσθημα.

Προσεγγίζοντας τη δημιουργική γραφή μέσω της ρητορικής συμπεραίνουμε ότι:

α) Η ρητορική ως εργαλείο ενδυναμώνει τη δημιουργική γραφή. Η ρητορική δεν είναι μόνο μία τεχνική πειθούς, αλλά και ένα ισχυρό εργαλείο που εμπλουτίζει τη δημιουργική γραφή, επιτρέποντας στους συγγραφείς να εκφράζονται πιο αποτελεσματικά και να διαμορφώνουν δυναμικές και συναισθηματικά πλούσιες ιστορίες. Η χρήση των ρητορικών τεχνικών διευκολύνει αλληλεπίδραση με το κοινό, οδηγώντας σε μεγαλύτερη συναισθηματική εμπλοκή και αναγνωστική απόλαυση.

β) Η ρητορική και η δημιουργική γραφή μοιράζονται πολλές κοινές αρχές, όπως η δομή, η χρήση της γλώσσας για την επίδραση στο κοινό, και η επίκληση στο συναίσθημα. Η δομή της πειθούς, η οποία περιλαμβάνει την εισαγωγή, την ανάπτυξη επιχειρημάτων και την κορύφωση, είναι αντίστοιχη με τη δομή της αφήγησης στη λογοτεχνία.

γ) Η ρητορική αναβαθμίζει την λογοτεχνική έκφραση. Μέσω της ρητορικής, η συγγραφείς αποκτούν μεγαλύτερη ευαισθησία στη χρήση της γλώσσας και μπορούν να δημιουργήσουν κείμενα που είναι τόσο πειστικά όσο και καλλιτεχνικά ολοκληρωμένα. Η χρήση ρητορικών εργαλείων ενισχύει την αισθητική και την αποτελεσματικότητα δημιουργικής γραφής.

Με βάση τα παραπάνω, η σύνδεση της ρητορικής με τη δημιουργική γραφή δεν προσφέρει μόνο έναν πιο δομημένο και αποτελεσματικό τρόπο έκφρασης, αλλά ενισχύει επίσης την συναισθηματική δύναμη και τη συνοχή των λογοτεχνικών έργων.

Ερευνώντας την επιρροή της δημιουργικής γραφής καθώς και τη συμβολή της χρήσης της Ρητορικής τόσο σε συγγραφικό όσο και βιοτικό επίπεδο, εντοπίζονται ορισμένοι περιορισμοί: α) το μεγαλύτερο ποσοστό των συμμετεχόντων ήταν γυναίκες και ενδεχομένως να μην αντικατοπτρίζεται πλήρως η οπτική των ανδρών, β) οι απαντήσεις δόθηκαν με βάση την προσωπική αντίληψη και την εμπειρία του καθενός, κάτι που μπορεί να εγείρει προκαταλήψεις, αφού εξ' ορισμού δεν υπάρχουν αντικειμενικά μέτρα αξιολόγησης, για τη βελτίωση της φαντασίας ή της δημιουργικότητας - παραδείγματος χάρη, γ) η έρευνα εφαρμόστηκε σε φοιτητές και όχι μαθητές άλλων βαθμίδων. Ωστόσο, θα ήταν χρήσιμο να διεξαχθούν επιπλέον έρευνες τα οποία θα απευθύνονται σε καθηγητές Μεταπτυχιακού Προγράμματος Δημιουργικής Γραφής. Θα συνέβαλλε θετικότερα η επιλογή μεγαλύτερου δείγματος για ασφαλέστερα αποτελέσματα. Το μόνο σίγουρο είναι ότι δημιουργική γραφή και ρητορική έχουν πολλά ακόμη να μας διδάξουν.. πολλά!

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Ξενόγλωσση

Constantinides, M. (2015). Creating creative teachers. Στο A. a. Maley, Creativity in the English language classroom (σσ. 115-121). London: British Council.

Hobbes, T. (2016). *Η τέχνη της ρητορικής*. Ηριδανός

Rodari. (1994), Γραμματική της φαντασίας, (μτφρ. Μ. Βερτσώνη – Κόκολη & Λ. Αγγουρίδου – Στριντζή). Αθήνα: Τεκμήριο. (πρώτη έκδοση 1973)

Ελληνόγλωσση

Βακάλη, Α. Ζωγράφου – Τσιαντάκη, Μ. Κωτόπουλος, Τ. (2013). *Η δημιουργική γραφή στο νηπιαγωγείο*. Επίκεντρο

Κατσίκη-Γκίβαλου, Α. (επιμ.) (2001), Λογοτεχνική ανάγνωση και διδακτικές εφαρμογές, Αθήνα: Ελληνικά γράμματα

Κρασανάκης, Α. (1990). *Ρητορική και Ποίηση*. Αθηνά.

Κωτόπουλος, Τ., Βακάλη, Α και άλλοι. (2023). *Θεωρία και πράξη της Δημιουργικής Γραφής στη Δευτεροβάθμια Εκπαίδευση*. Πατάκη

Κωτόπουλος, Τ. Βακάλη, Α. (2019). Οι θεραπευτικές ιδιότητες της Δημιουργικής Γραφής. Πρακτικά 4^{ου} Διεθνούς Συνεδρίου «Δημιουργική Γραφή», 12-15 Σεπτεμβρίου 2019, Φλώρινα

Παπαντωνάκης, Γ., Κωτόπουλος, Τ. (2011). *Σκηνικό, Χαρακτήρες, Πλοκή – Διαβάζοντας ένα λογοτεχνικό κείμενο για παιδιά και νέους*. Ιων

Τριαντάρη, Σ. (2016). *Η ρητορική, η τέχνη της επικοινωνίας από την αρχαιότητα στο Βυζάντιο – Η επικαιροποίηση της ρητορικής και η εξέλιξή της*. Σταμούλη

Τριαντάρη – Μαρά, Σ. (2006). *Βασικές αρχές της Αριστοτελικής λογικής*. Σταμούλη

Τριαντάρη, Σ. (2020). *Ηθική και κοινωνική φιλοσοφία της επικοινωνίας – Στρατηγικές και Τεχνικές της Επικοινωνίας*. Σταμούλη

Τριαντάρη, Σ. (2012). *Το πορτρέτο του φιλοσόφου κατά τον Επίκτητο ως βάση της φιλοσοφικής συμβουλευτικής*. Σταμούλη

Ιστοσελίδες

<https://culturebook.gr/grafeio-pezografias/meletes-dokimia/2020-03-03-12-00-45/>

Γρουσουζάκου, Σ. (2023). Η ρητορική τέχνη στην Πρωτοβάθμια Εκπαίδευση. <https://ejournals.epublishing.ekt.gr/index.php/anemopetalio/article/view/36158/27019>

<https://ejournals.epublishing.ekt.gr/index.php/anemopetalio/article/view/36158/27019>

(σελ. 34)

Καρακίτσιος, Α. (2012). *Δημιουργική γραφή: μια άλλη προσέγγιση της λογοτεχνίας ή η επιστροφή της ρητορικής*; <https://journals.lib.uth.gr/index.php/keimena/article/view/542/523>

- Κωτόπουλος, Τ. (2013). Η Δημιουργική Γραφή ως γνωστικό αντικείμενο: οι ιδιαιτερότητες του εργαστηρίου. Στο Α. Κ.–Π. Δημήτρης, Καλλιεργώντας τη Φιλαναγνωσία. Πραγματικότητες και προοπτικές (σσ. 519-525). Αθήνα: Διάδραση.
- Κωτόπουλος, Τ. (2013). *Η Δημιουργική Γραφή ως γνωστικό αντικείμενο: οι ιδιαιτερότητες του εργαστηρίου*. Στο Α. –Π. Κατσίκη Γκίβαλου, Καλλιεργώντας τη Φιλαναγνωσία. Πραγματικότητες και προοπτικές (σσ. 519-525). Αθήνα: Διάδραση.
- Κωτόπουλος, Τ. (2012,07,02). Η «νομιμοποίηση» της Δημιουργικής Γραφής. *KEIMENA για την έρευνα, τη θεωρία, την κριτική και τη διδακτική της Παιδικής και Εφηβικής Λογοτεχνίας*, Τεύχος (15), 14. <https://doi.org/10.26253/heal.uth.ojs.kei.2012.543>
- Γαλανάκη Ρ.2017. Διδάσκεται η Δημιουργική Γραφή;. *Νεος λόγος Αττικής*. <https://neologosattikis.gr/vivlio/dimiourgiki-grafi/didasketai-η-δημιουργική-γραφή-ρέα-γα>
- Παπαθεοδώρου, Γ. 2017. Διδάσκεται η Δημιουργική Γραφή;. *Νεος λόγος Αττικής*. <https://neologosattikis.gr/vivlio/dimiourgiki-grafi/didasketai-η-δημιουργική-γραφή-γιάνν/>
- Μουλά, Ε. (2012), Αναζητώντας τη δημιουργικότητα στη διδασκαλία της λογοτεχνίας στη δευτεροβάθμια εκπαίδευση: Ο επαναπροσδιορισμός της δημιουργικής «γραφής» στην μεταμοντέρνα πραγματικότητα και την «ψηφιακή» εκπαιδευτική τάξη πραγμάτων, *Κείμενα*, τχ. 15, Ιούλιος 2012. Στο: <http://keimena.ece.uth.gr>
- Μιχαηλίδης, Τ. (2019). *Η συμβολή της δημιουργικής γραφής στη διαμόρφωση αναγνωστικής επάρκειας: ζητήματα θεωρίας, ειδολογία και εκπαιδευτικές μέθοδοι*
https://www.researchgate.net/publication/334259775_E_symbole_tes_demiourgikes_graphes_ste_diamorphose_anagnostikes_eparkeias_zetemata_theorias_eidologi_a_kai_ekpaideutikes_methodoi
- Τριαντάρη, Σ. (2011). *Η ρητορική προέλευση της σημειωτικής: όρια ρητορικής – σημειωτικής*. Επιστημονικό περιοδικό: Βυζαντινός δόμος. Νο19
- Τριαντάρη, Σ. (2018). *Ο ελκτικός λόγος στον Γοργία και στον Αριστοτέλη*. Επιστημονικό περιοδικό: Φιλοσοφείν: επιστήμη, εύνοια, παρηγσία. Νο18
- Φύκαρης, Ι. (2011). Προσεγγίζοντας τη δημιουργική αυτοέκφραση στη διδακτική διαδικασία. *ΤΑ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΑ*
- Συνέντευξη Ζιούτη, Α. http://www.kefalosperiodiko.gr/2018/07/blog-post_83.html
- Σημειώσεις του μαθήματος «Ιστορία και Θεωρία της Δημιουργικής Γραφής» (2022 – 2024) από το e – class του ΠΜΣ Δημιουργικής Γραφής με υπεύθυνο τον κ. Κωτόπουλο Τριαντάφυλλο
- Μουταφίδου, Α. Μπράτιτσης, Θ. (2013). Ψηφιακή αφήγηση και Δημιουργική Γραφή: δύο παράλληλοι κόσμοι με κοινό τόπο. Εισήγηση στο 1^ο Διεθνές Συνέδριο Δημιουργικής Γραφής https://d1wqtxts1xzle7.cloudfront.net/45165888/moutafidou_bratitsis_article-libre.pdf?1461845395=&response-content-disposition=inline%3B+filename%3D45165888.pdf&Expires=1733076052&Signature=XzPaY-Eiku18lnqcVIFnSi0-iwTL3EUE69zHQ3AhOIJ3Z5ILVUdZrfpa~3pQwJzuV8S1CoJsHUiyykUnIomS84O-FDfhs7MDPjXlk~eYHqXNVf3009s3aZvUrdevNZULkg1UnHFrtSGkJ5jMqoPwjxFu4G5

[K4hDxdR80llo6OxafRog6SE3OMzLyF~5fG81gTY~uTxYDXB1TYBq4F3T0MlcOoGyyAe
B7aeCc4OQ~GwPbD~51y6EoHo9Ei-KDuI8V894Xu7OZM--
Cz2KhEic8IvAaArvAfCIV87DC~vd86e~CvQx025qTTxdfMWw8FQA5wD2ylFkquthHOvp
Me8HbQ_&Key-Pair-Id=APKAJLOHF5GGSLRBV4ZA](#)